

**SEÇKİLƏRİN MONİTORİNQİ VƏ
DEMOKRATIYANIN TƏDRİSİ MƏRKƏZİ**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MİLLİ MƏCLİSİNƏ 7 NOYABR 2010-CU İLDƏ KEÇİRİLƏN
SEÇKİLƏRİN MONİTORİNQİNİN NƏTİCƏLƏRİNƏ DAİR**

YEKUN HESABAT

BAKİ, 2 FEVRAL 2011

İÇİNDƏKİLƏR

I. XÜLASƏ	3
II. GİRİŞ	5
III. SEÇKİQABAĞI SİYASİ VƏZİYYƏT	7
<i>İnsan Hüquq və Azadlıqları</i>	
<i>Siyasi Partiyalar</i>	
<i>Vətəndaş Cəmiyyəti Təşkilatlarının Fəaliyyətinə Məhdudiyyətlər</i>	
IV. HÜQUQİ MÜHİT	9
<i>Seçki Məcəlləsinə Dəyişikliklər Və Mövcud Hüquqi Məhdudiyyətlər</i>	
<i>Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Qərarları</i>	
V. SEÇİCİ SİYAHILARININ VƏZİYYƏTİ	11
VI. NAMİZƏDLƏRİN İRƏLİ SÜRÜLMƏSİ VƏ QEYDİYYATI	12
<i>Rəsmi Məlumat</i>	
<i>Namizədlərin İrəli Sürülməsi</i>	
<i>Namizədlərin İmzatoqlama Kampaniyası</i>	
<i>Namizədlərin Qeydiyyatı</i>	
<i>Kənar Müdaxilələr və Təzyiqlər</i>	
<i>Namizədlərin Qeydiyyatından İmtina Halları üzrə Şikayətlər</i>	
VII. SEÇKİQABAĞI TƏŞVİQAT	20
<i>Seçkiqabağı Təşviqatın Mediada Təşkili</i>	
<i>Seçkiqabağı Təşviqatın İctimai Görüşlər Vasitəsilə Təşkili</i>	
<i>Seçkiqabağı Təşviqatın Çap, Audio və Vizual Materiallar Vasitəsilə Təşkili</i>	
<i>Kənar Müdaxilələr</i>	
<i>Seçkiqabağı Təşviqat Prosesi Zamanı Şikayətlər</i>	
VIII. SEÇKİ KOMİSSİYALARININ FƏALİYYƏTİ	25
<i>MSK-nın Yeni Tərkibinin Formalaşması</i>	
<i>Davamiyyət</i>	
<i>Texniki Hazırlıq</i>	
<i>Seçkilərin İdarə Olunması</i>	
<i>Seçki Komissiyalarının Fəaliyyətində Aşkarlıq və Müşahidəçilərin Qeydiyyatı</i>	
IX. SEÇKİ GÜNÜ MÜŞAHİDƏ	30
<i>Müşahidə Metodologiyası/Müşahidəçilərin Yerləşməsi</i>	
<i>Müşahidəçilərin hazırlanması/Müşahidə məlumatları</i>	
<i>Seçki Günü Müşahidə üzrə İctimaiyyətin Məlumatlandırılması</i>	
<i>Seçki Günündən öncə Müşahidəçilərə Təzyiqlər</i>	
<i>Milli Səviyyəli Müşahidənin Nəticələri</i>	
<i>Rəqabətli Seçki Dairələri üzrə Müşahidə</i>	
<i>Seçki Günü Müşahidəçilərə Təzyiqlər</i>	
X. RƏSMİ NƏTİCƏLƏR VƏ ŞİKAYƏTLƏR	42
<i>MSK-nın Elan Etdiyi Nəticələr</i>	
<i>Şikayətlər</i>	
XI. SEÇKİDƏN SONRA SİYASİ ŞƏRAİT	45
<i>Yerli və Beynəlxalq Müşahidəçilərin Rəyləri</i>	
<i>Siyasi Partiyaların Rəyləri</i>	
<i>Seçkilərin Yaratdığı İctimai-Siyasi Mühit</i>	
<i>Seçkidən Sonra Siyasi Təzyiqlər</i>	
XII. NƏTİCƏLƏR VƏ TÖVSİYYƏLƏRİ	48
XIII. ƏLAVƏLƏR	51

I. XÜLASƏ

Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi (SMDT) Azərbaycanda seçki sistemi, vətəndaş cəmiyyəti və demokratiyanın inkişafı yönündə çalışan qeyri-hökumət təşkilatıdır. SMDT-ni 1 dekabr 2008-ci ildə qeydiyyatı ləğv edilmiş Seçki Monitorinq Mərkəzinin¹ (SMM) təsisçiləri və üzvləri təsis ediblər. SMDT Azərbaycanda keçirilən 11 seçkini müşahidə edib və 9000 nəfərdən artıq yerli müşahidəçiyə təlim keçib. Təşkilat 2008-ci il prezident seçkiləri, 2009-cu il referendum və 2009-cu il bələdiyyə seçkilərində Statistika Əsaslanmış Müşahidə aparıb.

SMDT 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri ilə bağlı seçki müşahidəçilərinin hazırlanması, seçkilərin uzunmüddətli və qısamüddətli müşahidəsi, seçici fəallığının artırılması və seçki iştirakçılarının məlumatlandırılması yönündə çalışıb.

SMDT parlament seçkilərinin monitorinqini 83 nəfər uzunmüddətli müşahidəçi və 1287 nəfər qısamüddətli müşahidəçi ilə həyata keçirib. Uzunmüddətli müşahidə namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı, seçki komissiyalarının fəaliyyəti, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi, seçkiqabağı təşviqat və seçki şikayətlərinin araşdırılması proseslərini əhatə edib və monitorinqin nəticələrinə dair iki dəfə Aralıq hesabat² yayılıb. Seçki günü müşahidə üzrə isə SMDT 8 noyabr 2010-cu ildə İlkin bəyanat³ yayaraq, 125 seçki dairəsi üzrə 1111 seçki məntəqəsində aparılmış monitorinqin nəticələrini açıqlayıb.

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə 125 deputat yeri uğrunda eyni sayda təkməndatlı seçki dairəsində keçirilib. MSK-nın yaydığı məlumata görə, 1100 nəfər vətəndaş deputatlığa namizədliyini irəli sürüb, onlardan 695 nəfər qeydiyyata alınıb. Namizədlərdən 347 nəfəri siyasi partiya üzvləri, digərləri isə müstəqil namizədlər olub.

SMDT seçki komissiyalarının 7 noyabr 2010-ci il parlament seçkilərinin texniki baxımdan qanunauyğun qaydada təşkili, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi üçün şəraitin yaradılması, seçki məntəqələrinin təşkili və səsverməyə texniki hazırlıqla bağlı səylərini təqdir edir.

SMDT təssüf edir ki, 2005-ci il parlament seçkilərindən sonra siyasi mühitin yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər həyata keçirilməyib. Sərbəst toplaşmaq azadlığına tətbiq olunan məhdudiyətlər aradan qaldırılmayıb, siyasi partiyaların və qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyəti ciddi şəkildə məhdudlaşdırılıb. Söz və mətbuat azadlığı sahəsində vəziyyət təkmilləşməyib, dövlət televiziyalarında müxalif fikirlərə yer ayrılmayıb. Seçkilərdən öncə hakimiyyət “Gündəlik Azərbaycan” qəzetinin baş redaktoru Eynulla Fətullayev, bloqçular Adnan Hacızadə və Emin Millini, habelə gənc fəal Ruslan Bəşirliyi azadlığa buraxmaqdan imtina edib. Yerli və beynəlxalq ictimaiyyət onların həbslərini ictimai-siyasi motivli fəaliyyətləri ilə ələqələndirir.

7 noyabr 2010-ci il parlament seçkilərində seçki kampaniyası 2005-ci il parlament seçkiləri ilə müqayisədə daha məhdud siyasi debatların və geniş ictimai görüşlərin olmaması şəraitində keçirilib.

Seçkidən öncə Seçki Məcəlləsinə olunan dəyişikliklər nəticəsində seçkilərdə iştirak etmək istəyən namizədlərə məhdud şərait yaradılıb. Dəyişikliklərə görə seçki müddəti 75 gündən 60 günə azalıb, namizədlərə büdcədən maliyyə ayrılması ləğv edilib və seçkiqabağı təbliğat dövrü 27 gündən 22 günə qədər azalıb. Milli Məclis dəyişiklər edilərkən Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının rəyini öyrənməyib.

¹14 may 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin qanunsuz iddiası əsasında Xətai rayon Məhkəməsi SMM-in qeydiyyatını ləğv edib.

²<http://smdt.az/content/parlament2010.html>

³<http://smdt.az/files/file/Ilkin%20Rey%207%20Noyabr%202010%20SMDT.pdf>

SMDT seçkidən öncə MSK-nın elan etdiyi seçicilər siyahısında seçicilərin sayı ilə Dövlət Statistika Komitəsinin rəqəmləri arasında uyğunsuzluğun (16 faizlik) olduğunu müəyyən edib. MSK-nın seçici siyahılarını tərtib etmə prosesi şəffaf olmayıb.

Bəzi seçki dairələri qanunla müəyyən olunmuş qaydalara zidd formada təşkil olunub. Seçicilərin maarifləndirilməsi yönündə söylər nümayiş etdirilməyib.

2008-ci ildə Seçki Məcəlləsinə edilən dəyişikliklər namizədlərin imzatoqlama vasitəsilə qeydiyyatına alternativ olan depozit sisteminin ləğvini nəzərdə tutub. Həmin dəyişikliklərə görə, namizədlər yalnız 450 seçici imzası təqdim etməklə qeydiyyatdan keçə bilərlər. Bu dəyişikliklər bəzi DSK-lara müxalifət və müstəqil namizədləri qeydiyyata almamaq imkanı yaradıb.

Bəzi seçki dairələrində yerli icra orqanları namizədlərə öz namizədliyini geri götürməsi üçün təzyiqlər edib. Həmçinin seçicilərə öz imzalarından imtina edilməsi üçün təzyiqlə hallarının edilməsi müşahidə edilib. Bəzi hallarda imzalarından imtina etməyən seçicilər işdən çıxarılıb.

Müşahidələrə əsasən bəzi hallarda namizədlərin təqdim etdikləri seçici imzalarının əksəriyyəti müxtəlif bəhanələrlə və ya heç bir izah verilmədən saxta elan edilib. Seçki Məcəlləsində imzalarının yoxlanılması prosesində namizədlərin iştirakı hüququ müəyyən olunsada, bu, təmin olunmayıb. MSK partiyaların və müstəqil namizədlərin qeydiyyatla bağlı DSK-lardan verdikləri şikayətlərinə adekvat reaksiya verməyib.

Yeni Azərbaycan Partiyasının namizədliyini irəli sürdüyü 111 nəfər namizədin hamısı qeydiyyatdan keçib. SMDT yerli icra hakimiyyəti və dövlət müəssisələrinin YAP-ın namizədləri xeyrinə imzatoqlama kampaniyasında iştirakına dair bəzi hallar qeydə alıb. Dövlət müəssisələrində çalışan işçilərin şəxsiyyət vəsiqələri yığılaraq, hakimiyyətə yaxın namizədlərin xeyrinə imza toplanılmasında istifadə edilib.

Nüfuzlu müxalifət partiyaları və seçki bloklarının namizədlərinin yarısı qeydiyyata alınmayıb. Respublika üzrə irəli sürülən müstəqil namizədlərin təxminən üçdə birinin qeydiyyata alınmadığı müşahidə edilib. Ümumi olaraq 305 müxalifət və müstəqil namizədləri qeydiyyata almaqdan imtina olunub, 72 nəfər öz namizədliyini geri götürüb.

2010-cu il parlament seçkilərində qeydiyyatdan keçən namizədlərin sayı demək olar ki, 2005-ci il parlament seçkilərində olan namizədlərdən 3 dəfə az olub. Ümumilikdə, 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri 1995-ci ildən etibarən keçirilmiş parlament seçkilərində ən az namizəd olan parlament seçkisi olub.

Müşahidəçilər seçki günü çoxlu sayda pozuntu hallarını qeydə alıb. Ölkə üzrə məntəqələrin 26 faizində saxta bülletenlərin qutulara atılması, 24 faizində bir şəxsin bir necə dəfə səs verməsi, 24 faizində barmaqlar mürəkkəblənmədən səsvermə və 28 faizində barmaqların ultrabənövşəyi lampa ilə yoxlanmadan səsvermə halları baş verib. Bundan əlavə seçki məntəqələrin 12 faizində səsvermənin nəticələri yekun protokolda düzgün əks olunmayıb. 25 faiz seçki məntəqələrdə isə protokolların sürətləri məntəqənin qarşısında asılmayıb.

Müşahidəçilər və namizədlərin nümayəndələri məntəqələrdə ciddi təzyiqlərlə üzləşib. Nəticədə SMDT ilə əməkdaşlıq edən 40 nəfər müşahidəçi seçki günü məntəqəyə çıxmaqdan imtina edib, 10 nəfər müşahidəçi isə seçki günü məntəqələrdən kənarlaşdırılıb. Ümumilikdə SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilər ölkə üzrə məntəqələrin 10 faizində müşahidə aparmaqla bağlı maneələrlə üzləşiblər. Təzyiqlər daha çox Quba, Qusar, Naxçıvan və Sabirabad bölgələrində qeydə alınıb.

SMDT 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri zamanı Azərbaycan qanunvericiliyi və beynəlxalq standartların tələblərinin kobud şəkildə pozulduğunu qeyd edərək, bu seçkilərin azad və ədalətli qaydada keçirilmədiyini bildirir.

SMDT 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərindən sonra yaranmış vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün Azərbaycan hökumətini ölkədə siyasi etimadı bərpa etməyə, xüsusilə də, seçki qanunvericiliyini təkmilləşdirməyə, o cümlədən seçki şikayətlərinin ətraflı araşdırılması və cavabdeh şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi, sərbəst toplaşmaq, birləşmək və ifadə azadlığını təmin edilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, həmçinin dövlət idarəçiliyində vətəndaş iştirakının artırılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirməyə çağırır.

II. GİRİŞ

Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi (SMDT) Azərbaycanda azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi, seçki sistemi, vətəndaş cəmiyyəti və demokratiyanın inkişafı yönündə çalışan tərəfsiz qeyri-hökumət təşkilatıdır.

SMDT-nin 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri ilə bağlı başlıca hədəfi seçkilərin azad, demokratik və ədalətli keçirilməsinə yardım etmək olub. Bu məqsədlə SMDT vətəndaşların seçki prosesində fəal iştirakının təmin edilməsi, seçkilərin Uzunmüddətli və Qısamüddətli müşahidəsinin təşkili yönündə tədbirlər həyata keçirib. Ümumilikdə, SMDT 23 dəfə Vətəndaş Forumu, 35 dəfə Seçicilərin Məhəlli Görüşü, 7 dəfə Bacarıqların İnkişafı üzrə seminarlar və 87 dəfə seçki müşahidəçiliyinin təşkilinə dair təlim keçirib. Bütün bu tədbirlərdə 1925 nəfər ölkə vətəndaşı, habelə yerli icma, gənclər qrupları, QHT, KİV və siyasi partiya nümayəndələri, müəllim və tələbələr iştirak ediblər.

Parlament seçkiləri öncəsi SMDT həmçinin seçki hüququ və səsvermə qaydaları ilə bağlı seçicilərin məlumatlandırılması ilə bağlı 30 min nüsxədə yaddaş vərəqi nəşr edərək, 12 bölgədə paylanılmasını təmin edib. SMDT həmçinin ölkədə azad və ədalətli seçkilər ideyasının təbliği yönündə “Azad Seçkilər” mahnısının hazırlanmasına texniki dəstək verib.

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri elan olunduqdan sonra SMDT 83 nəfər uzunmüddətli müşahidəçi ilə namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı, seçki komissiyalarının fəaliyyəti, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi, seçkiqabağı təşviqat və seçki şikayətlərinin araşdırılması proseslərinin monitorinqini aparıb. Monitorinqin nəticələrinə dair SMDT iki dəfə Aralıq hesabatlar hazırlayaraq, yerli və beynəlxalq ictimaiyyətə yayıb.

SMDT seçki günü üçün müşahidəçilik fəaliyyətini ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu və ABŞ Milli Demokratiya İnstitutunun tərəfsiz seçki müşahidəçiliyinə dair metodik tövsiyələri əsasında həyata keçirib. Bununla bağlı SMDT Təlimçilər üçün Təlim keçirərək, 16 nəfər təlimçi hazırlayıb. Sonra təlimçilər yerli seçki müşahidəçiliyinə dair 87 təlim keçiriblər. Bu təlimlərdə 1287 nəfər iştirak edib.

SMDT-nin təlimləri zamanı müşahidəçilər tərəfsiz müşahidəçiliyə dair davranış qaydaları, müşahidəçilərin hüquq və səlahiyyətləri, seçki günü səsvermə və səssayma qaydaları, müşahidəçilik üzrə anket formalarından istifadə və hesabatvermə üzrə təlimatlandırılıb.

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində azad, ədalətli və bərabər qaydada seçki şəraitinin yaradılması üçün SMDT siyasi partiyalar və deputatlığa namizədlər üçün Davranış Qaydaları Toplusunu hazırlayıb. Bu sənədi ölkə üzrə 76 deputatlığa namizəd imzalayıb.

SMDT 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində 1044 nəfərin MSK-da, 226 nəfərin isə DSK-da qeydiyyatına hüquqi yardım göstərən, ümumilikdə SMDT 1100-dən çox müşahidəçi ilə seçki günü əməkdaşlıq edib.

SMDT 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində onunla əməkdaşlıq etmiş könüllü müşahidəçilərə, seçki komissiyaları, Vətəndaş Cəmiyyəti Təşkilatları, KİV, beynəlxalq

təşkilatlar, seçki blokları və siyasi partiyaların nümayəndələrinə təşəkkür edir və onların seçkilərin azad və demokratik qaydada keçirilməsi yönündə səylərini təqdir edir.

SMDT-nin 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri ilə bağlı Fəaliyyət Proqramı ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi, ABŞ Milli Demokratiya İnstitutu, ATƏT-in Bakı ofisi, Britaniya səfirliyi, ABŞ German Marşal Fondu və Demokratiyanı Himayə Fondunun maddi-texniki dəstəyi əsasında icra olunub.

SMDT-ni qeydiyyatı ləğv edilmiş Seçki Monitorinq Mərkəzinin (SMM) təsisçiləri və üzvləri 1 dekabr 2008-ci ildə yenidən təsis ediblər. Qeyd edək ki, 14 may 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin qanunsuz iddiası əsasında Xətai rayon məhkəməsi SMM-in qeydiyyatını ləğv edib. SMM təsisçiləri məhkəmənin həmin qərarına etiraz edərək, Apellyasiya Məhkəməsinə və daha sonra Ali Məhkəməyə şikayət ediblər. Ancaq yerli məhkəmələrdə SMM təsisçilərinin şikayəti təmin olunmadığı üçün 2009-cu ildə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə müraciət edilib.

Qeyd edək ki, 2001-2010-cı illərdə SMDT (keçmiş SMM) seçkilərin Uzunmüddətli və Qısamüddətli müşahidəsi, seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, seçici fəallığının artırılması, dövlət idarəetməsində vətəndaş iştirakına yardım, seçicilərin maarifləndirilməsi, seçkili hakimiyyət orqanları (bələdiyyələr və parlament) ilə vətəndaşların əlaqələrinin gücləndirilməsi, parlamentin və deputatların fəaliyyətinin monitorinqi, yerli icmaların idarəetmədə iştirakının gücləndirilməsi yönündə çalışıb.

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində SMDT nümayəndələri (habelə keçmiş SMM) Azərbaycan Respublikasında keçirilən 11 seçkini (əlavə və təkrar parlament seçkiləri, referendum, parlament, prezident və bələdiyyə seçkilərini) müşahidə ediblər. Həmin seçkilərdə 9500 nəfərdən artıq könüllü müşahidəçiyə 480 dəfə təlim keçirilib və onların seçki komissiyalarında akkreditə olunmaları üçün hüquqi-texniki yardım göstərilib.

SMDT ATƏT-ə üzv 17 ölkədən 22 QHT-ni birləşdirən Seçkilərin Monitorinqi Təşkilatlarının Avropa Şəbəkəsinin (ENEMO) üzvüdür. İndiyədək SMDT-nin 360 nəfərdən artıq üzvü ENEMO-nun təşkilatçılığı ilə Beynəlxalq Seçki Müşahidə Missiyalarında iştirak edib. SMDT üzvləri ENEMO və ATƏT/DTİHB-nin Beynəlxalq Müşahidə Missiyaları çərçivəsində Albaniya, Belarus, Norveç, Qırğızıstan, Qazaxıstan, Gürcüstan, Türkiyə, Əfqanıstan, Kosovo, Moldova və Ukraynada keçirilən seçkiləri müşahidə ediblər.

SMDT seçki dövründə Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Naxçıvan, Cəlilabad, Şəki, Göyçay, Mingəçevir, Xaçmaz, Sabirabad və Beyləqan olmaqla 11 bölgədə yerli vətəndaş qrupları ilə əməkdaşlıq edib.

III. SEÇKİQABAĞI SİYASİ VƏZİYYƏT

6 noyabr 2005-ci il parlament seçkilərindən sonra siyasi mühiti təkmilləşdirmək yönündə tədbirlər keçirilməyib. Son 5 ildə sərbəst toplaşmaq azadlığına olan məhdudiyətlər aradan qalxmayıb, siyasi partiyalar və qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyəti ciddi maneələrlə üzləşib.

Ötən 5 ildə söz və mətbuat azadlığı sahəsində hər hansı irəliləyişlər qeydə alınmayıb, dövlət televiziyasında müxalifətin fikirlərinə yer ayrılmayıb. Hakimiyyət seçkilər ərəfəsində siyasi motivlərlə həbs olunduğu şübhə doğurmayan “Gündəlik Azərbaycan” qəzetinin baş redaktoru Eynulla Fətullayev və bloggerlər Adnan Hacızadə və Emin Millini azad etməyib.

SMDT 2010-cu il parlament seçkilərindən öncə 23 dekabr 2009-cu il bələdiyyə seçkilərinin monitorinqini aparmış və həmin seçkilərin siyasi nəticələri ilə bağlı narahatlığını bəyan etmişdi. Qeyd edək ki, 23 dekabr 2009-cu il bələdiyyə seçkiləri azad və demokratik qaydada keçirilməyib. Məsələn, ölkə üzrə bələdiyyə şuraları üzvlüyünə namizədlərin 78 faizi hakim siyasi partiyayı təmsil edən şəxslərdən ibarət olmuş və SMDT bunu 2010-cu il parlament seçkiləri öncəsi hakimiyyətin ölkədə təkpartiyalı siyasi sistemin formalaşdırmaq cəhdi kimi qiymətləndirib⁴.

A. İnsan Hüquq və Azadlıqları

Seçkilər ərəfəsində “Gündəlik Azərbaycan” qəzetinin baş redaktoru Eynulla Fətullayev, “Yeni Fikir” Gənclər Təşkilatının sədri Ruslan Bəşirli, o cümlədən digər siyasi məhbusların azad olunması yönündə hakimiyyət hər hansı tədbirlər həyata keçirməyib.

Parlament seçkiləri elan olunmamışdan öncə “SalamNews” agentliyinin müxbiri Zülfüqar Xeyirxəbər, “Xural” qəzetinin baş redaktoru Əvəz Zeynalli, “Yeni Müsavat” qəzetinin əməkdaşı Leyla İlqar və Elmin Bədəlov, RATİ-nin əməkdaşı Mehman Hüseynov, ANS və ATV telekanallarının çəkiliş qrupları, “Milli yol” qəzetinin və “Poliqon” informasiya agentliyinin (pia.az) redaktoru Anar Gəraylı və digər jurnalistlər peşə fəaliyyətini yerinə yetirərkən fiziki təzyiqlərə məruz qalıblar⁵.

11 noyabr 2010-cu ildə Ali Məhkəmənin Plenumu 22 aprel 2010-cu ildə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin (AİHM) həbsdə olan jurnalist Eynulla Fətullayevin işi ilə bağlı Azərbaycana qarşı qərarını yerinə yetirsə də, jurnalisti azad etməyib. Məhkəmə qərarına görə narkotik maddələr saxlaması ilə bağlı ittiham⁶ jurnalistin üzərindən qaldırılmadığı üçün azadlığa buraxıla bilməz.

23 dekabr 2009-cu ildə keçirilmiş bələdiyyə seçkiləri ərəfəsində həbs edilən gənç bloqçular – Adnan Hacızadə və Emin Abdullayev parlament seçkilərindən sonra şərti azadlığa buraxılıb.

26 noyabr 2005-ci ildə “Azadlıq” seçki blokunun Bakı şəhərində həmin il keçirilmiş parlament seçkilərinin nəticələri ilə bağlı etiraz aksiyası polislər tərəfindən dağıdıldıqdan sonra ötən 5 ildə Bakının mərkəzində dinc etiraz aksiyalarına imkan verilməyib. Məsələn, Müsavat, AXCP və Demokratiya Uğrunda İttifaqa daxil olan partiyalar 2010-cu il ərzində 9 dəfə piket və mitinq keçirməyə cəhd ediblər. Amma bu aksiyalara Bakı Şəhər İcra hakimiyyəti icazə verməyib və aksiyaları polislər dağıdaraq, iştirakçıları saxlayıblar.

Parlament seçkiləri ərəfəsində yerli seçki müşahidə təşkilatı olan Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi dövlət qeydiyyatına alınmayıb. 23 avqust 2010-cu ildə Ali

⁴ Bax SMDT-nin 23 dekabr 2009-cu il bələdiyyə seçkiləri ilə bağlı Yekun hesabatı <http://smdt.az/files/file/SMDT-B%C9%99l%C9%99diyy%C9%99%20se%C3%A7kil%C9%99rin%C9%99%20dair%20Yekun%20Hesabat%2023%20dekabr%202009.pdf>

⁵ http://www.irfs.az/component/option.com_remository/Itemid,32/func_startdown/id,32/lang,az/

⁶ <http://www.azadliq.org/content/article/2216922.html>

Məhkəmə təşkilatın Ədliyyə Nazirliyinə qarşı qaldırdığı iddianın yenidən araşdırılması üçün Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə göndərib. Ancaq Apellyasiya Məhkəməsində 3 dekabr 2010-cu ildə hakim İlqar Hüseynovun sədrliyi ilə keçirilən prosesdə SMDT-nin iddiası təmin edilməyib.

7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Parlament seçkiləri ərəfəsində vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu ilə məşğul olan digər QHT-lər – “İnsan Haqları–2003” İctimai Birliyi, Televiziya və Alternativ Media İnkişaf Mərkəzi, “Bələdiyyələrin İnkişafına Yardım” İctimai Birliyi, Demokratik İslahatlar Uğrunda Cəmiyyət, Hüquq Təşəbbüsləri Mərkəzi, Media Monitoring İnstitutu və digər qeyri-hökumət təşkilatları dövlət qeydiyyatı üçün Ədliyyə Nazirliyinə müraciət etsələr də, onların sənədləri əsassız səbəblərlə geri qaytarılıb. Qeyri-rəsmi məlumatlara görə hazırda ölkədə 3500-dən artıq QHT mövcuddur; 2500-ə yaxın QHT qeydiyyatdan keçib, 1000-dək QHT isə dövlət qeydiyyatına alınmadan fəaliyyət göstərir.

B. Siyasi Partiyalar

Seçkilər öncəsi siyasi partiyaların, xüsusən də müxalif partiyaların Bakıda və bölgələrdə fəaliyyəti üçün demokratik şərait olmayıb, əsasən də siyasi partiyaların qərargahlarla təmin olunmasında məhdudiyyətlər aradan qaldırılmayıb. Son illər “Siyasi partiyalar haqqında” qanuna bəzi əlavə və dəyişikliklərin ediləcəyi ilə bağlı rəsmi açıqlamalar verilsə də, bu yöndə ciddi təşəbbüslər baş verməyib. Bununla da siyasi partiyaların dövlətdən maliyyələşməsi, qərargahla təminatı və qeydiyyat qaydalarının sadələşdirilməsi yönündə çətinliklər aradan qalxmayıb.

SMDT-nin müşahidələri göstərir ki, seçkilər ərəfəsi siyasi partiyaların Bakıda və əyalətlərdə toplaşmaq və sərbəst fəaliyyət imkanları dəfələrlə məhdudlaşdırılıb⁷.

Parlament seçkiləri ərəfəsində ölkənin bir sıra partiyaları birgə əməkdaşlıq barədə razılığa gələrək, seçki blokları yaradıblar. Məsələn, Musavat və Azərbaycan Xalq Cəbhəsi partiyaları “AXCP-Musavat”, Demokrat, Aydınlar və Ümid partiyaları “Qarabağ”, Vətəndaş və İnkişaf, Liberal partiyaları “İnsan naminə”, Böyük Quruluş, Ədalət, Təkamül və Bütöv Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyaları “İslahat”, Vətəndaş Həmrəyliyi və Demokratik İslahatlar partiyaları isə “Demokratiya” seçki blokları təsis ediblər. Az sayda siyasi partiya, o cümlədən hakimiyyətdə olan Yeni Azərbaycan Partiyası 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində təkbaşına iştirak ediblər.

C. Vətəndaş Cəmiyyəti Təşkilatlarının Fəaliyyətinə Məhdudiyyətlər

Seçkilər ərəfəsində QHT-lərin təşkil etmək istədiyi müxtəlif tədbirlər, xüsusən də seçkilər, insan hüquqları və demokratiya mövzularına həsr olunmuş tədbirlər bölgələrdə yerli icra hakimiyyətlərinin yaratdığı maneələrlə üzləşib.

Bu cür tədbirlərin keçirilməsi üçün yerli icra hakimiyyətlərinin ictimai-siyasi şöbələri qanunsuz olaraq Prezident Administrasiyasından icazə alınmasını tələb ediblər. Bu tələbə əməl olunmadıqda isə yerli QHT nümayəndələrinə müxtəlif təzyiqlər edilib və ya polis orqanlarına çağırılıb. Məsələn, seçiciləri maarifləndirilməsi ilə bağlı SMDT-nin 2010-cu ilin mart-aprel ayları ərzində Cəlilabad, Sumqayıt, Sabirabad, Mingəçevir və Şəki şəhərlərində təşkil etmək istədiyi Vətəndaş Forumlarına yerli icra hakimiyyəti nümayəndələri imkan verməyiblər. Bununla bağlı SMDT rəhbərliyi Prezident yanında QHT-lərə Dövlət Dəstək Şurasına müraciət edib.

⁷ Bax SMDT-nin 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri ərəfəsi siyasi vəziyyətə dair hesabatı: <http://smdt.az/files/file/parlament2010/SMDT-sechki%20oncesi%20hesabat%202010.pdf>

Avqustun 19-da Cənubi Qafqaz Hüquq Müdafiəçilərinin Azərbaycan Şəbəkəsinin Gəncə şəhərində təşkil etdiyi görüşə müdaxilə edilib. Gəncə şəhər icra hakimiyyəti şəbəkənin koordinatoru, Hüquq Maarifçiliyi Cəmiyyətinin rəhbəri İntiqam Əliyevin görüşə qatılmasını əngəlləyərək, onun tədbirə qatılacağı halda görüşün keçirilməsinə icazə verilməyəcəyini bildirib. Bu səbəbdən görüş İntiqam Əliyevin iştirakı olmadan baş tutub.

25-26 avqust 2010-cu ildə “Kür” vətəndaş cəmiyyəti koalisiyasının nümayəndələri Sabirabad bölgəsində baş vermiş su daşqınından əziyyət çəkən vətəndaşların vəziyyətini öyrənmək məqsədilə monitorinq aparıblar. Ancaq monitorinqi aparan şəxslərə qarşı Sabirabad rayon polis şöbəsinin əməkdaşları mane olaraq, onları saxlamış və həmin ərazidən kənarlaşdırmışlar.

18 sentyabr 2010-cu ildə “Hüquq və İnkişaf” İctimai Birliyinin Sabirabad rayonunda planlaşdırdığı foruma rayonun polis rəisinin müavini Zülfü İsayev imkan verməyib. Təşkilatın nümayəndəsi İmran Hüseynova rayon ərazisində tədbir keçirilməsi üçün yerli icra hakimiyyətindən icazə almalı olduğu bildirilib. Nümayəndə bu tələbin qanunsuz olduğunu bildirsə də, tədbirin keçirilməsinə icazə verilməyib.

IV. HÜQUQİ MÜHİT

A. Seçki Məcəlləsinə Dəyişikliklər və Mövcud Hüquqi Məhdudiyyətlər

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri əvvəlki parlament seçkiləri ilə (6 noyabr 2005-ci il) müqayisədə daha fərqli hüquqi qaydalar əsasında keçirilməli olub. Son iki ildə Seçki Məcəlləsinə bəzi seçki hərəkətlərini məhdudlaşdıran əlavə və dəyişikliklər edilib. Məsələn, 2 iyun 2008-ci ildə Prezident Administrasiyası Seçki Məcəlləsinə əlavə və dəyişikliklər barədə qanun layihəsini parlamentə təqdim edib. Bu sənəd ictimai müzakirələr aparılmadan, habelə yerli və beynəlxalq təşkilatların dəstəyini almadan qəbul edilib. Qanunda bəzi texniki xarakterli qaydalarla yanaşı, seçki müddətinin 120 gündən 75 günədək azaldılması, namizədlərin qeydiyyatı üçün alternativ variant kimi nəzərdə tutulan qeydiyyat depozitinin (seçki girovu) ləğvi nəzərdə tutulurdu.

18 iyun 2010-cu ildə isə Milli Məclis Yeni Azərbaycan Partiyasını (YAP) təmsil edən deputatların təşəbbüsü ilə “Seçki Məcəlləsinə əlavə və dəyişikliklər haqqında” növbəti qanun layihəsini qəbul edib. Bu layihəyə əsasən seçki müddəti bu dəfə 75 gündən 60 günədək azaldılıb, həmçinin qeydə alınmış namizədlərin təbliğat aparması üçün dövlət büdcəsindən maliyyə ayrılması qaydası ləğv edilib. Qeyd edək ki, yuxarıda sözügedən qanun layihələri ilə bağlı Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının rəyi öyrənilməyib.⁸

Ümumiyyətlə, yuxarıda adıçəkilən hər iki qanun layihəsinin qəbul edilməsi nəticəsində namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı qaydaları çətinləşib, seçkiqabağı təşviqat imkanları məhdudlaşılıb.

Seçki Məcəlləsinin bəzi müddəaları arasında olan ziddiyyətlər seçki prosesi iştirakçılarının hüquqlarının pozulmasına və ya pozulmuş hüquqlarının bərpa olunmamasına səbəb olur. Məsələn, 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərinin son nəticələrini 26 noyabr 2010-cu ildə Konstitusiya Məhkəməsi yoxlayaraq təsdiq edib. Ancaq bundan sonrakı müddətdə Ali Məhkəmədə bir neçə namizədin şikayətinin araşdırılması prosesi davam edib. Qeyd edək ki, Seçki Məcəlləsinin 171.4-cü maddəsinə əsasən **Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı qətidir**. Göründüyü kimi, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı yekundur və heç cür mübahisə oluna bilməz. Bu baxımdan qanunun bununla bağlı hissəsinə yenidən baxılmalı,

⁸ http://smdt.az/files/file/sechki_qanununun_tekminleshdirilmesi/SMDT-nin%20secki%20mecellesine%20deyisiklik%20barede%20rey11%20iyun%202010.pdf

seçkinin yekun nəticələri elan olunmamışdan əvvəl şikayətlərin araşdırılması prosesi sadələşdirilməli və məhkəmə çəkişmələrinin aparılması nəzərə alınmalıdır.

Seçki Məcəlləsinin 22.4.7-ci maddəsində qeyd edilir ki, ***seçki qanunvericiliyinin tələblərinin pozulması məhkəmə qərarı ilə təsdiq olunduqda*** seçki komissiyasının həlledici səs hüquqlu üzvünün fəaliyyətinə xitam verilir. Ancaq bir sıra hallarda məhkəmə qərarlarına baxmayaraq, seçki komissiyaları üzvlərinin fəaliyyətinə xitam verilmir. Məsələn, 6 aprel 2010-cu ildə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi 6 noyabr 2005-ci ildə keçirilmiş parlament seçkiləri zamanı 93 sayılı Bərdə şəhər seçki dairəsi ərazisində seçki hüququnun pozuntusuna dair qərar verib. Bu qərara baxmayaraq, həmin dairə ərazisində müvafiq seçki komissiyalarının tərkibi buraxılmayıb.

B. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Qərarları

6 noyabr 2005-ci il parlament seçkilərinin nəticələri və seçki dövründə qeydə alınmış pozuntularla bağlı 40 nəfərə yaxın deputatlığa namizəd Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə (AİHM) şikayət göndərilib. İndiyədək AİHM aşağıdakı 3 şikayət üzrə qərar qəbul edib:

- Deputatlığa namizəd Mirəziz Seyidzadə məhkəməyə azad seçki hüququnun pozulmasından şikayət edib. Belə ki, şikayətçinin namizədliyi 2005-ci ilin parlament seçkilərində din xadimi olduğu üçün qeydə alınmayıb. 3 dekabr 2009-cu ildə qəbul edilən qərarla AİHM hesab edib ki, Seyidzadənin parlament seçkilərində iştirakına qadağa qoyulması üçün heç bir əsas olmayıb, çünki o, seçkilərdə iştirakla bağlı tutduğu bütün vəzifələrdən istefa verib.
- 93 sayılı Bərdə şəhər seçki dairəsindən namizədliyini irəli sürən “Azadlıq” blokunun namizədi Nemət Əliyevin işi üzrə 6 aprel 2010-cu ildə məhkəmə qərarı açıqlanıb. Məhkəmə Əliyevin iddiası əsasında Konvensiyanın 1 saylı Protokolunun 3-cü maddəsi ilə təminat verilən seçki hüququnun pozulduğunu və dövlətin ərizəçiyə mənəvi ziyana görə 7.500 avro məbləğində kompensasiya ödənilməsinə qərara alıb⁹.
- 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsindən “Azadlıq” blokunun namizədi olmuş Flora Kərimovanın işi ilə bağlı 30 sentyabr 2010-cu ildə məhkəmə qərarı açıqlanıb. Qərarla deyilir ki, seçki rəsmilərinin səbəbini izah etmədən nəticələri ləğv etmələri Kərimovanı parlamentə seçilmək hüququndan məhrum edib. Konvensiyanın 41-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə qərara alıb ki, Azərbaycan hökuməti Kərimovaya 50.000 avro maddi təzminat, 7.500 avro mənəvi təzminat və məhkəmə xərclərinə görə əlavə 1.600 avro pul (ümmümlə 59.100 avro) ödəməlidir¹⁰. Xatırladaq ki, 2005-ci il parlament seçkilərindən sonra Mərkəzi Seçki Komissiyası Kərimovanın namizəd olduğu 42 sayılı Sumqayıt ikinci seçki dairəsinin nəticələrini etibarsız hesab edərək ləğv edib.

Qeyd edək ki, hazırda Avropa Məhkəməsinin icraatında Azərbaycanda 2005-ci ildə keçirilmiş parlament seçkiləri ilə bağlı artıq kommunikasiya mərhələsi başa çatmış 20-ə yaxın iş var.

SMDT təəsüf edir ki, AİHM-nin qərarlarının olmasına baxmayaraq, 7 noyabr 2010-cu il Parlament seçkiləri ərəfəsində həmin qərarların Azərbaycan seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsinə müsbət təsirləri olmayıb.

⁹ http://menneskeret.inforce.dk/files/DoekerPDF/CASE_OF_KERIMOVA_v._AZERBAIJAN.pdf

¹⁰ http://menneskeret.inforce.dk/files/DoekerPDF/CASE_OF_KERIMOVA_v._AZERBAIJAN.pdf

V. SEÇİCİ SİYAHILARININ VƏZİYYƏTİ

Seçki Məcəlləsinə uyğun olaraq seçicilərin daimi siyahısı hər bir seçki məntəqəsi üzrə MSK-nın müəyyənləşdirdiyi formada hər il yanvar ayının 1-dən mayın 30-dək təsdiq edilir. Eyni zamanda seçkilərin elan olunduğu gündən əvvəlki 12 ayın azı 6 ayı ərzində müvafiq seçki məntəqəsinin ərazisində yaşayan vətəndaşlar həmin seçki məntəqəsi üzrə seçicilərin daimi siyahısına daxil edirlər. Ancaq bəzi məntəqələrdə seçicilər barəsində məlumatların seçicilər siyahısına daxil edilməsi zamanı da yanlışlıqlara yol verilib.

Seçki Məcəlləsinin 48-cı maddəsinə əsasən seçicilər siyahısı seçki gününə ən azı 35 gün qalmış seçicilərin tanış olması, bəzi əlavə və dəqiqləşdirmələrin aparılması məqsədilə müvafiq seçki məntəqələrində asılmalıdır.

SMDT ilə əməkdaşlıq edən uzunmüddətli müşahidəçilər seçki kampaniyası başlayan dövrdən seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi prosesinin monitorinqini həyata keçiriblər. Müşahidəçilər bu mərhələdə seçicilər siyahısının bəzi seçki məntəqələrində qanunla müəyyən edilmiş vaxtda asılmadığını qeyd alıblar. Məsələn, oktyabrın 12-dək 67 sayılı Cəlilabad şəhər seçki dairəsinin 1, 2, 6, 7, 8 sayılı seçki məntəqələrində, 73 sayılı Lənkəran kənd seçki dairəsinin 11, 20, 29 sayılı seçki, 10 sayılı Binəqədi üçüncü seçki dairəsinin 11, 32 sayılı məntəqələrində seçici siyahıları asılmayıb. Bu cür hallar oktyabrın 14-də 99 sayılı Şəmkir kənd seçki dairəsinin 20, 22, 23 sayılı məntəqələrində də müşahidə edilib.

SMDT bəzi seçki məntəqələrində seçici siyahılarının 23 dekabr 2009-cu ildə keçirilən Bələdiyyə seçkilərindən sonra yenilənmədiyini müəyyən edib. Məsələn, 72 sayılı Yardımlı-Masallı seçki dairəsinin 31, 40, 43, 49 sayılı seçki məntəqələrində, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir seçki dairəsinin 10, 11 sayılı seçki məntəqələrində, 68 sayılı Cəlilabad kənd seçki dairəsinin 22, 23, 26 sayılı seçki məntəqələrində əvvəlki illərdəki seçici siyahıları yenilənmə aparılmadan tərtib edilib.

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilər vəfat etmiş şəxslərin adlarının da seçicilər siyahısında daxil edilməsi hallarına rast gəliblər. Məsələn, 89 sayılı Goyçay-Ağdaş seçki dairəsi ərazisində 3 il əvvəl vəfat edən aşağıdakı seçicilərin adları seçici siyahılarında qalıb:

- İbrahimova Həyat Babaxan qızı,
- Məmmədov Niman Suleyman oğlu,
- Musayeva Zeynəb Mustafa qızı,
- Bağırov Sabir Rza oğlu,
- Hacıyev Ağa Məhəmməd oğlu

Eyni hallara 3 sayılı Babək-Kəngərli-Naxçıvan seçki dairəsinin 29 sayılı məntəqəsində rast gəlinib. Həmin məntəqənin seçici siyahısından vəfat etmiş Şərur rayon Püsyən kənd sakinləri - Məmmədov Ağayar Abbas oğlu və Əliyev Həsən Sadıx oğlunun adları çıxarılmayıb.

Seçici siyahılarının vəziyyəti və ölkə üzrə seçicilərin dəqiq sayı ilə bağlı məsələlərə aydınlıq gətirilməsi üçün SMDT sədri Anar Məmmədli respublika üzrə müşahidəçi statusundan istifadə edərək, MSK-ya sorğu ilə müraciət edib. A.Məmmədli müraciətində aşağıdakı üç məsələyə aydınlıq gətirilməsini xahiş edib:

- MSK-nın ölkə üzrə seçicilərin sayı ilə bağlı açıqladığı rəqəmlə (54 faiz) Dövlət Statistika Komitəsinin ölkə əhalisinin sayı ilə bağlı internet sahifəsində yerləşdirdiyi rəqəmlər (70 faiz)¹¹ arasındakı fərqlərə aydınlıq gətirilməsi;

¹¹ http://www.azstat.org/statinfo/demographic/az/1_3.shtml

- Son iki ildə Azərbaycanda keçirilən səsvermələr –18 mart 2009-cu il referendum, 23 dekabr 2009-cu il bələdiyyə və 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri zamanı seçicilərin sayında baş verən artma-azalma səbəblərinin araşdırılması;
- Bəzi seçki dairələrinin formalaşdırılmasında Seçki Məcəlləsində göstərilən qaydalara əməl olunmamasının səbəbləri aydınlaşdırılsın, məsələn, 5 sayılı Şahbuz-Babək, 54 sayılı Şabran-Siyəzən, 26 sayılı Sabunçu birinci seçki dairələrinin seçicilər siyahısında ümumi saylar arasında kəskin fərqlər izah edilsin¹².

Ancaq təəssüf ki, MSK sorğudakı məsələlərə aydınlıq gətirməyib.

VI. NAMİZƏDLƏRİN İRƏLİ SÜRÜLMƏSİ VƏ QEYDİYYATI

A. Rəsmi Məlumat

7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən parlament seçkilərinin birinci mərhələsi - namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesində 1100 vətəndaş namizədliyini irəli sürüb. Qeydiyyatdan keçmiş 695 nəfər deputatlığa namizəd olub. Onlardan 347 nəfəri siyasi partiyalardan olan, digərləri isə müstəqil namizədlərdir.

s/s	Namizədliyini irəli sürən qurumlar	Namizədlərin sayı
1	Yeni Azərbaycan Partiyası	111 nəfər
2	"AXCP-Müsavat" seçki bloku (AXCP və Musavat partiyası)	37 nəfər
3	"Qarabağ" seçki bloku (Azərbaycan Demokrat, Ümid, Aydınlar Partiyaları)	32 nəfər
4	"İslahat" seçki bloku (Böyük Quruluş, Təkamül, Ədalət, Bütöv Azərbaycan Xalq Cəbhəsi partiyaları)	31 nəfər
5	Klassik Xalq Cəbhəsi Partiyası	30 nəfər
6	Azərbaycan Milli İstiqlal Partiyası	25 nəfər
7	Demokratik Azərbaycan Dünyası Partiyası	22 nəfər
8	"İnsan Naminə" seçki bloku (Vətəndaş və İnkişaf, Liberal Partiyaları)	21 nəfər
9	"Demokratiya" seçki bloku (Vətəndaş Həmrəyliyi, Demokratik İslahatlar Partiyası)	18 nəfər
10	"Ana Vətən" Partiyası	7 nəfər
11	Müasir Müsavat Partiyası	7 nəfər
12	Azərbaycan Milli Demokrat Partiyası	3 nəfər
13	Azərbaycan Sosial Demokrat Partiyası	2 nəfər
14	Azərbaycan Tərəqqi Partiyası	1 nəfər
15	Təşəbbüs qrupları tərəfindən	7 nəfər
16	Namizədliyini öz təşəbbüsü ilə irəli sürənlər	341 nəfər

SMDT-nin apardığı müşahidələr göstərir ki, 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərinin ilkin mərhələsində bir çox seçki dairələrində dairə seçki komissiyaları sünü olaraq alternativsizlik mühitünün yaradılmasına səy göstərərək, hakim siyasi partiya və ona yaxın olan namizədlərlə müqayisədə digər müstəqil və müxalif namizədlərə qarşı ayrı-seçkilik nümayiş etdiriblər.

¹² http://www.infocenter.gov.az/v3/siyahi_2010.php

Bununla bağlı SMDT-nin apardığı araşdırmalar göstərir ki, ölkə üzrə təxminən 25 seçki dairəsində seçki prosesi alternativsizlik mühitində keçib (1 sayılı Əlavə).

Xatırladaq ki, 6 noyabr 2005-ci il parlament seçkilərində qeydə alınmış deputatlığa namizədlərin sayı 2063 nəfər olmuş, onlardan 661 nəfəri isə siyasi partiyaları təmsil etmişlər. Göründüyü kimi, 2010-cu il parlament seçkilərində namizədlərin sayı əvvəlki seçkilərlə müqayisədə sünü olaraq 3 dəfə azaldılıb.

B. Namizədlərin İrəli Sürülməsi

Seçki Məcəlləsinin 53 və 54-cu maddələrinə uyğun olaraq deputatlığa namizədlər fərdi təşəbbüsü, seçicilər və ya siyasi partiyalar tərəfindən irəli sürülə bilər.

Seçki Məcəlləsinin 55-ci maddəsində göstərilir ki, namizədliyini irəli sürmək istəyən şəxslərə bərabər şərait yaradılmalıdır. Ancaq SMDT-nin müşahidələri göstərir ki, bəzi Dairə Seçki Komissiyaları qanunun tələblərini gözləməyərək, namizəd olmaq istəyən şəxslərə qarşı ayrı-seçkilik nümayiş etdiriblər.

Bu cür pozuntular üzrə SMDT-nin müşahidə etdiyi hallara dair nümunələr:

- 24 sentyabr 2010-cu ildə 96 sayılı Goranboy-Naftalan Dairə Seçki Komissiyası namizədliyi “Qarabağ” seçki bloku tərəfindən irəli sürülən Kamran Əsgərovdan əlavə sənədlər tələb edib. Seçki Məcəlləsində nəzərdə tutulan müvafiq sənədlərdən başqa, namizəddən uşaqlarının doğum haqqında şəhadətnəməsini, ali təhsil müəssisəsinin verdiyi diplomun və şəxsiyyət vəsiqəsinin notarial qaydada təsdiq olunmuş surətləri tələb edilib.

- 21 sentyabr 2010-cu ildə AXCP üzvü Məhəmməd Məcidli 120 sayılı Cəbrayıl-Qubadlı seçki dairəsindən namizədliyini verərkən qanunsuzluqlarla üzləşib. DSK-dan ona bildiriblər ki, üzvü olduğu partiyadan istefa verməlidir və yalnız istefa haqqında sənədi təqdim etdikdə namizədliyini irəli sürə bilər. Ancaq sonradan DSK-dan bilirdilər ki, bu şəxsə bağlı anlaşılmazlıq olub və sənədlər qəbul edilib.

- 120 sayılı Cəbrayıl-Qubadlı seçki dairəsindən namizədliyi irəli sürən Şahverdiyeva Xalisə Nüsrət qızından namizədliyi irəli sürən zamanı DSK namizəddən ali təhsil haqqında sənədin surətini və tərcümeyi hal tələb edib.

Qeyd edək ki, eyni hallar 120 sayılı Cəbrayıl-Qubadlı, 23 sayılı Nəsimi-Səbail, 26 sayılı Sabunçu birinci, 50 sayılı Qobustan-Xızı-Sumqayıt seçki dairələrində də baş verir.

Ümumilikdə, SMDT 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərinin namizədlərin irəli sürülməsi prosesi üzrə pozuntu hallarını ölkə üzrə 58 seçki dairəsində qeydə alaraq, dəqiqləşdirib (2 sayılı Əlavə).

C. Namizədlərin İmzatoqlama Kampaniyası

Seçki Məcəlləsinin 147-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq namizədin müdafiəsi üçün onun irəli sürüldüyü seçki dairəsinin ərazisində seçicilərin ən azı 450 imzası toplanmalıdır. Prezident seçkilərindən fərqli olaraq bu seçkilərdə seçici bir neçə namizədin müdafiəsi üçün imza verə bilər.

Seçki Məcəlləsinin 55.2-ci maddəsinə qeyd edilir ki, vəzifə və ya xidməti mövqeyindən üstünlük əldə etməklə istifadə olunan hərəkətlər qadağandır. Həmçinin Seçki Məcəlləsinin 55.1-ci maddəsində göstərilir ki, dövlət orqanlarının, bələdiyyə qurumlarının, mülkiyyət formasından asılı olmayaraq hüquqi şəxslərin imza toplanmasında iştirakına yol verilmir.

Bu cür pozuntular üzrə SMDT-nin müşahidə etdiyi hallara dair nümunələr:

- 22 sentyabr 2010-cu ildə Beyləqan təhsil şöbəsinin müdiri Tofiq Sadıqov, təhsil şöbəsinin işçisi Sahibxan Mədətov, təhsil şöbəsi həmkarlar ittifaqının sədri Tofiqə Quliyeva, şəhər Poçtunun müdiri Elmidar Məmmədquliyev, şəhər mərkəzi xəstəxananın həkimi Elburus Paşayev, maliyyə şöbəsinin işçisi Emin Şəfiyev və başqaları büdcədən maliyyələşən müəssisələrdə, məktəblərdə, xəstəxanada YAP-ın namizədi Ayaz Orucovun xeyrinə imza toplayıblar.
- 25 sentyabr 2010-cu ildə 100 sayılı Şəmkir-Daşkəsən seçki dairəsi ərazisində Təzəkənd kənd icra nümayəndəsinin köməkçisi Əflatun Əliyev və Zirəddin Musayev əhalidən şəxsiyyət vəsiqələrini yığaraq YAP-ın namizədi Mübariz Qurbanlının xeyrinə imza toplanmasında istifadə ediblər.
- 24 sentyabr 2010-cu ildə Kəpəz rayonu Əli Nəzmi küçəsində yaşayan bir qrup seçicinin şəxsiyyət vəsiqələrini 11 sayılı Mənzil İstismar Sahəsinin (MİS) rəisi İlqar Məmmədov toplayaraq, 39 sayılı Kəpəz birinci seçki dairəsi üzrə YAP-ın namizədi Xanlar Fətiyevin xeyrinə imza toplamaq üçün istifadə edib.
- 30 sentyabr 2010-cu ildə Xudat şəhərinin icra başçısı Murad Hacızadə 56 sayılı Xaçmaz kənd seçki dairəsi ərazisində məhəllə ağısaqqallarını yığaraq, deputatlığa namizəd İlham Əliyevin təbliğatına başlamaq barədə göstəriş verib.
- Samux rayonu Qiyaslı kənd orta məktəbinin direktoru Elşən Abbasov müəllimlərdən şəxsiyyət vəsiqələrini toplayaraq, 102 sayılı Samux-Şəmkir seçki dairəsindən namizəd Valeh Ələsgərovun xeyrinə imza vərəqlərinin doldurulmasında istifadə edib. Bu dairə üzrə adıçəkilən namizədin xeyrinə Samux rayon Mərkəzi xəstəxanasının baş həkimi İlham Həsənov işçilərdən şəxsiyyət vəsiqələrinin surətini toplatdıraraq, imzatoplama kampaniyasında istifadə edib.
- 22 sentyabr 2010-cu ildə Yardımlı Rayon Gavuran kənd ərazi icra nümayəndəsi Qadir Ağayev və Bələdiyyənin sədri İlqar Ağayev 72 sayılı Yardımlı-Masallı seçki dairəsinin ərazisində namizəd Sabir Rüstəmxanlının xeyrinə imza toplayıblar.

D. Namizədlərin Qeydiyyatı

Seçki Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq namizədlər qeydiyyatata alınmaq üçün 8 oktyabr 2010-cu ildə saat 18.00-dək sənədlərini dairə seçki komissiyalarına təqdim ediblər. DSK-lar isə hər bir namizədin sənədlərini 7 gün müddətinə yoxlayıb namizədin qeydiyyatata alınması barədə əsaslandırılmış qərar qəbul etməlidir.

Seçki Məcəlləsinin 59-cü maddəsinə görə namizədlərin qeydiyyatata alınması üçün imzaların yoxlanılması prosesində namizədlər, onların səlahiyyətli nümayəndələri, siyasi partiyaların (siyasi blokların) səlahiyyətli nümayəndələri iştirak edə bilər. Həmçinin Seçki Məcəlləsinin 59.3-cü maddəsində qeyd edilib ki, dairə seçki komissiyaları namizədlərə imzalarının yoxlanılması barədə əvvəlcədən məlumat verməlidirlər. Qanunun göstərilən maddəsi məcburi xarakter daşısa da, seçki komissiyaları bu şəxslərə əksər hallarda imzaların yoxlanılması barədə əvvəlcədən məlumat verməyiblər.

Bu cür pozuntular üzrə SMDT-nin müşahidə etdiyi hallara dair nümunələr:

- 40 sayılı Kəpəz ikinci seçki dairəsindən “İnsan naminə” seçki blokunun vahid namizədi Rəşid Abbasovun imzalarının yoxlanılması zamanı ona əvvəlcədən məlumat verilməyib. 12 oktyabr 2010-cu ildə DSK onun namizədliyinin qeydə alınmasından imtina barədə qərar qəbul edib. DSK öz qərarını bununla əsaslandıraraq ki, namizədliyin müdafiəsi üçün təqdim

edilən 600 seçici imzasından 235 imza etibarsızdır, bununla da namizədləyin qeydə alınması üçün qanunla zəruri olan 450 imza çatmayıb.

- 39 sayılı Kəpəz birinci seçki dairəsindən deputatlığa namizəd olan Pərviz Həşimlinin dairə seçki komissiyasına bir neçə dəfə imzaların yoxlanılması prosesində iştirakla müraciəti təmin edilməyib. Eyni zamanda DSK 8 oktyabr 2010-cu ildə keçirilən iclasında namizədi və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsini iclasa dəvət etməyib və onun təqdim etdiyi 554 imzalardan 171-ni etibarsız sayaraq, namizədliyini qeydə almayıb.
- 79 sayılı İmişli seçki dairəsindən namizədliyini irəli sürmüş İltizam Əkbərli dairə seçki komissiyasına iclasda iştirak etmək istədiyini bildirsə də, DSK 12 oktyabrda keçirilmiş iclasına onu dəvət etməyib və namizədin topladığı 600 imzadan 287-sinin etibarsız olduğu barədə qərar çıxarıb. Bununla da onun namizədliyi qeydə alınmayıb.
- 40 sayılı Kəpəz ikinci seçki dairəsindən namizəd Bəxtiyar Əlizadənin namizədliyi qeydə alınmayıb. DSK qərarında göstərilib ki, namizədin təqdim etdiyi imzalardan 150-si etibarsızdır. Qeyd edək ki, namizədin müraciətinə baxmayaraq imzaların yoxlanılması zamanı onun iştirakı təmin edilməyib.

E. Kənar Müdaxilələr və Təzyiqlər

Seçki Məcəlləsinin 115-ci maddəsinə göstərilir ki, seçki prosesinin bütün mərhələlərində seçkilərin nəticələrinə təsir edəcək, həmçinin vətəndaşların seçmək və ya seçilmək hüququna hər hansı kənar müdaxilələr qadağan edilir.

Bu cür pozuntular üzrə SMDT-nin müşahidə etdiyi hallara dair nümunələr:

- 89 sayılı Göyçay-Ağdaş seçki dairəsindən namizəd, Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvü Rəqibə Rəhimovanın imza vərəqələrini DSK qəbul etməyib. Sonradan Rəqibə Rəhimovanı RİH 1-ci müavini Ramiz İbrahimov 2 oktyabr 2010-cu ildə YAP-in yerli rayon təşkilatının ofisinə çağıraraq namizədlikdən imtina etməsini tələb edib. Ona bağça müdiri vəzifəsi də təklif edilib, ancaq namizəd Rəqibə Rəhimova bu təkliflə razılaşmayıb. Əvəzində 4 oktyabr 2010-cu ildə 89 sayılı DSK-nın sədri Nizam Məhərrəmov imza verən üç nəfərə təzyiq edərək onlardan imzalardan imtina ərizəsi alıb. Namizədin üzv olduğu YAP-ın Xətai rayon təşkilatının sədri Hüseynbala Mirələmov isə Rəhimovaya zəng edərək, tələb edib ki, namizədliyindən imtina etsin, əks təqdirdə partiyadan xaric olunacaq. 8 oktyabr 2010-cu ildə Rəqibə Rəhimovaya YAP- dan xaric olunması barədə teleqram gəlib.
- 79 sayılı İmişli seçki dairəsində “AXCP-Müsavət” seçki blokundan deputatlığa namizəd İltizam Əkbərlinin namizədliyinin qeydiyyatı alınması prosesinə kənar müdaxilələr olub. İmişli rayon icra hakimiyyəti başçısının müavini Saleh Səmədovun rəhbərliyi ilə rayon polis şöbəsinin cinayət axtarış bölməsinin əməliyyatçısı Sahib Səmədov və “Araz” MMC-in icraçı direktoru Mehman Məmmədov müxtəlif təzyiqlər vasitəsi ilə namizəd İltizam Əkbərlinin əleyhinə 61 nəfər seçicidən öz imzalarından imtina haqqında ərizə toplayıblar. 12 oktyabr 2010-cu ildə DSK-nın iclasında namizədə onun əleyhinə 150 nəfər seçicinin imtina ərizəsi verdiyi bildirilib və onun namizədliyi qeydə alınmayıb.
- 8 oktyabr 2010-cu ildə 86 sayılı İsmayilli seçki dairəsindən namizədliyi “AXCP-Müsavət” bloku tərəfindən irəli sürülən Dünyaxanım Cəhrullayevaya imza atan 90 seçicinin adından imtina ərizəsi hazırlanıb. Namizəd rayonun Qaraqaya kəndindən olan həmin seçicilərlə görüşüb və seçicilər bildirişlər ki, onlar imzalarından imtina barədə ərizə verməyiblər. Sonradan məlum olub ki, imtina ərizələri qanunsuz olaraq Rayonun Uşaq Yaradıcılıq

Məktəbinin direktoru Qalib Qasimov və YAP-ın İsmayilli təşkilatının sədri Əzizə Vahabova tərəfindən hazırlanıb.

Seçki Məcəlləsinin 57-ci maddəsində göstərilir ki, imza toplama prosesində seçiciləri imzalamağa məcbur etmək, imza atmağa imkan verməmək və ya buna görə onları hər hansı formada mükafatlandırmaq qadağan edilir. SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilərin verdiyi məlumatlara görə, seçki hüquqları pozulan bir çox şəxslər əksər hallarda yerli icra strukturları və polis təzyiqlərindən çəkinərək, MSK-ya şikayət vermək istəməyiblər.

Bu cür pozuntular üzrə SMDT-nin müşahidə etdiyi hallara dair nümunələr:

- 94 sayılı Bərdə kənd seçki dairəsindən namizədliyini irəli sürən Elnur Məcidlinin xeyrinə imza toplayan Xəliq Nuriyevə Xəsili kəndində kənd icra nümayəndəsi Şahin Baxışov təzyiq edərək, ona imza toplamağa imkan verməyib.
- 11 oktyabr 2010-cu ildə 72 sayılı Yardımlı-Masallı seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Elşad Paşasoyun namizədliyi qeydiyyatdan alınmayıb. Namizəd qeydiyyatdan alınmaq üçün 590 imza toplayaraq, DSK-ya təqdim edib. Ancaq bundan sonra Yardımlı Rayon İcra Hakimiyyətinin nümayəndələri müxtəlif təzyiqlər vasitəsi ilə ona imza vermiş seçicilərə öz imzalarından imtina etmələri barədə ərizələr yazdırıblar. İmzalarından imtina etmək istəməyən bəzi seçicilər isə işlərindən azad ediliblər. Nəticədə 220-dək seçici DSK-ya ərizə yazaraq namizədə verdikləri imzadan imtina ediblər və namizəd qeydiyyatdan alınmayıb.
- 4 oktyabr 2010-cu ildə 110 sayılı Zaqatala seçki dairəsi üzrə namizəd Mübariz İsmayılov imza toplayarkən Zaqatala rayonu Suvagil kəndində yerli bələdiyyə və icra hakimiyyəti işçiləri onu hədələyərək ərazini tərk etməsini tələb ediblər. Bundan əlavə imza toplayanları gün ərzində 45-50 yaşlarında iki nəfər dövlət nömrəsi 62 BD 626 olan Niva markalı avtomobildə təqib edib.
- 1 oktyabr 2010-ci ildə 109 sayılı Baləkən seçki dairəsi üzrə namizədliyini irəli sürmüş Gülarə Muradovaya namizədliyini geri götürməsi üçün rayon icra hakimiyyətinin başçısı Asif Məmmədov və ərazi idarəetmə şöbəsinin müdiri Akif Məmmədov təzyiqlər göstəriliblər.
- Yardımlı rayon icra başçısının köməkçisi Mahir Mirzəyevin təzyiqləri nəticəsində 72 sayılı Yardımlı-Masallı seçki dairəsindən müstəqil namizəd Mailxan Əliyev öz namizədliyini geri götürüb. Namizədə bildiriblər ki, əgər namizədliyini geri götürməsə dövlət qulluğunda çalışan qardaşı işindən kənarlaşdırılacaq.
- 8 oktyabr 2010-cu ildə 113 sayılı Şəki şəhər seçki dairəsindən namizəd Sahib Kərimovun səlahiyyətli nümayəndəsi Əli Abdullayev həbs edilərək polis bölməsinə aparılıb. Sonra Ə. Abdullayevin ticarət köşku icra hakimiyyətinin təzyiqi ilə bağlanıb. Şəki şəhər stadionunun direktoru İlyas Həsənov isə adıçəkilən namizədə imza verdiyi üçün icra hakimiyyətinə dəvət olunub. İcra başçısının müavini Həsənova bildirib ki, Kərimova imza verdiyi üçün işdən azad olunur.
- 65 sayılı Saatlı-Sabirabad-Kürdəmir seçki dairəsi üzrə namizədliyi özü tərəfindən irəli sürülən Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvü Umudov Lazım Mirzağa oğlu müxtəlif təzyiqlər edilməsinə baxmayaraq namizədliyini geri götürməyib. Bu təzyiqləri YAP Saatlı rayon təşkilatının sədri Lütvəli Şıxəliyev və icraçı katib Musa İsmayılov ediblər. Sonda kənd icra nümayəndəsi və bələdiyyə sədri 4 polis təzyiqi ilə namizədə məxsus olan 15 hektar pay torpağının kənarındakı kanalı dolduraraq bu sahəni otlaq ediblər.

- 80 sayılı İmişli-Beyləqan seçki dairəsi üzrə namizəd Əli Qasımlının namizədliyinin qeydiyyatına alınması üçün imza atan şəxslərə İmişli rayonun Bəhramtəpə qəsəbəsində və Beyləqan rayonun Dünyamalılar kəndində yerli icra nümayəndələri Ramiz Əhmədov və Mürşüd Xudaverdiyev təzyiqlər ediblər. Onlar seçiciləri öz imzalarından imtina etməyə təhrik ediblər.

F. Namizədlərin Qeydiyyatından İmtina Halları üzrə Şikayətlər

a) MSK-da şikayətlərin araşdırılması

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesi zamanı namizədliyi Dairə Seçki Komissiyalarında (DSK) qeydə alınmayan şəxslər Mərkəzi Seçki Komissiyasına (MSK) 210-dan artıq şikayət veriblər. Ancaq MSK bu şikayətlərdən yalnız 40-nı təmin edib.

Qeyd edək ki, DSK-ların namizədlərin qeydiyyatından imtina üçün göstərdiyi əsas səbəb namizədlərin müdafiəsi üçün toplanmış **seçici imzalarının kifayət** etməməsi olub¹³. DSK-ların işçi qrupu tərəfindən etibarsız hesab edilən seçici imzalarının hansı əsaslara görə etibarsız hesab edilməsi əksər qərarlarda göstərilməyib. DSK-ların qərarlarında və işçi qrupunun rəyində imzaların oxşar olması əsası ilə etibarsız hesab edilməsi göstərilib. Məsələn, 20 oktyabr 2010-cu ildə 95 sayılı Tərtər seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Əliyev Vüqar Sabir oğlunun namizədliyi 42/381 sayılı qərarla qeydiyyata alınmayıb. İşçi qrupunun rəyində 600 ədəd imzalardan 297 imzanın 25 qrup olmaqla eyni şəxs tərəfindən imzalanması göstərilib. Ancaq bu əsas bir mənalı olaraq təsdiq edilmir, yalnız ehtimal kimi irəli sürülüb.

Bəzən isə işçi qruplarının rəyində məntiqsizlik müşahidə edilib. Məsələn, 50 sayılı Qobustan-Xızı-Sumqayıt seçki dairəsindən namizədliyini irəli sürən Sultanov Səxavət Şirsoltan oğlunun namizədliyi qeydiyyata alınmayıb. Namizədin 12 imza vərəqəsində təqdim etdiyi 599 seçici imzasının 290-ı işçi qrupu tərəfindən etibarsız hesab edilib. İşçi qrupunun üzvü B. Qasımovun verdiyi rəydə qeyd edilir ki, **7 noyabr 2010-cu il tarixə təyin edilmiş dördüncü çağırış Milli Məclisə keçiriləcək seçkilərdə 50 sayılı Qobustan-Xızı-Sumqayıt Seçki Dairəsi üzrə namizədliyi təsdiq edilmiş Soltanov Səxavət Şirsoltan oğlu tərəfindən təqdim edilmiş On iki (12) imza vərəqəsi yoxlanılarkən bir imza vərəqəsinin DSK-nın möhürü ilə təsdiqlənmədiyi, digər on bir imza vərəqində 290 (iki yüz doxsan) seçici imzası isə etibarsız hesab edilmişdir. Etibarlı hesab edilmiş imzaların sayı 290 (iki yüz doxsan) olmuşdur**". Rəydə göstərilir ki, bir imza vərəqəsi DSK möhürü ilə təsdiqlənmədiyi üçün oradakı imzalar etibarsız hesab edilir, halbuki bu, namizədin deyil, DSK-nın məsuliyyətsizliyi sayıla bilər. Digər halla bağlı, yəni qalan 290 seçici imzasının hansı əsaslarla etibarsız hesab edilməsinin səbəbi göstərilməyib. Həmçinin işçi qrupunun rəyindəki rəqəmlər arasında uyğunsuzluq var. Belə ki, rəydə imzanın 290-nı etibarlı, digər 290 imzanın isə etibarsız olması qeyd edilib. Ancaq yerdə qalan 19 imzanın necə olması göstərilməyib. Xatırladaq ki, namizəd 50 sayılı Qobustan-Xızı-Sumqayıt seçki dairəsinə 599 seçici imzası təqdim edib.

Ümumiyyətlə, DSK-ların fəaliyyətində yuxarıdakı hallara bənzər qərarların verilməsi və namizədlərin qeydiyyatından əsassız imtina halları əksər seçki dairələrində müşahidə edilib.

Seçki Məcəlləsinin 112-1.4-cü maddəsinə əsasən MSK nəzdində fəaliyyət göstərən Ekspert Qrupunun üzvləri şikayətlərə baxarkən əlavə sübut və dəlillərdən istifadə etməklə araşdırma apara bilər. Ancaq Ekspert Qrupu şikayətləri araşdırarkən əsasən DSK-da qəbul edilən qərarlara əsaslanıb, əlavə sübut və dəlillərdən istifadə etməyib. Məsələn, 2 oktyabr 2010-cu ildə 15 sayılı Yasamal birinci dairə seçki komissiyası Abdalov İxtiyar Əliş oğlunun

¹³ Seçki Məcəlləsinin 147-ci maddəsinə əsasən hər bir namizəd 450 imza toplamalıdır

namizədliyini qeydə almaqdan imtina edib. DSK-nın qərarı hüquqi baxımdan ətraflı əsaslandırılmayıb. MSK-nın 13 oktyabr 2010-cu ildə keçirilən iclasında həmin namizədin şikayəti araşdırılıb. MSK Ekspert Qrupunun üzvü Qabil Orucovun rəyi əsasında verilən qərarla heç bir əlavə araşdırma olmayıb, qərardakı məlumatlar, imtina barədə əsaslar MSK-nın da qərarında əksini tapıb.

Seçki Məcəlləsinin 112-1.7-ci maddəsində qeyd edilir ki, şikayətçi ərizəsində seçki komissiyasının iclasında iştirak etmək barədə öz arzusunu bildirib, iclasdan bir gün əvvəl ona telefon vasitəsilə iclasın yeri və vaxtı barədə məlumat verilir. Ancaq çox nadir hallarda namizədlər şikayətlərin araşdırılması prosesinə dəvət ediləblər. Bununla da MSK Seçki Məcəlləsinin yuxarıda göstərilən maddəsinə pozaraq, şikayətlərin araşdırılması zamanı aşkarlığı təmin etməyib.

Namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı mərhələsində MSK-ya namizədlərə və ya onların nümayəndələrinə təzyiqlərlə bağlı şikayətlər daxil olub. MSK-nın Ekspert Qrupu bu cür şikayətlərdə cinayət əməllərinin olub-olmamasını araşdırmadan, şikayətin aidiyyəti qaydada¹⁴ təqdim edilmədiyini əsas gətirərək aşağı seçki komissiyasına göndərib. Məsələn, 8 oktyabr 2010-cu ildə 15 sayılı Yasamal birinci seçki dairəsindən qeydə alınmış müstəqil namizəd Abbasov Mirəhməd İbrahim oğlu MSK-ya müraciət edib. Müraciətdə bildirilir ki, namizədliyi qeydə alındıqdan sonra, ona qarşı qanunsuz təzyiqlər olub. Şikayəti araşdıran MSK üzvü Validə Kazımova aidiyyəti qaydanın pozulması əsası üzrə şikayəti dairə seçki komissiyasına göndərib. Halbuki MSK şikayəti Seçki Məcəlləsinin 112-1.6.5-ci maddəsinə uyğun olaraq cinayət əməlinin araşdırılması üçün müvafiq prokurorluq orqanına göndərə bilərdi.

MSK tərəfindən araşdırılan şikayətlər üzrə qərarlar Seçki Məcəlləsinin 112-1.13-cü maddəsinə uyğun olaraq qurumun rəsmi internet səhifəsində yerləşdirilir. Bu qərarların bəzi hallarda səthi olaraq qəbul edilməsi və hər şikayətə fərdi yanaşılmaması müşahidə edilib. Məsələn, MSK-nın internet səhifəsində 19 oktyabr 2010-cu il 41/366 sayılı qərarın “AXCP-Müsavət” seçki blokunun 79 sayılı İmişli seçki dairəsindən namizədi İltizam Əkbərlinin işi üzrə olması qeyd edilib. Ancaq qərarın mətni “AXCP-Müsavət” seçki blokunun 64 sayılı Sabirabad ikinci seçki dairəsində namizədi Hacıyev Xəliq Bahadır oğlunun işi üzrə bağlı olub.

Müşahidələr göstərir ki, Ekspert Qrupu şikayətləri iddia edilən əsaslar üzrə tam araşdırmayıb. Araşdırılan şikayətlərdə isə əsasən namizədlərin müdafiəsi üçün toplanan seçici imzaları yoxlanılıb. Dairə seçki komissiyalarının qərarında imtina üçün göstərilən əsaslardan biri araşdırılıb, digər hal barədə isə ümumiyyətlə MSK-nın qərarlarında heç nə qeyd edilməyib. Məsələn, 13 oktyabr 2010-cu ildə 17 sayılı Yasamal üçüncü seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Etibar Abdalovun namizədliyindən imtina barədə 17/74 sayılı qərarında aşağıdakı əsaslar göstərilib:

- Namizədin müdafiəsi üçün toplanmış düzgün seçici imzalarının sayı namizədin qeydə alınması üçün kifayət deyil;
- Namizəd dairə seçki komissiyasına təqdim etdiyi əmlakı barəsində məlumatda ona məxsus 5 minik avtomobilinin olduğunu göstərmiş, lakin bu barədə heç bir təsdiqləyici sənəd təqdim etməmişdir.

15 oktyabr 2010-cu ildə MSK-ın keçirilən iclasında həmin şikayətə baxılıb. Şikayəti araşdırarkən Ekspert Qrupunun üzvləri yalnız namizədliyin müdafiəsi üçün tələb olunan imzaları araşdırıb. Bununla da şikayət olunan digər hal araşdırılmamış qalıb. Qeyd edək ki, Seçki Məcəlləsinin 112-1-ci maddəsinə göstərilir ki, Ekspert Qrupunun üzvləri şikayətləri hərtərəfli araşdırmalıdır.

¹⁴ Seçki Məcəlləsinin 112-ci maddəsinə uyğun olaraq şikayət instansiyalara uyğun həyata keçirilməlidir.

b) Bakı Apellyasiya Məhkəməsində şikayətlərin araşdırılması

Seçki Məcəlləsinin 112.3-cü maddəsinə uyğun olaraq seçki hüququ pozulan şəxslər MSK-nın qərarından və ya hərəkətindən (hərəkətsizliyindən) Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət edə bilərlər. Namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesində qeydiyyata alınmaqdan imtina edilən 50 namizəd MSK-nın qərarından Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət verib. Ancaq bu şikayətlərdən yalnız dördünü məhkəmə təmin edib. Digər şikayətlər barədə qərarlar isə tam araşdırılmadan qəbul edilib.

Apellyasiya Məhkəməsinin bəzi qərarları isə Mülki Prosesual Məcəllənin tələblərinin pozulması ilə qəbul edilib. Məsələn, 25 oktyabr 2010-cu ildə Bakı Apellyasiya Məhkəməsində 95 sayılı Tərtər seçki dairəsindən namizədliyi “Qarabağ” seçki bloku tərəfindən irəli sürülən Əliyev Vüqar Sabir oğlunun MSK-nın qərarından şikayətinə baxılıb. Şikayətə baxılarkən iddiaçının vəsatətinə baxmayaraq, məhkəmə seçici imzalarının yoxlanılması üçün ekspert təyin etməyib. Qeyd edək ki, DSK-nın imtinaya əsas göstərdiyi səbəblərdən biri namizədin topladığı 600 seçici imzasından 242 imza etibarsız olmasıdır. İşçi qrupunun rəyində 250 seçici imzasının, ümumi rəydə isə 242 imzanın etibarsız olması göstərilib.

c) Ali Məhkəmədə şikayətlərin araşdırılması

Seçki Məcəlləsinə uyğun olaraq seçki şikayətlərinin araşdırılması üçün ölkə daxili sonuncu instansiya Ali Məhkəmədir. 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərinin namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı mərhələsində Ali Məhkəməyə çoxlu sayda şikayətlər ünvanlanıb.

Məhkəmədə namizədlərin kassasiya şikayətləri obyektiv araşdırılmayıb və səthi baxılıb. Əksər şikayətlər isə baxılarkən DSK-ların qəbul edikləri qərarlara istinad olunub və Apellyasiya Məhkəməsinin qətnaməsi qüvvədə saxlanılıb. Məsələn, 1 noyabr 2010-cu ildə 43 sayılı Sumqayıt üçüncü seçki dairəsindən müstəqil namizəd İntiqam Əliyevin kassasiya şikayətinə hakim Qəhrəman Allahverdiyevin sədrliyi ilə baxılıb. Cavabdeh Mərkəzi Seçki Komissiyasının nümayəndəsinin iştirak etmədiyi iş üzrə məhkəmə tərəfindən heç bir əlavə araşdırılma aparılmayıb. Ali Məhkəmənin qərarı ilə Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin qərarı qüvvədə saxlanılıb. Qərarla məhkəmə DSK-nın namizədin imtinası üçün göstərdiyi səbəblərə əsaslanıb. Qeyd edək ki, 43 sayılı Sumqayıt üçüncü seçki dairəsi namizədin təqdim etdiyi etibarlı imzaların sayının tələb olunan saydan az olmasını göstərib. İ.Əliyevin bu quruma təqdim etdiyi 596 imzadan 413 imza etibarlı, 186 imzanın isə oxşar olması əsas gətirilərək etibarsız hesab edilib.

SMDT-nin müşahidələrinə əsasən Mərkəzi Seçki Komissiyası tərəfindən təmin edilməyən şikayətlər Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən obyektiv və ədalətli araşdırılmayıb. Eyni hal Ali Məhkəmədə də olub. Məhkəmə tərəfindən şikayətlər hərtərəfli və qanuni əsaslarla araşdırılmayıb, onlara qanunvericiliyə uyğun hüquqi qiymət verilməyib.

VII. SEÇKİQABAĞI TƏŞVİQAT KAMPANİYASI

Son iki ildə Seçki Məcəlləsinə edilən əlavə və dəyişikliklər nəticəsində seçki müddəti seçki müddəti 60 günədək, seçkiqabağı təşviqat müddəti isə 22 günədək azaldılıb.

Seçki Məcəlləsinin 74.2-ci maddəsinə uyğun olaraq seçkiqabağı təşviqat aşağıdakı üsullarla aparıla bilər:

- Kütləvi informasiya vasitələri ilə;
- Kütləvi tədbirlərin keçirilməsi yolu ilə;
- Çap olunmuş, audovizual və digər təşviqat materiallarının buraxılması və yayılması yolu ilə;
- Qanunla qadağan edilməyən digər üsullarla

Seçkiqabağı təşviqat mərhələsi göstərdi ki, seçki müddətinin 22 günədək azaldılması bəzi namizədlərə və seçki bloklarına qanunun imkan verdiyi üsul və vasitələrdən yararlanmaqla geniş və əhatəli təşviqat aparmağa vaxt baxımından imkan verməyib. Bununla yanaşı əvvəlki seçkilərdən fərqli olaraq, son parlament seçkiləri milli səviyyəli ictimai-siyasi debatlar müşahidə olunmadı.

MSK-nın bütün namizədlər üçün ayırdığı 4 dəqiqəlik pulsuz efir vaxtı siyasi partiyalar və seçki bloklarının öz proqramlarını təqdim etmək və ya müzakirə etmək üçün geniş tələməni yaratmadı. Ayrılmış 4 dəqiqəlik efir vaxtından istifadə edən namizədlər əsasən yerli səviyyəli məsələlər barədə narahatlıqları və planlarını ifadə etdilər.

Qeyd edək ki, qarşıduran siyasi qüvvələr arasında siyasi debatlar Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra keçirilən bütün parlament seçkilərində baş tutsa da, 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində bu cür imkan yaranmadı, bununla da seçicilərin qarşıduran siyasi tərəflər arasında seçim imkanları məhdudlaşdı.

A. Seçkiqabağı Təşviqatın Mediada Təşkili

Seçkiqabağı təbliğat-təşviqat kampaniyası televiziya və radio vasitəsilə, eləcə də dövrü nəşrlər vasitəsilə həyata keçirilir. Seçki Məcəlləsinin 80.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, 60 seçki dairəsindən çoxunda qeydiyyatdan keçən namizədləri olan siyasi partiyalar və siyasi bloklar İctimai televiziya və radioda pulsuz efir vaxtı əldə edə bilər. Ancaq 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı mərhələsinin nəticələrinə görə, yalnız Yeni Azərbaycan Partiyası ölkə üzrə seçki dairələrinin yarısından çoxunda qeydiyyatdan keçmiş namizədləri olduğu üçün bu hüququ əldə etdi. Bununla belə YAP seçkiqabağı təşviqat başlayarkən pulsuz efir vaxtından imtina etdiyini bəyan edib.

MSK 15 oktyabr 2010-cu ildə keçirilən iclasında qeydiyyata alınmış bütün namizədlərə İctimai Televiziyada (İTV) 4 dəqiqəlik pulsuz efir vaxtının verilməsi barədə qərar qəbul edib. Bu qərar bütün namizədlər üçün mediada ödənişsiz təbliğatı nisbətən əlçatan etsə də, qanunla tənzimlənməyib və Seçki Məcəlləsinin teleradio təşkilatlarında təşviqatın aparılması barədə tələblərinə uyğun olmayıb.

Parlament seçkilərinin təşviqat mərhələsində ödənişli təşviqatda iştirak etmək istəyən Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin qiymətləri bütün namizədlər üçün əlçatan olmayıb. Təəssüf ki, televiziyalarda pullu efir vaxtının qiyməti reklam qiymətinin maksimum həddi qədər göstərilib. Məsələn, İctimai Televiziyada həftənin I, II, III günləri müxtəlif saatlarda təşviqatın vaxtı 1 saniyə üçün 13 manatdan başlayaraq 29 manatadək dəyişib, həftənin II, IV,

VI günləri 4 manatdan başlayaraq 14 manatadək dəyişib. Regional televiziya olan “Kəpəz” TV-də isə səhər saat 8.00-dən 23.00-dək müxtəlif vaxtlarda təşviqatın vaxtı 1 dəqiqə üçün 200 manatdan 500 manatadək dəyişib.¹⁵ Qeyd edək ki, seçkiabağı təşviqat dövründə ödənişli təşviqatda yalnız 2 ümumrespublika telekanalı İctimai Televiziya və “Lider” TV iştirak edib; İTV-də isə ödənişli efir vaxtından yalnız 3 namizəd istifadə edib.

Reportyorların Azadlıq və Təhlükəsizlik İnstitutunun (RATİ) apardığı monitorinqin nəticələrinə görə, təşviqat mərhələsində siyasi partiya fəallarının işıqlandırılmasında əksər telekanallar birtərəfli mövqe nümayiş etdiriblər. YAP-ın sədri, prezident İlham Əliyev daha çox göstərilib və əksər hallarda pozitiv tərzdə işıqlandırılıb. Müxalifət partiyalarını birləşdirən seçki bloklarının tədbirləri telekanallarda işıqlandırılmadığı halda, YAP-ın tədbirlərinə bütün telekanallarda yer ayrılıb.¹⁶

RATİ-nin monitorinqinə əsasən “İctimai”, “Lider” və “Anten” FM radioları ödənişli efir ayrımları ilə bağlı MSK-ya müraciət etsələr də, heç bir radioda ödənişli təbliğat və təşviqat materiallarına rast gəlinməyib. Bundan başqa heç bir radio parlament seçkisi ilə bağlı sosial reklamlar yaymayıb.

6 noyabr 2005-ci ildə keçirilən parlament seçkilərindən fərqli olaraq son parlament seçkilərində telekanalların efirində seçkilərlə bağlı siyasi müzakirələrə və ictimai debatlara yer verilməyib. İctimai televiziya tərəfindən ayrılan 4 dəqiqlik efir vaxtında isə müxtəlif mövzular ətrafında siyasi müzakirələr deyil, əsasən namizədlərin təqdimat çıxışları olub.

SMDT-nin müşahidələri göstərir ki, seçki kampaniyası dövründə namizədlər çeşidli vədlər və təkliflər irəli sürərək, əsasən yerli səviyyəli problemlərin həlli yönündə ismarıclar veriblər. Ancaq bəzi müxalif partiya təmsilçiləri yerli səviyyəli problemlərlə yanaşı milli səviyyəli məsələlər barədə təklif və iradlarını bəyan ediblər.

Seçki dövründə hakimiyyətin nəzarətində olan “Lider” televiziya kanalı müxalifət partiyalarına qarşı “qara” PR təbliğatı yönündə məlumatlar yayıb. Məsələn, 25 oktyabr 2010-cu ildən başlayaraq, bir neçə dəfə həmin telekanalın efirində müxalifətə yaxın “Azadlıq” qəzetinin direktoru Azər Əhmədovun intim münasibətlərini əks etdirən video görüntülər yayılıb. Görüntülər efirə təqdim edilərkən, müxalifətdə olan Xalq Cəbhəsi və Müsavat partiyaları əleyhinə fikirlər səsləndirilib, habelə bu partiyaların milli əxlaqa zidd fəaliyyətlə məşğul olduğu bildirilib. Bir çox hüquq müdafiə təşkilatları və vətəndaş cəmiyyəti fəalları bu hadisəni şəxsi həyata qanunsuz müdaxilə və mənəvi-siyasi təzyiq kimi qiymətləndirib. Ancaq bu halla bağlı Televiziya və Radio Yayım Şurası Lider TV-yə qarşı müvafiq tədbirlər görməyib.

B. Seçkiabağı Təşviqatın İctimai Görüşlər Vasitəsilə Təşkili

Seçki Məcəlləsinin 86-cı maddəsində qeyd edilir ki, dövlət orqanları, bələdiyyə qurumları namizədlərə, siyasi partiyalara təşviqat dövründə vətəndaşlarla görüşlər, açıq müzakirələr təşkil edilməsi və keçirilməsində yerlərin ayrılmasına kömək etməlidirlər.

MSK heç bir qanuna əsaslanmadan təşviqat kampaniyası başlamamışdan əvvəl namizədlərin seçki komissiyaları ərazisində seçicilərlə görüşməsi və toplantı keçirilməsi üçün yerlərin siyahısını müəyyənləşdirib. Bu siyahıya ümumilikdə 118 seçki dairəsini əhatə edən açıq və qapalı olmaqla 4930 yer daxil edilib. Müəyyən edilmiş 4930 yerdən 2676 yer açıq, 2254 yer isə qapalı yerlərdir¹⁷. MSK-nın siyahısında yerlərin tutumu barədə də məlumat göstərilib.

¹⁵ <http://www.cec.gov.az/az/parlament2010/kiv/kiv.htm>

¹⁶ www.irfs.az.

¹⁷ http://www.cec.gov.az/az/main_az.htm#

Qeyd edək ki, nə Seçki Məcəlləsində, nə də ki, MSK-nın hər hansı təlimatında yerlərin tutumu barədə göstəriş yoxdur.

SMDT-nin uzunmüddətli müşahidəçiləri 16 oktyabr 2010-cu ildən başlayaraq, MSK-nın ayırdığı yerlərin montitorinqini aparıblar. Müşahidələrə əsasən 511 yerin sahəsi seçicilərlə görüşlərin keçirilməsi üçün münasib deyil. Məsələn, 46 sayılı Şirvan seçki dairəsinin ərazisində seçicilərlə görüş üçün ayrılan qapalı yer Köhnə şəhər Mədəniyyət Evinə yerləşir. MSK-nın açıqladığı siyahıda bu qapalı yerin tutumu 300 nəfərlik göstərilib. Ancaq müşahidə zamanı məlum olub ki, bu yerin tutumu maksimum 200 nəfərlikdir. Eyni hallar 67 sayılı Cəlilabad şəhər, 48 sayılı Yevlax, 49 sayılı Yevlax-Mingəçevir, 93 sayılı Bərdə şəhər seçki dairələrinin ərazisindəki açıq və qapalı yerlərin müşahidəsi zamanı qeydə alınıb. Müşahidələr zamanı 190 yerin seçicilərin yaşadıkları ərazilərdən kənarında, gediş üçün əlverişsiz məntəqələr olduğu müəyyən edilib.

Sonuncu parlament seçkilərindən (6 noyabr 2005-ci il) fərqli olaraq, hazırkı seçkilər dövründə siyasi partiyaların yürüş-mitinqlər keçirməsinə imkan verilməyib. Məsələn, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi və Müsavat partiyaları 10 oktyabr 2010-cu ilə təyin etdiyi mitinqi keçirilə bilməyib. Təşkilatçılar mitinq keçirmək üçün Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinə müraciət ediblər. Ancaq MSK sədri Məzahir Pənahov adıçəkilən partiyaların aksiyasını seçkiqabağı təşviqat tədbiri kimi qiymətləndirərək, təşviqat kampaniyası başlanmadan¹⁸ belə bir mitinqin keçirilməsini qanunsuz hesab edib. Ancaq adıçəkilən partiyalar MSK sədrinin fikirlərini təkzib edərək, aksiyanın siyasi məhbuslara azadlıq, ifadə, sərbəst toplaşmaq azadlıqlarının təmin olunması tələbləri ilə nəzərdə tutulduğunu bildiriblər.¹⁹

“AXCP-Müsvat” seçki blokuna daxil olan partiyalar təşviqat kampaniyası başlanan dövrə, yəni 17 oktyabr 2010-cu il tarixinə mitinq təyin etsələr də, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti buna icazə verməyib. Ümumiyyətlə, 2005-ci il parlament seçkilərindən sonra ötən 5 il ərzində, habelə son parlament seçkiləri dövründə yerli icra hakimiyyətləri siyasi partiyalar və seçki bloklarının küçə və meydanlarda yürüş-mitinqlər, o cümlədən qapalı yerlərdə ictimai görüşlər keçirməsinə dəfələrlə məhdudiyətlər yaradıblar²⁰.

C. Seçkiqabağı Təşviqatın Çap, Audio və Vizual Materiallar Vəsiti ilə Təşkili

Seçki Məcəlləsinin 74-cü maddəsinə uyğun olaraq təşviqat çap, audio, video yazılar həmçinin qanunla qadağan edilməyən digər üsullardan istifadə etməklə aparıla bilər.

Əvvəlki seçkilərdən fərqli olaraq bu seçkilərdə deputatlığa namizədlər yeni medianın imkanlarından geniş istifadə ediblər. “Facebook”, “Youtube”, “Twitter” kimi sosial şəbəkələrdə namizədlərin təbliğatları aparılıb. Namizədlər sosial şəbəkələrdə əsasən ismarıclar, posterlər və öz çıxışlarının video görüntülərini yerləşdiriblər.

Ödənişli təşviqata qoşulan “Azərbaycan” qəzetində rəsmi təşviqat dövrünün başlamasından sonra seçki ilə bağlı məlumatlar artsa da, bu xəbərlər yalnız MSK-nın iclasları, DSK-ların seçkiyə hazırlıq prosesi, yerli və beynəlxalq müşahidəçilərin qeydiyyatı və s. barədə olub. Digər qəzetlərdən “Yeni Müsavat” qəzetində bəzi namizədlərin təşviqat xarakterli məlumatları yer alıb. Namizədlər öz təşviqatlarını həmçinin internet portallar və informasiya agentliklərində də aparıblar. Məsələn, www.day.az, www.lent.az, APA və Müstəqil İnformasiya Agentlikləri (www.mia.az) namizədlərin müxtəlif xarakterli təşviqat materialları yerləşdirilib. Məsələn, Müstəqil İnformasiya Agentliyində 31 sayılı Suraxanı ikinci seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Quliyev Fərəc İbrahim oğlunun təşviqat xarakterli materialı

¹⁸ 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində seçkiqabağı təşviqat mərhələsi 16 oktyabr 2010-cu ildə başlayıb

¹⁹ <http://deputat.az/news.php?id=623>

²⁰ <http://www.azadliq.org/archive/news/20101015/1/1.html?id=2191213>

dərc olunub²¹. 22 sayılı Nəsimi seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Asim Mollazadənin təşviqat üçün çıxışı milli.az xəbər portalında təşviqat materialı kimi yerləşdirilib²².

Çox az sayda deputatlığa namizəd şəxsi internet səhifəsi yaradaraq, öz tərcümeyi-hal, platforması, ictimai fəaliyyəti barədə yazılar və fotolar yerləşdiriblər²³.

D. Kənar Müdaxilələr

Seçki Məcəlləsinə əsasən qeydə alınmış namizədlərin apardıqları təşviqat zamanı onlara bərabər şərait yaradılmalı, habelə seçkiqabağı təşviqat mərhələsinə kənar müdaxilələr edilməməlidir. Ancaq seçkiqabağı təşviqat dövründə bəzi namizədlərin seçki kampaniyasına maneələrin yaradılması, bəzi hallarda isə namizədlərin seçki kampaniyası inzibati resurslardan istifadə olunmaqla təşkili müşahidə olunub. SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilərin məlumatlarına əsasən inzibati resurslarda sui-istifadə hallarında əsasən yerli icra strukturları, bələdiyyələr, dairə seçki komissiyaları və büdcədən maliyyələşən digər təşkilatlar iştirak ediblər. 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərinin ikinci mərhələsində SMDT-yə seçki prosesinə müdaxilə halları ilə bağlı 35 hal üzrə məlumat daxil olub.

Bu cür hallarla bağlı müşahidələr üzrə nümunələr:

- 20 oktyabr 2010-cu ildə 65 sayılı Saatlı-Sabirabad-Kürdəmir seçki dairəsindən bitərəf namizəd Lazım Umudovun təşviqat plakatlarını Mehdili kəndindəki mağaza və obyektlərə yapışdırmağa həmin obyektlərin sahibləri etiraz ediblər. Namizəd bilidirib ki, mülk sahibləri bunu kənd icra nümayəndəsi Akif Böyükkişi oğlunun tapşırığı əsasında ediblər.
- 102 sayılı Samux-Şəmkir seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Valeh Ələsgərov DSK tərəfindən müəyyən edilməyən vaxtlarda da görüşlər keçirib. Ancaq həmin seçki dairəsindən digər namizəd Etibar Əkbərovun seçicilərlə görüşlər keçirməsinə maneələr yaradılıb. Görüşün keçirilməsinə Samux rayon Su-arteziyan İdarəsinin rəhbəri Gülağa Əliyev və Telekommunikasiya İdarəsinin rəhbəri Ələsgər Əliyev mane olub.
- 24 oktyabr 2010-cu ildə Salyan rayonun Xıdırlı kənd icra nümayəndəsi Vaqif Hüseynov 60 sayılı Salyan-Neftçala seçki dairəsindən namizəd Ədalət Yusifovun seçicilərlə görüş keçirməsinə mane olub. Kənd icra nümayəndəsi seçicilərə bildirib ki, görüşə gələcəkləri halda işdən azad ediləcəklər.
- 24 oktyabr saat 17:00-da 31 sayılı Suraxanı ikinci seçki dairəsindən namizəd, AXCP sədri Əli Kərimli Qaraçuxur qəsəbəsində Şəhidlər abidə kompleksinin qarşısında seçicilərlə görüş keçirib. Görüş başlayan zamanı ərazidə elektrik enerjisinin verilməsi dayandırılıb və namizəd seçiciləri ilə görüşü zamanı mikrafondan istifadə edə bilməyib.
- 27 oktyabr 2010-cu ildə saat 14:00-da 33 sayılı Xətai ikinci seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Hüseynbala Mirələmovun Xətai rayonunun Əhmədli kəndindəki görüşündə əsasən Dairə Seçki Komissiyasının üzvləri və Məntəqə Seçki Komissiyasının sədrləri iştirak edib.
- Kürdəmir rayon icra başçısının muavini Vasif Məmmədovun rəhbərliyi icra hakimiyyətinin işçiləri 57 sayılı Kürdəmir seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Fərhad Qəribovun təbliğatını aparıblar. Rayonun Mərkəzi Xəstəxanasının baş həkimi Zahid Əhmədov da öz tabeliyində olan işçilərə Fərhad Qəribova səs vermələrini tapşırıb.

²¹ <http://www.mia.az/news/12379.html>

²² <http://www.milli.az/view.php?id=25144>

²³ <http://www.mia.az/news/12340.html>

- 107 sayılı Qazax seçki dairəsindən namizəd Əhməd Vəliyevin seçicilərlə bütün görüşləri Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun (AMİ) Qazax filialının akt zalında keçirilib. Namizədin görüşlərində əsasən tələbələr olub. Seçicilər isə görüşə institut müəllimləri tərəfindən gətirilib.
- 63 sayılı Sabirabad birinci seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Ceyhun Osmanlının 29 oktyabr 2010-cu ildə rayonun Kürkəndi kəndində görüşü keçirilib. Görüşə seçicilərin toplanmasına rayon icra başçısının birinci muavini Vəfadar Bağirov rəhbərlik edib.

E. Seçkiqabağı Təşviqat Prosesi Zamanı Şikayətlər

7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərinin təşviqat mərhələsində əsasən namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı mərhələsinin nəticələrinə dair şikayətlər araşdırılıb. Təşviqat kampaniyası ilə bağlı seçki komissiyalarına isə 80-dan çox şikayət edilib²⁴. Bu şikayətlər əsasən polis əməkdaşları, yerli icra orqanları və digər namizədlər tərəfindən təşviqata qanunsuz müdaxilələrlə bağlı olub.

Bəzi şikayətlərlə bağlı nümunələr:

- 22 oktyabr 2010-cu ildə “AXCP-Müsavat” seçki blokunun səlahiyyətli nümayəndəsi Qara Qarayev MSK-ya müraciət edib. Müraciətdə 58 sayılı Hacıqabul-Kürdəmir seçki dairəsi üzrə qeydə alınmış namizəd Rafael Hüseynovun xeyrinə Hacıqabul və Kürdəmir rayonları ərazisində icra hakimiyyəti və bələdiyyə qurumlarının nümayəndələri tərəfindən təşviqat aparıldığı bildirilib. Qarayev seçki qanununun tələblərinin pozulduğunu iddia edərək, bununla bağlı tədbir görülməsini xahiş edib. Ancaq MSK 23 oktyabr 2010-cu ildə şikayətin aidiyyatın pozulması ilə bağlı daxil olmasını əsas gətirərək, dairə seçki komissiyasına göndərib.
- 2 noyabr 2010-cu ildə keçirilən iclasında 20 sayılı Nərimanov ikinci seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Aslan İsmayılovun şikayətinə baxılıb. Namizəd şikayətində bildirib ki, 30 oktyabrda onun seçki qərargahına hücum edilib və təşviqat materialları məhv edilib. MSK iclasda şikayətin dairə seçki komissiyasına göndərilməsi barədə qərar qəbul edib. 22 oktyabr 2010-cu ildə 107 sayılı Qazax seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Məmmədova Qiymət Bayram qızı tərəfindən MSK-ya şikayət ünvanlanıb. Şikayətdə həmin dairədən olan digər namizəd Əhməd Vəliyevin lehinə Qazax rayon icra orqanlarının seçkiqabağı təşviqatda iştirak etdiyi bildirilib. 23 oktyabr 2010-cu ildə MSK şikayəti araşdırmadan 107 sayılı Qazax seçki dairəsinə geri göndərilməsi barədə qərar qəbul edib.
- 2 noyabr 2010-cu ildə 15 sayılı Yasamal birinci seçki dairəsindən deputatlığa namizəd, Müsavat başqanı İsa Qəmbər MSK-ya şikayət ərizəsi ilə müraciət edib. Namizədin məktubunda bildirilib ki, 29 sayılı Səbail seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Elbrus Abdullayev ona qarşı böhtan və təhqir xarakterli fikirlər işlədib. İsa Qəmbər Elbrus Abdullayevin həmin fikirləri oktyabrın 22-də İctimai Televiziya və Radio Yayımaları Şirkətinin efirində yayımlanan "Xalq seçir" verilişində səsləndirdiyini qeyd edib. İsa Qəmbər onun barəsində həqiqətə uyğun olmayan ittihamların təkzib edilməsi üçün pulsuz efir vaxtının ayrılmasını, MSK-nın efir vaxtının ayrılması məsələsinin həlli ilə bağlı öz səlahiyyətləri çərçivəsində tədbirlər görməsini istəyib. Ancaq MSK-ya təqdim edilən şikayət araşdırılmadan saxlanıb. İsa Qəmbər Yasamal Rayon Məhkəməsində qaldırdığı iddia isə 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Hüseynbala Mirələmovla bağlı olub. Namizəd 30 oktyabr 2010-cu il İTV-nin "Xalq seçir" verilişində Hüseynbala Mirələmovun onun ünvanına təhqiramiz ifadə işlətdiyini bildirib. İsa Qəmbər

²⁴ <http://www.osce.org/odihr/elections/azerbaijan/75073>

məhkəmədən Hüseynbala Mirələmovun Cinayət Məcəlləsinin 148-ci maddəsi ilə təqsirli bilinməsinə dair hökm çıxarılmasını istəyib. Yasamal Rayon Məhkəməsi isə namizədin şikayətini təmin etməyib.

- 2 noyabr 2010-cu ildə isə Müasir Müsavat partiyasının sədri Hafiz Hacıyev və YAP-ın Xətai rayon təşkilatının sədri Hüseynbala Mirələmov AXCP sədrinin müavini Fuad Qəhrəmanlı ilə bağlı Yasamal rayon Məhkəməsinə şikayətlə müraciət ediblər. Hər iki iddiaçı şikayətdə 30 oktyabr 2010-cu ildə İTV-də nümayiş etdirilən “Xalq seçir” verilişində F. Qəhrəmanlı tərəfindən şərəf və ləyaqətlərinin təhqir edildiyini bildiriblər. 3 dekabr 2010-cu ildə Yasamal Rayon Məhkəməsində keçirilən prosesdə hazırlıq iclası təxirə alınıb. Səbəbi xüsusi ittihamçının məhkəmə prosesinə gəlməməsi və F.Qəhrəmanlının deputatlığa namizəd kimi toxunulmazlığının olması olub. 10 dekabrda keçirilən məhkəmə prosesində isə hakim Sərdar Mehraliyev bildirib ki, Baş Prokurorluğundan məhkəməyə məktub daxil olub. Məktubda F.Qəhrəmanlının cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə razılıq verilmədiyini qeyd olunub. Bunun üçün xüsusi ittiham qaydasında qaldırılmış işin məhkəmənin icraatına qəbul edilməsindən imtina edilib.

Təəssüflər olsun ki, MSK tərəfindən DSK-lara göndərilən şikayətlərin sonrakı vəziyyəti barədə məlumat almaq mümkün olmayıb. Aşkarlıq prinsiplərinin pozulması nəticəsində DSK-lardan bu şikayətlərin araşdırılması ilə bağlı namizədlər və müşahidəçilər məlumat ala bilməyiblər.

VIII. SEÇKİ KOMİSSİYALARININ FƏALİYYƏTİ

A. MSK-nın Yeni Tərkibinin Formalaşması

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri öncəsi Mərkəzi Seçki Komissiyasının (MSK) tərkibi tam formalaşdırılıb. Qeyd edək ki, Seçki Məcəlləsinin 24-cü maddəsinə görə MSK-nın tərkibi 18 nəfərdən ibarət olmalıdır. Ancaq 2006-cı ildən fəaliyyət göstərən yeni tərkib 16 üzvlə çalışırdı. MSK-dakı yerlərdən 6 nəfəri hakim YAP-ı, 6 nəfəri bitərəfləri, 4 nəfər isə parlamentdə azlıqda olan partiyaları təmsil edib.

Müsavat deputat qrupu MSK-nın tərkibinin paritet əsaslarla formalaşdırılmadığını əsas gətirərək özünün 2 nümayəndəsini təqdim etməyib. Vətəndaş Birliyi, Sosial Rifah və Ana Vətən Partiyalarının MSK-dakı nümayəndəsi Rövşən İsmayılov 22 iyun 2010-cu ildə Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi təyin olunduğu üçün onun tutduğu yer də boş qalmışdı. MSK-nın tərkibi 15 üzvdən ibarət idi. Ancaq 8 oktyabr 2010-cu ildə Milli Məclisin iclasında Müsavat və Bütöv Azərbaycan Xalq Cəbhəsi partiyaları nümayəndələrinin hərəsinə bir yer, digər üçüncü yer isə parlamentdəki bitərəf deputatların nümayəndəsinə verilib.

B. Davamiyyət

SMDT-nin respublika üzrə 125 seçki dairəsi ərazisində apardığı müşahidələr göstərir ki, əvvəlki seçkilərlə müqayisədə Dairə və Məntəqə Seçki Komissiyalarının davamiyyətində ciddi irəliləyişlər baş verməyib.

Seçki komissiyalarının üzvlərinin seçki dövründə iş saati olmasına baxmayaraq öz iş yerlərində olmaması namizədlərə və digər seçki iştirakçılara öz hüquqlarının icrası zamanı əngəllər yaradıb. Xatırladaq ki, seçki prosesinin müddəti əvvəlki illərlə müqayisədə azalıb (120 gündən 60 günə), bu baxımdan namizədlər və ya digər seçki iştirakçıları üçün hər hansı seçki hərəkətlərinin təmin olunması üçün çox məhdud zaman qalır. Eyni zamanda qüvvədə olan qanunlara əsasən seçki komissiyasının üzvləri seçkilər dövründə seçki komissiyasında

olmalı və digər fəaliyyətlərlə məşğul olmamalıdırlar. Bununla yanaşı Seçki Məcəlləsinin 33.1 və 38.1-ci maddələrinə uyğun olaraq seçici siyahılarının tərtib edilməsi və seçki prosesi dövründə seçki komissiyaları üzvləri dövlət büdcəsindən əmək haqqı alırlar. Əmək Məcəlləsinin 179.1-ci maddəsində isə qeyd edilir ki, “işçi qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada dövlət və ictimai vəzifələrin yerinə yetirilməsinə cəlb edildiyi müddət ərzində iş yeri, vəzifəsi (peşəsi) saxlanılmaqla ona orta əmək haqqı ödənilir”²⁵. Ancaq təəssüf ki, seçkilər elan olunduqdan sonrakı müddətdə SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilər 56 seçki dairəsi üzrə seçki komissiyaları üzvlərinin davamiyyətsizliyi ilə bağlı hallar qeydə alıblar.

Müşahidələrlə bağlı bəzi məlumatlar:

- Oktyabrın 1-dən 5-dək 39 sayılı Kəpəz birinci seçki dairəsinin 6 və 9 sayılı Məntəqə Seçki Komissiyası (MnSK) katibindən başqa məntəqədə heç kəs olmayıb.
- Sentyabrın 30-da 87 sayılı Ağsu-İsmayilli seçki dairəsinin 1, 3, 4 sayılı MnSK-larında isə yalnız sədrilər məntəqə binasında olub.
- Sentyabrın 30-da 68 sayılı Cəlilabad kənd seçki dairəsinin 3, 4, 5, 6 sayılı MnSK-ları bütün gün ərzində bağlı olub.
- Oktyabrın 1-də 75 sayılı Lənkəran-Masallı seçki dairəsinin 1, 2, 3, 4 sayılı məntəqələri saat 15:00-dan 16:30-dək komissiya üzvlərindən heç kəs yerində olmayıb.
- Oktyabrın 1-də 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsi saat 15:00-dan saat 15:30-dək bağlı olub.
- Sentyabrın 30-da 87 sayılı Ağsu-İsmayilli seçki dairəsinin 1 sayılı MnSK-sı fəaliyyət göstərməyib.
- Oktyabrın 7-də 1 sayılı Şərur-Sədərək seçki dairəsinin 7, 11, 16 sayılı məntəqələri bağlı olub, həmin tarixdə 5, 8, 12 sayılı məntəqələrin isə heç birində məntəqə üzvü olmayıb.
- Oktyabrın 8-də 4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsinin 20 və 22 sayılı məntəqələri bağlı olub.
- Oktyabrın 1-4-də 112 sayılı Qax seçki dairəsinin 4, 7 və 8 sayılı MnSK-larında 2-3 saatlıq ancaq bir nəfər komissiya üzvü növbətçi olub.
- Oktyabrın 4-də 16 sayılı Yasamal ikinci seçki dairəsinin 10 sayılı məntəqəsi saat 11.30-dan 12.00-dək bağlı olub.
- Oktyabrın 1-də 109 sayılı Balakən seçki dairəsinin 16, 25 və 29 sayılı məntəqələri bağlı olub.
- Oktyabrın 18-də saat 14.00-14.30-dək 4 sayılı Naxçıvan şəhər seçki dairəsinin 11, 12 sayılı məntəqələri bağlı olub.
- Oktyabrın 20-də saat 15.00-16.15-dək 10 sayılı Binəqədi üçüncü seçki dairəsinin 1 və 2 sayılı məntəqələri bağlı olub.
- Oktyabrın 18-də saat 16.00-da 7 sayılı Ordubad-Culfa seçki dairəsinin 17, 18, 19 sayılı məntəqələri bağlı olub.
- Oktyabrın 15-də saat 16.00-da 27 sayılı Sabunçu ikinci seçki dairəsinin 29, 30 sayılı məntəqələri bağlı olub.

²⁵ <http://www.e-qanun.az/print.php?internal=view&target=1&docid=7&doctype=1>

- Oktyabrın 14-də saat 15.30-da 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsinin 3 və 22 sayılı məntəqələri bağlı olub.
- Oktyabrın 15-də saat 16.00-da 34 sayılı Xətai ikinci seçki dairəsinin 1, 3, 4 sayılı məntəqələrində heç bir komissiya üzvü olmayıb.
- Oktyabrın 18-də saat 16.00-dan sonra 13 sayılı Xəzər birinci seçki dairəsinin 3, 4, 5, 6 sayılı MnSK-larında heç bir komissiya üzvü yerində olmayıb.

C. Texniki Hazırlıq

Seçki Məcəlləsinin 25 və 31-ci maddələrinə uyğun olaraq, MSK Prezident, Milli Məclis, bələdiyyə seçkilərinin, həmçinin referendumun hazırlanması və keçirilməsini təmin edir. 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclisə seçkilər öncəsi Mərkəzi (MSK) və Dairə Seçki Komissiyaları (DSK) bir sıra hazırlıq işləri həyata keçiriblər.

MSK aşağı seçki komissiyalarının maarifləndirilməsi məqsədilə 2 mərhələli təlim layihəsi hazırlayıb. Birinci mərhələdə oktyabrın 5-dən başlayaraq Bakıda Avropa Şurasının Venesiya Komissiyasının ekspertləri ilə birgə Təlimçilər üçün Təlim keçirilib. Bu təlim zamanı 125 seçki dairəsindən olan 250 yerli təlimçi Milli Məclisə seçkilərdə səsvermə prosesi, müstəsna hallar, səsli sayılması, protokolların doldurulması da daxil olmaqla seçki günü qaydaları barədə məlumatlandırılıblar.

Layihənin ikinci mərhələsi üzrə təlimlər əyani tədris vəsaitlərindən istifadə olunmaqla DSK və MnSK üzvləri üçün keçirilib. Təlim çərçivəsində aşağı seçki komissiyası üzvləri seçki prosesi ilə bağlı məlumatlandırılıb, seçki günü qaydaları, səsvermənin nəticələri haqqında protokol nümunəsi və bir sıra digər sənəd nümunələri nümayiş etdirilib. Bütünlükdə bu təlimlərdə 32 mindən artıq komissiya üzvü iştirak edib.

MSK bir sıra normativ xarakterli aktlar - təlimat, izah və qaydalar qəbul edib. Əvvəllər qəbul etdiyi normativ aktları Seçki Məcəlləsinə edilmiş son əlavə və dəyişikliklər nəzərə alınmaqla yeniləyib, aşağı seçki komissiyalarının üzvləri, müşahidəçilər, namizədlər, habelə seçki prosesinin digər iştirakçıları üçün yaddaş kitabçaları və bu kimi digər metodiki vasitələr hazırlayıb.

MSK 7 noyabr 2010-cu il Parlament seçkiləri ilə bağlı Təqvim Planına uyğun olaraq, səsvermə bülletenləri, dairə və məntəqə seçki komissiyaları üçün yekun protokolları nəşr edərək, aşağı seçki komissiyalarına çatdırıb.

MSK-nın təşəbbüsü ilə “Müşahidəçilər üçün yaddaş” kitabçası nəşr edilib və bu nəşrdə müşahidəçilərin hüquq və vəzifələri izah edilib. Bu kitabçalar və “Seçki günü üçün yaddaş” kitabçasının müşahidəçilərə paylanması məqsədilə DSK-lara, siyasi partiyalara və müraciət etmiş digər təşkilatlara təqdim olunub.²⁶

12 oktyabr 2010-cu ildə MSK-nın iclasında namizədlərin qeydə alındıqları seçki dairələri ərazisində seçicilərlə görüşməsi və toplantı keçirilməsi üçün yerlər müəyyənləşdirilib. MSK qeydiyyatda alınmış namizədlərə İctimai Televiziyada 4 dəqiqəlik pulsuz efir vaxtının verilməsi barədə qərar qəbul edib. Bu qərar qanunla tənzimlənməyib və Seçki Məcəlləsinin təşviqatın teleradio təşkilatlarında aparılması barədə tələbləri nəzərə alınmayıb. Qeyd edək ki, Seçki Məcəlləsinin 80.1-ci maddəsi müəyyən edir ki, birməndatlı seçki dairələrinin ancaq 60-dan çoxunda namizədi qeydə alınmış siyasi partiyalar və siyasi partiyalar blokları pulsuz efir vaxtı əldə etmək hüququna malikdir.

²⁶ <http://www.cec.gov.az/az/umumi/bevanatlar/hesabat2010.htm>

MSK ödənişli təşviqatda iştirak etmək istəyən Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin siyahısını açıqlayıb. Bunlar 38 qəzet, 13 informasiya agentliyi, 12 televiziya və radiodan ibarətdir.

MSK 7 noyabr 2010-cu ildə keçiriləcək Milli Məclis seçkilərinin səsvermə günü ilə bağlı hazırlıq işləri həyata keçirib və 500 seçki məntəqəsində seçki günü internet vasitəsilə çalışacaq veb-kameraların quraşdırılması barədə qərar qəbul edib.

MSK 7 noyabr 2010-cu il Milli Məclis seçkilərini bütün respublika üzrə müşahidə etmək üçün 3466 yerli müşahidəçini və 24 ölkəni təmsil edən 1026 beynəlxalq müşahidəçini qeydiyyatdan keçirib. Dairə seçki komissiyaları isə dairə ərazisində müşahidəçilik aparmaq istəyən 42494 nəfər müşahidəçini qeydiyyata alıb. MSK həmçinin 11 xarici Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin (Röyters, BBC, Əl-Cəzirə, TRT, Associated Press, Frans Press, EPA, Anadolu, İhlas Haber Ajansı, Doğan Haber Ajansı, Daily İtthead və.s) 28 nümayəndəsini seçkiləri işıqlandırmaq üçün qeydiyyata alıb.

D. Seçkilərin İdarə Olunması

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilərin məlumatlarına görə əksər seçki komissiyaları seçkilərin idarə olunması yönündə ötən seçkilərdə olduğu kimi obyektivlik və tərəfsizliyi təmin etməyiblər. Müşahidəçilər dairə seçki komissiyalarının fəaliyyəti ilə bağlı ciddi nöqsanları namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı, habelə seçki günü səsvermə zamanı da qeydə alıblar.

Seçki komissiyalarının seçkiqabağı təşviqat mərhələsindəki fəaliyyəti bəzi ciddi qanun pozuntuları ilə müşayiət olunub. Məsələn, dairə seçki komissiyaları hakim partiyanın nümayəndələrinin təşviqat qaydalarını pozması və ya inzibati resurslardan istifadə edərək təşviqat aparmalarına nəzarət etməyiblər. Belə pozuntular barədə müraciətlər olduqda isə bununla bağlı tədbirlər keçirilməyib. Məsələn, 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsində namizədiliyi Yeni Azərbaycan Partiyası tərəfindən irəli sürülən Hüseynbala Mirələmovun xeyrinə Xətai rayonu ərazisində fəaliyyət göstərən "Azərpoçt" MMC-nin 3 sayılı filialının 149 sayılı poçt şöbəsi (indeks AZ 1149) tərəfindən təşviqat aparılıb. Poçt şöbəsi müştərilərə Hüseynbala Mirələmovun təşviqat materiallarını paylamaqla onun lehinə təbliğat aparıb. Həmin dairədən müstəqil namizəd olan Zəlimxan Məmmədlinin seçki qərargahı faktı aşkarlayaraq, hadisə yerinə DSK sədri Əlibaba Bayramovu dəvət edib. Ancaq o, bu faktla bağlı hər hansı addım atmayıb.

Bəzi dairələrdə yerli icra strukturları, bələdiyyələr təşviqat qaydalarını pozublar. Məsələn, 20 oktyabr 2010-cu ildə 71 sayılı Masallı kənd seçki dairəsindən namizədliyini irəli sürən Elmira Axundovanın Ərkivan kəndində keçirilən görüşü zamanı icra nümayəndələrinin göstərişi ilə kənd məktəblərində və tibb məntəqəsində iş dayandırılıb, müəllimlər və həkimlər Elmira Axundova ilə görüşə gətiriliblər. DSK üzvləri isə bu işdə təşkilatçı rolunda çıxış ediblər.

E. Seçki Komissiyalarının Fəaliyyətində Aşkarlıq və Müşahidəçilərin Qeydiyyatı

MSK-nın Təqvim Planına əsasən DSK-larda müşahidəçilərin qeydiyyatı üçün ərizələrin qəbulu prosesi 2 noyabr 2010-cu ildə başa çatıb. Ancaq bir çox DSK-lar fərdi təşəbbüsü ilə müşahidəçi olmaq istəyən vətəndaşları 1 noyabr 2010-cu ildə qeydiyyata almaqdan imtina ediblər. Əsas kimi isə təqdim edilən ərizə formalarının düzgün tərtib edilməməsi göstərilib. Məsələn, 20 sayılı Nərimanov ikinci seçki dairəsinin sədri Eldar Sadıqov həmin dairədən müşahidəçi kimi qeydiyyatdan keçmək istəyən Emin Muradov, Babək Musazadə və Gülər Abbasovanı müşahidəçi kimi qeydiyyata almayaraq, onların sənədlərini qəbul etməyib. Eyni

hallar 1 noyabrda 31 sayılı Suraxanı ikinci, 55 sayılı Xaçmaz şəhər, 10 sayılı Binəqədi üçüncü, 22 sayılı Nəsimi ikinci seçki dairələrində də baş verib.

Seçki komissiyalarının fəaliyyətində aşkarlığın təmin edilməsində müşahidəçilərin fəaliyyəti əhəmiyyətlidir. Ancaq 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərində müşahidəçilərin fəaliyyətinə normal şərait yaradılmayıb. Həmçinin seçki komissiyaları tərəfindən müşahidəçilərin qeydiyyatında da pozuntular olub. Məsələn, 64 sayılı Sabirabad ikinci DSK sədri Şükür İmanov müşahidəçi olmaq istəyən şəxslər - Hacıyev Şahbaz Əzər oğlu, Məmmədov Rafiq Nadir oğlu və Zeynallı Tofiq Vərqa oğlunun müşahidəçi kimi qeydiyyata alınmasından əsasız olaraq imtina edib.

65 sayılı Saatlı-Sabirabad-Kürdəmir seçki dairəsinin sədri heç bir əsas göstərmədən Abbasov Cəmil Nadir oğlu və Ağayev Bəxtiyar Əlqulu oğlunun müşahidəçi kimi qeydiyyata alınmasından imtina edib.

77 sayılı Astarə seçki dairəsinin sədri Hikmət Əkbərov müşahidəçi Elvin Fərziyev və Seyidhəsən Xanməmmədovu qeydiyyata almaqdan imtina edib.

110 sayılı Zaqatala seçki dairəsi isə 20 oktyabr 2010-cu ildə müraciət etmiş müşahidəçiləri qeydiyyata almayıb.

54 sayılı Şabran-Siyəzən seçki dairəsinin sədri Əmircan Ocaqov 8 nəfər müşahidəçini onların istəyinə zidd olaraq, həmin seçki dairəsi ərazisində müəyyən etdiyi seçki məntəqlərinə müşahidəçi təyin edib.

Seçki Məcəlləsinin 59.3-cü maddəsində həmçinin MSK-nın təlimatında²⁷ qeyd edilir ki, DSK-nın iclasında namizəd və ya onun nümayəndəsi namizədin qeydiyyat sənədləri, imza vərəqələri yoxlanılarkən iştirak edə bilər. Müvafiq seçki komissiyası sənədlərin yoxlanılması haqqında göstərilən şəxslərə qabaqcadan məlumat verməlidir. Dairə seçki komissiyası namizədin göndərdiyi şəxslərə maneəçilik törədə bilməz. Yuxarıda qeyd edilənlər seçki komissiyalarının fəaliyyətində aşkarlığın təmin edilməsi üçün əhəmiyyətlidir.

Ancaq 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərində seçki komissiyaları tərəfindən aşkarlıq prinsipi pozulub. Namizədlərin qeydiyyatı prosesində bu daha çox müşahidə edilib. Məsələn, 12 oktyabr 2010-cu ildə 79 sayılı İmişli dairə seçki komissiyası İltizam Əkbərlinin seçki sənədlərinin yoxlayarkən ona və onun nümayəndəsinə bu barədə məlumat verməyib. Eyni hal 94 sayılı Bərdə kənd seçki dairəsindən deputatlığa namizədliyini irəli sürən Məcidli Elnur Abdulla oğlunun DSK-da sənədləri yoxlanarkən də baş verib. Həmçinin dairə seçki komissiyalarının qərarların dərc edilməsi prosesində aşkarlıq prinsipi pozulub. Belə ki, seçki prosesində DSK-ların qərarları seçki komissiyaların məlumat lövhələrindən başqa heç bir yerdə dərc edilməyib və vətəndaşlar üçün əlçatan olmayıb. Bu cür hallar Seçki Məcəlləsinin tələblərinin pozulmasına səbəb olmaqla yanaşı, namizədlər arasında bərabərlik hüququnun pozulmasına səbəb olub.

Bəzi dairə seçki komissiyaları isə MSK-da qeydiyyatdan keçən müşahidəçiləri komissiyaların iclaslarını müşahidə etməyə icazə verməyiblər. Məsələn, respublika üzrə müşahidəçi statusuna malik Sahib Rüstəmliyə 63 sayılı Sabirabad birinci və 65 sayılı Saatlı-Sabirabad-Kürdəmir seçki dairələrinin iclaslarında iştirak etməyə icazə verilməyib.

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçi Elmar Hüseynov 20 sentyabr 2010-cu ildə Mərkəzi Seçki Komissiyasının iclaslarını müşahidə etmək üçün akreditasiya olunub və MSK-nın katibliyində qeydiyyata alınıb. Ancaq MSK müşahidəçini cəmi bir dəfə iclasa dəvət edib və

²⁷ Mərkəzi Seçki Komissiyasının Milli Məclisə seçkilərdə deputatlığa namizədliyin təsdiq edilməsi və qeydə alınması üçün dairə seçki komissiyasına təqdim olunan seçki sənədlərindəki məlumatların yoxlanılması və namizədlərin qeydə alınması Q A Y D A L A R I haqqında Təlimatı -- <http://www.cec.gov.az/az/parlament2010/telimat/telimat5.htm>

müşahidəçiyə bildirilib ki, iclasda iştirak edənlərin sayı çox olduğu üçün hər kəsi dəvət etmək mümkün olmur.

Ümumilikdə müşahidəçilərin qeydiyyatı prosesində dairə seçki komissiyaları tərəfindən SMDT ilə əməkdaşlıq edən 40 müşahidəçi əsassız olaraq qeydiyyata alınmayıb.

IX. SEÇKİ GÜNÜ MÜŞAHİDƏ

A. Müşahidə metodologiyası/Müşahidəçilərin yerləşməsi

SMDT 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən parlament seçkilərində Statistika Əsaslanmış Müşahidə (SƏM) metodologiyası əsasında müşahidə aparıb. SƏM metodologiyası zamanı bütün ölkə üzrə seçki məntəqələri arasından milli təmsilçilik gözlənilməklə müvafiq sayda seçki məntəqəsi təsadüfi yolla seçilir. Qeyd edək ki, SƏM metodologiyası üzrə müşahidə dünyanın bir çox ölkələrində seçkilərin hüquqi keyfiyyətini dəqiq və operativ öyrənmək üçün istifadə olunur. SMDT 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən parlament seçkilərini SƏM metodologiyası əsasında ölkənin 125 seçki dairəsi üzrə (5172 seçki məntəqəsi üzrə) 1111 seçki məntəqəsində (i) milli səviyyəli seçim və (ii) rəqabətli seçki dairələri üzrə seçim əsasında müşahidə edib.

i. Milli səviyyəli seçim üzrə müşahidə:

Milli səviyyəli müşahidə üzrə 125 seçki dairəsi üzrə 608 seçki məntəqəsi təsadüfi (ixtiyari) üsulla seçilib. Məntəqələrin müşahidə üçün seçilməsi milli təmsilçilik (ölkə üzrə seçki məntəqələrinin ümumi sayı) əsas götürülməklə aparılıb. Bu metodologiyanın başlıca üstünlüyü seçki günü səsvermə və səsələrin sayılması prosesinin keyfiyyəti barədə dəqiq faktlar əldə edərək, dəqiq qiymətləndirmə aparmağa, əldə olunmuş faktlar əsasında müşahidənin aparılmadığı digər məntəqələrdə seçki prosesini təxmin etməyə, habelə seçki məntəqələrindən əldə olunmuş məlumatları rəsmi məlumatlarla müqayisəyə imkan verməsidir.

ii. Rəqabətli seçki dairələri üzrə müşahidə:

SMDT seçki günü Statistika Əsaslanmış Müşahidə metodu əsasında rəqabətli seçki dairələrində səsvermə və səssayma prosesini, habelə namizədlər arasında səsələrin protokolaşdırılmasını müşahidə edib. SMDT ölkə üzrə 125 seçki dairəsi arasında rəqabətli 18 seçki dairəsini müəyyən edib və bu seçim aşağıdakı kriteriyalara əsasən aparılıb:

- 6 noyabr 2005-ci il parlament seçkilərində yüksək rəqabətin qeydə alındığı dairələr;
- Nüfuzlu siyasi liderlərin namizəd olduğu seçki dairələri;
- MSK-da qeydiyyatdan keçmiş əksər siyasi partiya və siyasi partiyalar bloklarından namizədlərin təmsil olunduğu dairələr;
- Seçkiqabağı təşviqat dövründə siyasi fəallığın yüksək olduğu dairələr;
- Müşahidə üçün texniki çətinliklərin cüzi olduğu dairələr;

SMDT-nin yuxarıdakı şərtlər əsasında rəqabətli hesab etdiyi seçki dairələri aşağıdakılar olub:

Sıra sayı	Seçki dairəsinin adı	Bölgənin adı	Seçki məntəqələrinin sayı (hər seçki dairəsi üzrə sayı)	Namizədlərin sayı
1	4 saylı Naxçıvan şəhər	Naxçıvan	37	5
2	9 saylı Binəqədi ikinci	Bakı	32	11
3	15 saylı Yasamal birinci	Bakı	33	9
4	16 saylı Yasamal ikinci	Bakı	30	8
5	19 saylı Nərimanov birinci	Bakı	31	7
6	22 saylı Nəsimi birinci	Bakı	30	5
7	29 saylı Səbəyil	Bakı	32	9
8	30 saylı Suraxanı birinci	Bakı	27	8
9	31 saylı Suraxanı ikinci	Bakı	28	13
10	37 saylı Nizami	Gəncə	27	5
11	39 saylı Kəpəz	Gəncə	31	5
12	107 saylı Qazax	Gəncə	38	9
13	43 saylı Sumqayıt üçüncü	Sumqayıt	33	8
14	63 saylı Sabirabad birinci	Sabirabad	33	4
15	81 saylı Beyləqan	Beyləqan	42	7
16	113 saylı Şəki şəhər	Şəki	27	5
17	93 saylı Bərdə şəhər	Mingəçevir	52	5
18	89 saylı Göyçay-Ağdaş	Göyçay	34	7
Cəmi	18 seçki dairəsi	9 bölgə	597 seçki dairəsi	130 Namizəd

Qeyd edək ki, SMDT yuxarıdakı 18 seçki dairəsi üzrə 597 seçki məntəqəsindən 573-də seçki günü seçki məntəqələrinin açılması, səsvermə və səslərin sayılması prosesini müşahidə edib.

B. Müşahidəçilərin hazırlanması/Müşahidə məlumatları

SMDT Təlimçilər üçün Təlim keçirərək, 16 nəfər təlimçi hazırlayıb. Sonra təlimçilər yerli seçki müşahidəçiliyinə dair 87 təlim keçiriblər. Bu təlimlərdə 1287 nəfər iştirak edib.

Təlimlər zamanı müşahidəçilərə tərəfsiz müşahidəçiliyə dair davranış qaydaları, müşahidəçilərin hüquq və səlahiyyətləri, seçki günü səsvermə və səssayma qaydaları, müşahidəçilik üzrə anket və hüquq pozuntularına dair akt formalarından istifadə qaydaları, habelə hesabatvermə prosesi üzrə təlimatlar verilib.

SMDT 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində 1044 nəfərin MSK-da, 226 nəfərin isə DSK-da qeydiyyatına hüquqi yardım göstərib. Ümumilikdə SMDT 1200 nəfərdən artıq müşahidəçi ilə seçki günü əməkdaşlıq edib.

SMDT seçki gününə bir ay qalmış Məlumat Zəng Mərkəzi yaradaraq, seçki günü müşahidəçilik planına uyğun xüsusi komputer proqramı hazırlayıb. Komputer proqramına müşahidəçilərə təqdim edilən anketlər və digər formalar, habelə SƏM-in aparılacağı seçki məntəqləri barədə məlumatlar daxil edilib.

Seçki gününə yaxın SMDT Məlumat Zəng Mərkəzində çalışacaq telefon operatorları (40 nəfər) üçün müşahidəçilərdən məlumatların alınması və proqrama daxil edilməsi üzrə təlim keçib. Operatorlar seçki günü müşahidəçilərdən 4 dəfə (seçki məntəqəsinin açılması, səsvermə, səslərin sayılması) məlumatlar qəbul edərək proqrama daxil ediblər.

SMDT seçki günündən əvvəl müşahidəçilər üçün xüsusi qovluqlar (müşahidə anketi, qanun pozuntuları barədə akt, seçki məntəqəsinin xəritəsi, qələm) hazırlayaraq, paylayıb.

Seçki Dairəsi koordinatorları gün ərzində seçki məntəqələrini gəzərək, müşahidəçilərin fəaliyyətini izləyiblər. Koordinatorlar təzyiqlərə məruz qalan müşahidəçiyə yardım edib, bu barədə Mərkəzi ofisə məlumat verib.

SMDT seçki dövründə Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Naxçıvan, Cəlilabad, Şəki, Göyçay, Mingəçevir, Xaçmaz, Sabirabad və Beyləqan olmaqla 11 bölgədə yerli vətəndaş qrupları ilə əməkdaşlıq edib.

SMDT 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri günü müşahidəçilərin tərtib etdiyi 1040 nüxsə anket forması, 1615 nüxsə hüquq pozuntusu barədə akt formasını, habelə seçki məntəqələrindən verilən 705 nüxsə səsvermənin nəticələrinə dair protokolu öyrənərək, bu hesabat üçün ümumiləşdirib və təhlil edib.

C. Seçki Günü Müşahidə üzrə İctimaiyyətin Məlumatlandırılması

SMDT seçki günü müşahidənin nəticələrinə dair 2 dəfə press-reviz yayıb.

Birinci press vizə seçki məntəqlərinin təşkili və seçki prosesinin başlaması barədə məlumatlar daxil edilib və saat 12.00-da yayılıb²⁸.

İkinci press-revizdə seçici fəallığı, səsvermə prosesi və seçki məntəqlərinin bağlanması barədə məlumatlar yer alıb və saat 19.00-da yayılıb²⁹.

SMDT seçki gününün ertəsi gün – 8 noyabr 2010-cu ildə parlament seçkilərinin monitorinqinin ilkin nəticələri barədə Rəyini yayıb³⁰.

18 noyabr 2010-cu ildə SMDT rəqabətli seçki dairələri üzrə apardığı monitorinqin ilkin nəticələrinə dair toplanmış məlumatları yayıb³¹.

D. Seçki Gününcə Müşahidəçilərə Təzyiqlər

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilərə ölkənin bir neçə bölgəsində yerli icra hakimiyyətləri nümayəndələri təzyiqlər edərək, onların 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri günü müşahidəçilikdən imtina etməyə təhrik ediblər. Bu təzyiqlər nəticəsində əsasən Xaçmaz və Naxçıvan bölgələrində SMDT-nin yerli müşahidəçilik üzrə təlimlərində iştirak etmiş vətəndaşlar seçki günü müşahidəçi olmaqdan imtina edib.

²⁸ <http://smdt.az/news/news/119.html>

²⁹ <http://smdt.az/news/news/121.html>

³⁰ <http://smdt.az/files/file/ilkin%20Rey%207%20Noyabr%202010%20SMDT.pdf>

³¹ <http://smdt.az/files/file/parlament2010/Statistikaya%20esaslanmis%20mushade.pdf>

Bu cür təzyiqlərlə bağlı hallar:

- 105 sayılı Tovuz seçki dairəsindən qeydiyyatdan keçən müşahidəçi Asim Bağirovun yaşadığı ünvana Vahidli kənd icra nümayəndəsi Oqtay Mürsəlov zəng edərək bildirib ki, o seçki günü müşahidəçi olacağı təqdirdə təhsil aldığı Azərbaycan Aqrar Universitetindən xaric olunacaq.
- 63 sayılı Sabirabad birinci seçki dairəsində qeydiyyatdan keçən müşahidəçilər Ruslan Miriyev və Rövşən Sadıxlıya qarşı Kürkəndi icra nümayəndəsi İsrəfil Aslanov, Qalağayın kənd icra nümayəndəsi Zülfəli Musayev təzyiq edərək, müşahidəçilikdən imtina etməyə təhrik edib;
- 64 sayılı Sabirabad ikinci dairəsindən qeydiyyatdan keçən müşahidəçi Asəf Əhmədovun yaşadığı ünvana Mürsəlli kənd icra nümayəndəsi Nazim Cavadov gələrək bildirib ki, səsvermə günü müşahidəçi olacağı təqdirdə kənddən qovulacaq.
- 100 sayılı Şəmkir-Daşkəsən seçki dairəsində müşahidəçi kimi qeydiyyatdan keçən Elnur Paşayevə Daşkəsən rayon icra hakimiyyəti başçısının müavini Hüseyn Mövsümov tərəfindən təzyiq olunub. İcra başçısının müavini müşahidəçiyə bildirib ki, seçki günü müşahidəçi olacağı təqdirdə müəllim işlədiyi Daşkəsən qəsəbə orta məktəbindən kənarlaşdırılacaq.
- Gədəbəy rayon icra hakimiyyətinin başçısı Kamran Rzayev 103 sayılı Gədəbəy seçki dairəsindən müşahidəçi kimi qeydiyyatdan keçən Sərxan Musayevi icra hakimiyyətinə dəvət edərək, ondan seçki ilə bağlı informasiyanın rayondan kənara çıxarmamağı tələb edib.

6 noyabr 2010-cu ildə SMDT-nin sədri Anar Məmmədli müşahidəçilərə təzyiqlərin aradan qaldırılmasına kömək etməsi üçün MSK sədrinə müraciət edib. Ancaq MSK bu müraciətlə bağlı müvafiq tədbirlər həyata keçirməyib, seçki günü və sonrakı günlərdə müşahidəçilərə qarşı təzyiqlər davam edib.

E. Milli Səviyyəli Müşahidənin Nəticələri

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilərin Xaçmaz və Naxçıvan bölgələrində təzyiqlərə məruz qalması nəticəsində həmin bölgələrdə müşahidəçilər seçki günü seçki məntəqələrinə getməkdən imtina ediblər. Bununla da bəzi seçki məntəqələrindən məlumatlar qəbul edilməyib və milli təmsilçilik üzrə yüksək kəmiyyətin əldə olunmasına çətinlik yaranıb. Ancaq seçki günü daxil olmuş məlumatların sayı seçki günü prosesin keyfiyyəti barədə qiymətləndirmə aparmağa imkan verib.

i. Seçki məntəqələrinin təşkili və açılması

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilər seçki günü 12 seçki hərəkəti üzrə seçki məntəqələrinin təşkili və açılması prosesinin monitorinqini aparıblar. Monitorinqin nəticələri göstərir ki, bəzi seçki hərəkətləri ilə bağlı pozuntular seçki məntəqələrində cüzi sayda qeydə alınıb. Məsələn, seçki məntəqələrinin 2 faizində ***gizli səsvermə üçün şərait yaradılıb***, seçki məntəqələrinin 3 faizində isə ***seçki qutuları möhürlənməzdən əvvəl boş olması nümayiş etdirilməyib***.

Ölkə üzrə əksər seçki məntəqələrində təhizat və seçki komissiyalarının fəaliyyətə başlaması qanuna uyğun qaydada olub. Məsələn, əksər seçki məntəqələri ***gözəgörünməz mürəkkəb, ultrabənövşəyi lampalar və batareyalarla təchiz olunub (99 faiz)*** və ***seçki məntəqələri***

daxilində zəruri məlumat lövhələri əsasən yerləşdirilib (96 faiz). Müşahidəçilərdən daxil olmuş məlumatlar göstərir ki, əksər seçki məntəqələri saat 07.00-dan etibarən fəaliyyətə başlayıb (95 faiz), səsvermə prosesi isə saat 08:00-da, yəni qanunla müəyyən edilmiş vaxtda başlayıb (99 faiz).

Bununla belə, bəzi seçki məntəqələri açılarkən, ciddi pozuntu halları müşahidə edilib. Bu cür pozuntular isə həmin seçki məntəqələrində səsvermə və səslərin sayılması prosesi zamanı növbəti pozuntuların baş verməsinə imkan yaradıb.

Sözügedən qanun pozuntuları üzrə göstəricilər aşağıdakılardır:

Seçki hərəkəti	Müsbət	Mənfi
Səsvermə başlanmadan əvvəl qeydiyyatda olan seçicilərin sayının elan edilməsi	91,57%	8,43%
Səsvermə başlanmadan əvvəl seçki bülletenlərinin sayının elan edilməsi	90.93%	<u>9.07%</u>
Səsvermə başlanmadan əvvəl seçki məntəqəsindən kənar səs vermək üçün olan müraciətlərin sayının elan edilməsi	83.6%	<u>16.4%</u>

Yuxarıdakı cədvəldən görüldüyü kimi, seçki məntəqələri açılarkən baş verən mənfi hallar səsvermənin nəticələrinə təsir edən ciddi qanun pozuntularının həmin seçki məntəqələrində pozuntuların sistemli olduğunu ehtimal etməyə əsas verir.

ii. Səsvermə

SMDT səsvermə prosesi üzrə 13 seçki hərəkətinin müşahidəsini apararaq, 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri günü səsvermənin nəticələrini qiymətləndirib. Müşahidəçilərdən daxil olmuş məlumatların təhlili göstərir ki, bəzi qanun pozuntuları cüzi miqyasda qeydə alınmış və bu pozuntular səsvermənin nəticələrinə ciddi təsir etməyib. Məsələn, *müvafiq sənədləri olan seçicilərin səsverməyə buraxılmaması və seçicilərin seçici siyahısını imzalamadan səsvermədə iştirakı halları* seçki məntəqələrinin 7-8 faizində qeydə alınıb.

Səsvermə zamanı qeydə alınmış digər pozuntular əsasən sistemli xarakter daşımış, bununla da həmin seçki məntəqələrində seçkinin nəticələri şübhə doğurmuşdur. Adıçəkilən hallar üzrə qanun pozuntularının miqyası aşağıdakı cədvəldə təqdim edilib:

Seçki hərəkəti	Müsbət	Mənfi
Barmağı gözəgörünməz mürəkkəblə işarələnmiş seçicilərin səsvermədə iştirakı	80 %	20 %
Seçicilərin barmaqlarının yoxlanılmadan səsverməyə buraxılması	72 %	28 %
Seçicilərin barmaqları işarələnmədən səsverməyə buraxılması	78 %	22%
Adı seçici siyahısında olmayan seçicilərin səsvermədə iştirakı	83 %	17 %
Səsvermənin gizliliyinin pozulması	76 %	24 %
Bir şəxsin bir neçə dəfə və ya başqasının əvəzindən səsverməsi	75 %	25 %
Topa (saxta) bülletenlərin seçki qutusuna atılması	74 %	26 %
Seçicilərin qrup halında səsverməyə gətirilməsi	80 %	20 %
Seçicilərin hər hansı bir namizədin xeyrinə səs verməyə təhrik edilməsi	80 %	20 %

Yuxarıdakı seçki hərəkətləri üzrə pozuntuların qeydə alındığı seçki məntəqələrinin sayı (17 % - 28 %) göstərir ki, həmin seçki məntəqələrində pozuntular təsadüfi deyil, bir-biri ilə əlaqədə olmaqla sistemli səciyyə daşıyıb. Eyni zamanda pozuntularla bağlı SMDT-yə daxil olmuş

hüquq pozuntusuna dair aktların təhlili üzrə nəticələr, həmin pozuntuların baş verməsində həm seçki komissiyaları üzvlərinin, həm də kənar şəxslərin iştirak etdiyini göstərir.

Nəhayət, pozuntuların bu cür yüksək miqyası həmin seçki məntəqələrində səsliyin sayılması prosesinin nəticələrinə etimadı azaldır və səsvermənin nəticələrini şübhə altına alır.

SMDT səsvermə zamanı qeydə alınmış pozuntuların baş verdiyi seçki məntəqələrinin bölgələr üzrə müqayisəsini aparıb. Bu müqayisə səsvermənin nəticələrinə ciddi təsir edə biləcək aşağıdakı 4 hal üzrə təşkil edilərək, bölgələrdə səsvermə ilə bağlı vəziyyəti bir-birindən fərqləndirməyə imkan verir:

Adı seçici siyahısında olmayan seçicilərin səsvermədə iştirakı		
Bölgə	Müsbət	Mənfi
Bakı	77 %	23 %
Gəncə	78%	22 %
Sumqayıt	93 %	7 %
Cəlilabad	89 %	11 %
Sabirabad	82 %	18 %
Beyləqan	80%	20%
Göyçay	88 %	12 %
Mingəçevir	77 %	23 %
Şəki	94 %	6 %
Xaçmaz	89 %	11 %
Naxçıvan	70%	30 %
Bir şəxsin bir neçə dəfə və ya başqasının əvəzindən səsverməsi		
Bakı	86 %	14 %
Gəncə	60%	40%
Sumqayıt	87 %	13 %
Cəlilabad	70%	30 %
Sabirabad	66 %	34 %
Beyləqan	80%	20 %
Göyçay	73 %	27 %
Mingəçevir	77 %	23 %
Şəki	73 %	27 %
Xaçmaz	72 %	28 %
Naxçıvan	83%	17 %
Saxta bülletenlərin seçki qutusuna atılması		
Bakı	82 %	18 %
Gəncə	61 %	39 %
Sumqayıt	90 %	10 %
Cəlilabad	61 %	39 %
Sabirabad	61 %	39 %
Beyləqan	77 %	23 %
Göyçay	71 %	29 %
Mingəçevir	77 %	23 %
Şəki	83 %	17 %
Xaçmaz	78 %	22 %
Naxçıvan	87 %	13 %

Seçicilərin hər hansı bir namizədin xeyrinə səs verməyə təhrik edilməsi		
Bakı	92 %	8 %
Gəncə	66 %	34 %
Sumqayıt	83 %	17 %
Cəlilabad	82 %	18 %
Sabirabad	68 %	32 %
Beyləqan	67 %	33 %
Göyçay	73 %	27 %
Mingəçevir	88 %	12 %
Şəki	87 %	13 %
Xaçmaz	78 %	22 %
Naxçıvan	72 %	28 %

Yuxarıdakı cədvəldən görüldüyü kimi qanun pozuntularının növündən asılı olaraq, bölgələr üzrə üstünlük əmsali dəyişib. Bununla belə Gəncə, Sabirabad, Beyləqan və Mingəçevirdə pozuntu hallarının miqyası digər bölgələrlə müqayisədə daha kütləvi xarakter daşıyıb. Eyni zamanda qeyd edək ki, Naxçıvan və Xaçmazda müşahidəçilərə qarşı təzyiqlər nəticəsində SMDT həmin bölgələrdə bəzi seçki məntəqələrindən məlumatlar əldə edə bilməyib. Bu baxımdan SMDT həmin bölgələrdən daxil olan məlumatların cədvəldəki göstəricilərinin həmin bölgələr üzrə dəqiq təsəvvür yaratdığından əmin deyil.

iii. Səslərin sayılması və protokollaşdırılması

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilər səslərin sayılması prosesini 11 seçki hərəkəti üzrə qiymətləndirib. Bəzi seçki hərəkətlərinin icrası zamanı müşahidəçilər cüzi sayda pozuntular qeydə alıblar. Məsələn, səslər sayılmazdan öncə istifadə olunmamış bülletenlərin sayılıb ləğv olunması seçki məntəqələrinin 7 faizində, qutular açılmaşdan öncə onların möhürlü olmasının yoxlanılması isə seçki məntəqələrinin 3 faizində qeydə alınıb. Ancaq bəzi seçki hərəkətləri üzrə qeydə alınmış pozuntuların miqyası səssaymanın nəticələrinə ciddi təsir etməklə yanaşı bu pozuntuların təsadüfi xarakter daşmadığını göstərir.

Ciddi qanun pozuntuları üzrə say göstəriciləri aşağıdakılardır:

<i>Seçki hərəkəti</i>	<i>Müsbət</i>	<i>Mənfi</i>
Səsvermənin nəticələrinin protokolda düzgün əks olunması	87 %	13 %
Protokolun surətinin seçki məntəqəsinin qarşısında asılması	74 %	26 %
Protokolun surətinin müşahidəçilərə verilməsi	83 %	17 %
Kənar şəxslərin prosesə müdaxiləsi halları	87 %	13 %

Göründüyü kimi, səslərin sayılması prosesi üzrə qeydə alınmış pozuntuların tipi xaraktercə həmin pozuntuların bir-biri ilə bağlı olduğunu və səsvermə mərhələsində olduğu kimi, bu mərhələdə də qanun pozuntularının bir çox məntəqlərdə təsadüfi omadığını göstərir. Bu mərhələdə ən ciddi narahatlıq səslərin sayılması zamanı aşkarlığın pozulması ilə bağlıdır. Məsələn, seçki məntəqələrinin 26 faizində səsvermənin yekununa dair protokolun surəti məntəqənin qarşısında asılmayıb.

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilərin səsvermə günü 705 seçki məntəqəsində səsvermənin yekun nəticələrinə dair protokollar toplayıblar.

Protokol məlumatlarının təhlili zamanı seçki məntəqələrindən elan edilmiş rəqəmlərlə MSK-nın elan etdiyi rəqəmlər arasında uyğunsuzluqların olduğu müəyyən edilib. Məsələn, SMDT-

nin təhlil etdiyi protokollara əsasən 121 seçki məntəqəsində səsvermənin nəticələrinə dair yekun protokollar MSK-nın açıqladığı son rəsmi nəticələr ilə uyğunsuzluq təşkil edir. Bu uyğunsuzluqlar isə protokoldakı bəzi məlumatlarla bağlıdır. Belə məlumatlara seçici siyahılarında olan seçicilərin ümumi sayı, seçici siyahılarında olan seçicilərin sayı, qeydiyyatdançıxma vəsiqəsi almış seçicilərin sayı, dairə seçki komissiyası tərəfindən məntəqə seçki komissiyalarına verilmiş seçki bülletenlərinin sayı, seçki bülleteni almış seçicilərin sayı, səsvermə otağından kənarında seçicilərin sayı, etibarsız hesab edilmiş səsələrin sayı, etibarlı hesab edilmiş səsələrin sayı və sair daxildir.

Qeyd edək ki, SMDT milli seçimə daxil olan seçki məntəqələrində deputatlığa namizədlər, o cümlədən siyasi partiyalar və seçki blokları arasında bölünmüş səsələr üzrə monitorinqin nəticələrini iki səbəbdən açıqlamayıb – (1) milli seçimə daxil olan məntəqələrin sayı təkməndatlı seçki dairələri üzrə ayrıca hesablama aparmağa imkan vermir və (2) qeydə alınmış pozuntular səsələrin hesablanması üzrə məntəqələrdən daxil olmuş məlumatların mötəbərliyinə etimad yaratmır.

SMDT səsələrin sayılması zamanı qeydə alınmış pozuntuların baş verdiyi seçki məntəqələrinin bölgələr üzrə müqayisəsini aparıb. Bu müqayisə nəticələrdə ciddi təsir edə biləcək aşağıdakı 6 hal üzrə təşkil edilərək, bölgələrdə səssayma prosesi ilə bağlı vəziyyəti bir-birindən fərqləndirməyə imkan verir:

Səsələr sayılmazdan öncə istifadə olunmamış bülletenlərin ləğv olunması		
Bölgə	Müsbət	Mənfi
Bakı	95 %	5%
Gəncə	93 %	7 %
Sumqayıt	100 %	0 %
Cəlilabad	94 %	6 %
Sabirabad	85 %	15 %
Beyləqan	96 %	4 %
Göyçay	89 %	11 %
Mingəçevir	100 %	0 %
Şəki	96 %	4 %
Xaçmaz	72 %	28 %
Naxçıvan	100 %	0 %
Qutular açılmaşdan öncə onların möhürlü olmasının yoxlanılması		
Bakı	96 %	4 %
Gəncə	91 %	9 %
Sumqayıt	100 %	0 %
Cəlilabad	99 %	1 %
Sabirabad	95 %	5 %
Beyləqan	100 %	0 %
Göyçay	98 %	2 %
Mingəçevir	100 %	0 %
Şəki	100 %	0 %
Xaçmaz	89 %	11 %
Naxçıvan	100 %	0 %

Səslərin açıq sayılması		
Bakı	96 %	4 %
Gəncə	90 %	10 %
Sumqayıt	100 %	0 %
Cəlilabad	100 %	0 %
Sabirabad	98 %	2 %
Beyləqan	78 %	22 %
Göyçay	86%	14%
Mingəçevir	100 %	0 %
Şəki	89 %	10 %
Xaçmaz	94 %	6 %
Naxçıvan	100 %	0%
Səsvermənin nəticələrinin protokolda düzgün əks olunması		
Bakı	91 %	9 %
Gəncə	80 %	20 %
Sumqayıt	97 %	3 %
Cəlilabad	91 %	9 %
Sabirabad	85 %	15 %
Beyləqan	82 %	18 %
Göyçay	80 %	20 %
Mingəçevir	90 %	10 %
Şəki	89 %	11 %
Xaçmaz	82 %	18 %
Naxçıvan	85 %	15 %
Protokolun surətinin seçki məntəqəsinin qarşısında asılması		
Bakı	83 %	17 %
Gəncə	55 %	45 %
Sumqayıt	93 %	7 %
Cəlilabad	93 %	7 %
Sabirabad	70 %	30 %
Beyləqan	68 %	32 %
Göyçay	66 %	34 %
Mingəçevir	45 %	55 %
Şəki	77 %	23 %
Xaçmaz	71 %	29 %
Naxçıvan	70 %	30 %
Protokolun surətinin müşahidəçilərə verilməsi		
Bakı	87 %	13 %
Gəncə	79 %	21 %
Sumqayıt	94 %	6 %
Cəlilabad	97 %	3 %
Sabirabad	80 %	20 %
Beyləqan	73 %	27 %
Göyçay	75 %	25 %
Mingəçevir	80 %	20 %
Şəki	83 %	17 %
Xaçmaz	88 %	12 %
Naxçıvan	50 %	50 %

Cədvəldən görüldüyü kimi qanun pozuntularının növündən asılı olaraq, bölgələr üzrə üstünlük əmsali dəyişib. Gəncə, Sabirabad, Beyləqan, Göyçay və Mingəçevirdə pozuntu hallarının miqyası digər bölgələrlə müqayisədə daha kütləvi xarakter daşıyıb. Eyni zamanda qeyd edək ki, Naxçıvan və Xaçmazda müşahidəçilərə qarşı təzyiqlər nəticəsində SMDT həmin bölgələrdə bəzi seçki məntəqələrindən məlumatlar əldə edə bilməyib. Bu baxımdan həmin bölgələrdən daxil olan məlumatların cədvəldəki göstəricilərinin həmin bölgələrdəki ümumi vəziyyətə dair dəqiq təsəvvür yaratdığından əmin deyil.

iv. Seçici fəallığı

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilərə seçki məntəqələrində verilmiş rəsmi məlumatlara görə ölkə üzrə seçici fəallığı 44 faiz olub. Xatırladaq ki, ənənəvi olaraq, seçki günü MnSK sədri və ya katibi seçki məntəqəsində olan müşahidəçilərə seçici fəallığına dair məlumatları 5 dəfə elan edir. Ancaq MnSK-lardan seçki günü toplanan məlumatla müqayisədə MSK-nın seçki günü fəallıqla bağlı elan etdiyi rəsmi rəqəm 50 faiz olub. Seçki məntəqələri ilə MSK-nın elan etdiyi rəqəmlər arasında fərq göstərir ki, seçici fəallığı barədə rəqəm şişirdilmiş ola bilər.

F. Rəqabətli Seçki Dairələri üzrə Müşahidə

SMDT-nin seçki günü 18 seçki dairəsi üzrə monitorinqinin nəticələri 573 seçki məntəqəsindən daxil olan məlumatları əhatə edir.

Rəqabətli seçki dairələri üzrə müşahidənin nəticələri milli səviyyəli müşahidə üzrə nəticələrdən əsasən fərqlənməyib.

SMDT müşahidə üzrə məlumatları aşağıda 3 mərhələ üzrə qruplaşdırıb:

i. Seçki məntəqələrinin təşkili və açılması

18 seçki dairəsi üzrə seçki məntəqələrinin təşkili və açılması prosesi milli səviyyəli müşahidənin verdiyi nəticələrdən əsasən fərqlənməyib.

SMDT ilə əməkdaşlıq edən müşahidəçilər seçki günü 12 seçki hərəkəti üzrə seçki məntəqələrinin təşkili və açılması prosesinin monitorinqini aparıblar. Monitorinqin nəticələri göstərir ki, seçkilərin nəticələrinə ciddi təsir etməyən pozuntular cüzi sayda qeydə alınıb. Məsələn, seçki məntəqələrinin gözəgörünməz mürəkkəb, ultrabənövşəyi lampalar və batareyalarla təchiz olunması, seçki məntəqələri daxilində zəruri məlumat lövhələrinin yerləşdirilməsi ilə bağlı cüzi çatışmazlıqlar (1-6 faiz) qeydə alınıb.

Ancaq bəzi seçki məntəqələri açılarkən, ciddi pozuntular müşahidə edilib. Bu cür pozuntular isə həmin seçki məntəqələrində səsvermə və səslərin sayılması prosesinin qanuna uyğun şəkildə təşkilinə şübhə yaranıb. Belə pozuntulara *seçki bülletenlərinin sayının səsvermə başlanmazdan əvvəl elan edilməməsi (11 faiz), seçki məntəqələrindən kənar səsvermə üçün olan müraciətlərin sayının elan edilməməsi (16 faiz), seçki başlamazdan öncə seçki bülletenlərinin sayının elan edilməməsi (22 faiz) və qeydiyyatda olan seçicilərin sayının elan edilməməsi (8 faiz) daxildir.*

ii. Səsvermə

SMDT 18 seçki dairəsi üzrə seçki məntəqələrində səsvermə prosesinin milli səviyyəli seçimə daxil olan seçki məntəqələrindəki vəziyyətdən kəskin fərqlənmədiyini müəyyən edib.

Müşahidəçilərdən daxil olmuş məlumatların təhlili göstərir ki, bəzi qanun pozuntuları cüzi miqyasda qeydə alınmış və bu pozuntular səsvermənin nəticələrinə təsir etməyib. Məsələn, müvafiq sənədləri olan seçicilərin səsverməyə buraxılmaması və seçicilərin seçici siyahısını imzalamadan səsvermədə iştirakı halları seçki məntəqələrinin 10 faizində qeydə alınıb.

Ancaq 18 seçki dairəsi üzrə səsvermə zamanı bəzi seçki hərəkətləri kütləvi səciyyə daşıyıb. Bu cür pozuntular həmin seçki məntəqələrində seçkinin nəticələrinə ciddi təsir edib.

Səsvermənin nəticələrinə ciddi təsir edən pozuntuların miqyası aşağıdakılardır:

Seçki hərəkəti	Müsbət	Mənfi
Barmağı gözəgörünməz mürəkkəblə işarələnmiş seçicilərin səsvermədə iştirakı	81 %	19 %
Seçicilərin barmaqlarının yoxlanılmadan səsverməyə buraxılması	73 %	27 %
Seçicilərin barmaqları işarələnmədən səsverməyə buraxılması	78 %	22%
Adı seçici siyahısında olmayan seçicilərin səsvermədə iştirakı	74 %	26 %
Səsvermənin gizliliyinin pozulması	80 %	20 %
Bir şəxsin bir neçə dəfə və ya başqasının əvəzindən səs verməsi	78 %	22 %
Topa (saxta) bülletenlərin seçki qutusuna atılması	77 %	23 %
Seçicilərin qrup halında səsverməyə gətirilməsi	77 %	23 %
Seçicilərin hər hansı bir namizədin xeyrinə səs verməyə təhrik edilməsi	83 %	17 %

SMDT-nin 18 seçki dairəsi arasında apardığı müqayisə göstərir ki, bəzi seçki dairələrində pozuntular daha kütləvi xarakter daşıyıb. Məsələn, 9 sayılı Binəqədi ikinci, 15 sayılı Yasamal birinci, 19 sayılı Nərimanov birinci, 29 sayılı Səbail, 31 sayılı Suraxanı ikinci, 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə), 39 sayılı Kəpəz birinci (Gəncə), 63 sayılı Sabirabad birinci, 81 sayılı Beyləqan, 89 sayılı Göyçay-Ağdaş və 107 sayılı Qazax seçki dairələrində qanun pozuntuları kütləvi şəkildə qeydə alınıb.

iii. Səsləri sayılması və protokollaşdırılması

SMDT-yə daxil olmuş məlumatların təhlili göstərir ki, 18 seçki dairəsi üzrə səslərin sayılması üzrə prosesin keyfiyyəti milli səviyyəli seçimə daxil olan seçki dairələrindəki prosesdən kəskin fərqlənib. Belə ki, 18 seçki dairəsində səslərin sayılması zamanı pozuntu hallarının sayı bütün seçki hərəkətləri üzrə seçki məntəqələrinin 10 faizindən çoxunda qeydə alınıb.

18 seçki dairəsi üzrə seçki hərəkətləri üzrə pozuntuların kəmiyyət göstəriciləri:

Seçki hərəkəti	Müsbət	Mənfi
Səslər sayılmazdan öncə istifadə olunmamış bülletenlərin ləğv olunması	83 %	17 %
Qutular açılmazdan öncə onların möhürlü olmasının yoxlanılması	79 %	21 %
Səslərin açıq sayılması	72 %	28 %
Səsvermənin nəticələrinin protokolda düzgün əks olunması	76 %	24 %
Protokolun surətinin seçki məntəqəsinin qarşısında asılması	10 %	90 %
Protokolun surətinin müşahidəçilərə verilməsi	7 %	93 %

Yuxarıdakı cədvəldə görüldüyü kimi, səslərin sayılması prosesi üzrə qeydə alınmış pozuntular səsvermənin nəticələrinə etimadsızlıq yaratmaqla, bu pozuntuların sistemli şəkildə

baş verdiyini göstərir. Bu mərhələdə ən ciddi narahatlıq səs-lərin sayılması zamanı aşkarlığın təmin olunmaması olub. Məsələn, seçki məntəqələrinin 90 faizində səsvermənin yekununa dair protokolun surəti məntəqənin qarşısında asılmayıb, 93 faizində isə müşahidəçilərə verilməyib.

SMDT 18 seçki dairəsi üzrə seçki məntəqələrindən əldə etdiyi səsvermənin yekunu üzrə protokollarla MSK-nın elan etdiyi protokol məlumatlarının müqayisəsini aparıb. Müqayisə zamanı məntəqələrlə MSK-nın məlumatları arasında uyğunsuzluq, habelə bəzi namizədlərin xeyrinə səs-lərin sonradan artırılması və ya azaldılması halları müəyyən edilib. Bu cür hallarla bağlı nümunələr aşağıda təqdim edilib:

Seçki dairəsi	Seçki məntəqəsi	Namizədin adı və soyadı	Məntəqədən olan protokol məlumatı	MSK üzrə məlumat
15	19	Etibar Hüseynov	65	68
16	2	Sadiqov Babək	8	6
19	19	Bayramova Gözəl Əhmədov Əli	43 127	81 564
22	25	Rəhimov Fədail	20	15
63	28	Osmanlı Ceyhun Məmmədov Mirqalib	584 115	440 215
63	21	Ağayev Əflan Osmanlı Ceyhun Sadiqov Qiyas	8 490 25	49 267 65

SMDT rəqabətli seçki dairələrinə aid seçki məntəqələrində deputatlığa namizədlər, o cümlədən siyasi partiyalar və seçki blokları arasında bölünmüş səs-lərin monitorinqinə dair nəticələri açıqlamayıb. Buna səbəb səsvermə və səs-lərin hesablanması prosesləri zamanı qeydə alınmış pozuntuların həmin məntəqələrdə səsvermənin nəticələrinin həqiqiliyinə şübhə yaratmasıdır.

G. Seçki Günü Müşahidəçilərə Təzyiqlər

Ölkə üzrə seçki məntəqələrinin 10 faizində müşahidəçilərin fəaliyyətinə müxtəlif maneələr yaradılıb. Müşahidəçilərə qarşı təzyiqlər halları əsasən Naxçıvan, Xaçmaz, Sabirabad, Quba və Qusarda qeydə alınıb. MSK və DSK-da qeydiyyatdan keçmiş müşahidəçilərə qarşı seçki günü baş verən təzyiqlər nəticəsində 10 nəfər müşahidəçi seçki məntəqələrindən kənarlaşdırılıb.

Müşahidəçilərə təzyiqlərlə bağlı məlumatlar:

- 88 sayılı Göyçay seçki dairəsinin 15 sayılı seçki məntəqəsində Çarılıx kənd orta məktəbinin direktoru Xalid Mahmudovun dəvəti ilə məntəqəyə daxil olan polis müşahidəçisi Əli Umudovu məntəqədən kənarlaşdırıb.
- 39 sayılı Kəpəz birinci seçki dairəsinin 14 sayılı seçki məntəqəsində komissiya sədri Hafiz Əsgərov seçicilərin təkrar səsverməsinə qarşı iradını bildiren müşahidəçi Nigar Abbaszadəni seçki məntəqəsindən kənarlaşdırıb.
- 79 sayılı İmişli seçki dairəsinin 15 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olan Vüqar Qədirov məntəqə seçki komissiyasının sədrinin dəvət etdiyi polis tərəfindən kənarlaşdırılıb.
- 20 sayılı Nərimanov ikinci seçki dairəsinin 30 sayılı MnSK-nın sədri Vüqar Hümətov məntəqəyə polis dəvət edərək, müşahidəçi Azər Məmmədovun məntəqədən kənarlaşdırılmasına nail olub.

- 22 sayılı Nəsimi ikinci seçki dairəsinin 20 sayılı MnSK sədri Nazir Əhmədov həmin dairənin 19 sayılı seçki məntəqəsinə gələrək müşahidəçi olan Elgiz Əliyevin məntəqədən kənarlaşdırılması barədə akt tərtib edib.
- 38 Nizami ikinci seçki dairəsinin 17 sayılı MnSK sədri Məleykə Gürcəliyeva müşahidəçi Ceyhun Məmmədliyə fiziki zorakılıq edərək müşahidəçinin tərtib etdiyi aktı əlindən almaq istəyib.
- 19 sayılı Nərimanov birinci seçki dairəsinin 22 sayılı seçki məntəqəsinin sədri Fərrux Abbasov müşahidəçi Gülnar Əliyevanı heç bir əsas olmadan məntəqədən kənarlaşdırıb.
- 15 sayılı Yasamal birinci seçki dairəsinin 9 sayılı MnSK-sının sədri Nüşabə Novruzova müşahidəçi Şirxan Səlimovu seçicilərin qrup halında məntəqəyə gətirilməsi ilə bağlı akt tərtib etdiyi üçün həmin məntəqədən kənarlaşdırıb.
- 2 sayılı Şərur seçki dairəsinin 6 sayılı MnSK-sının sədri Pakizə Rzayeva müşahidəçi Zakir Əsgərovu məntəqəni tərk etməsi üçün işlədiyi Şərur şəhər Poçt şöbəsinin rəhbəri Ərəstun Əliyevi məntəqəyə dəvət edib. Poçtun müdiri müşahidəçiyə təzyiq edərək məntəqədən kənarlaşdırıb.
- 107 sayılı Qazax seçki dairəsinin 35 sayılı MnSK-sının sədri İbrahim Mehdiyev məntəqəyə polis dəvət edərək müşahidəçi Fərid Zülfüqarovu məntəqədən kənarlaşdırıb.
- 75 sayılı Lənkəran-Masallı seçki dairəsinin sədri İlqar Məmmədov 39 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olan Toğrul Ələkbərova zəng edərək məntəqəni tərk etməsi üçün hədə-qorxu gəlib.
- 103 sayılı Gədəbəy seçki dairəsinin 26 sayılı məntəqəsində MnSK sədri Üsaməddin Namazov müşahidəçi Arif Tağıyevi məntəqəyə buraxmayıb.

X. RƏSMİ NƏTİCƏLƏR VƏ ŞİKAYƏTLƏR

A. MSK-nın Elan Etdiyi Nəticələr

22 noyabr 2010-cu ildə MSK-nın qərarıyla seçkilərin ümumi nəticələrinə dair yekun protokol təsdiq olunmaq üçün Konstitusiyaya Məhkəməsinə göndərilib. Səsvermənin ümumi yekunları haqqında MSK-nın protokolunda bildirilir ki, ölkə üzrə qeydiyyatda olan seçicilərin (4 928 594 nəfər) 49,56 faizi, yəni 2 442 365 nəfər seçki günü bülleten alaraq, səsvermədə iştirak edib.

MSK-nın yekun protokoluna görə səsvermə keçirilmiş 5314 seçki məntəqəsindən 46 seçki məntəqəsində səsvermənin nəticələri etibarsız hesab edilib (3 sayılı Əlavə). Ancaq bütün seçki dairələri üzrə səsvermənin nəticələri etibarlı sayılıb və 125 seçki dairəsinin hamısında səsvermə baş tutub.

29 noyabr 2010-cu ildə Konstitusiyaya Məhkəməsinin plenumunun iclası keçirilib. İclasda məhkəmənin sədri Fərhad Abdullayev 7 noyabr 2010-cu il Milli Məclis seçkilərinin nəticələrinin təsdiqləndiyini bildirib. Məhkəmənin qərarında MSK-nın təqdim etdiyi yekun protokolda heç bir dəyişiklik edilməyib.

MSK-nın rəsmi nəticələrinə əsasən 125 seçki dairəsi üzrə seçilmiş namizədlər aşağıdakı siyasi partiyaları təmsil edirlər:

Yeni Azərbaycan Partiyası 71,

Vətəndaş Həmrəyliyi Partiyası 3,

Ana Vətən Partiyası 2,

Demokratik İslahatlar Partiyası 1,
 Bütöv Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyası 1,
 Böyük Quruluş Partiyası 1,
 Vətəndaş Birliyi Partiyası 1,
 Ədalət Partiyası 1,
 Azərbaycan Sosial Rifah Partiyası 1,
 Ümid Partiyası 1
 Bitərəf 42.

MSK-nın rəsmi məlumatlarına əsasən, siyasi partiyaların 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərində iştirakına dair vəziyyəti aşağıdakı kimi olub:

S/S	Partiyalar (Siyasi partiyalar bloku)	Qeydiyyatda alınmış namizədlərin sayı	Topladıkları etibarlı səsler	Parlamentdəki yerləri
1	Yeni Azərbaycan Partiyası	111	1.243.437	71
2	“AXCP-Müsavat” bloku	39	65.792	0
3	"İslahat" bloku	31	54.955	2
4	“Demokratiya” bloku	18	52.089	4
5	KXCP	30	35.645	0
6	“Qarabağ” seçki bloku	32	34.914	1
7	Ana Vətən Partiyası	7	33.275	2
8	AMİP	25	25.538	0
9	“İnsan Naminə” bloku	22	12.946	0
10	Vətəndaş Birliyi Partiyası	1	10.196	1
11	DADP	22	9.195	0
12	ASDP	2	4.402	0
13	Müasir Müsavat partiyası	7	3.334	0
14	Milli Demokrat partiyası	3	1.209	0

B. Şikayətlər

Seçki Məcəlləsinə müvafiq olaraq seçki günündən sonra Mərkəzi Seçki Komissiyasına, daha sonra isə Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə şikayətlər ünvanlanıb. SMDT təəssüf edir ki, MSK və Bakı Apellyasiya Məhkəməsi şikayətləri obyektiv araşdırmayıb.

Seçkidən sonra SMDT-nin apardığı müşahidələrə göstərir ki, MSK 108 şikayətə baxıb. Bunlar seçkilərin nəticələrinə ciddi təsir edən xarakterdə olmaqla, əsasən seçicilərin iradələrinə təzyiqlər, seçki prosesinə kənar müdaxilələr, səsələrin sayılması prosesində aşkarlığın pozulması və MnSK və DSK-ların protokollarında fərqlərin olması ilə bağlı olub. MSK-nın ekspert qrupu 20 seçki dairəsi üzrə 46 seçki məntəqələrinin nəticələrini etibarsız hesab edib. Ancaq bu nəticələr hər hansı seçki dairəsinin nəticələrini ləğv edəcək səviyyədə olmayıb. Ən çox 60 saylı Salyan-Neftçala və 63 saylı Sabirabad birinci seçki dairələrinin məntəqələrinin nəticələri ləğv edilib³².

³² Hər bir seçki dairəsi üzrə 6 seçki məntəqəsinin səsvermənin nəticəsi etibarsız hesab edilib.

Şikayətlər daha çox siyasi partiyalar tərəfindən namizədlikləri irəli sürülən və ya müstəqil namizədlər tərəfindən edilib. Aşağıda edilən şikayətlər üzrə proses Mərkəzi Seçki Komissiyasından Ali Məhkəməyə qədər davam edib və heç bir şikayət təmin edilməyib.

- 17 sayılı Yasamal üçüncü seçki dairəsi üzrə seçkilərin etibarsız hesab edilməsi üçün Hacıyev Bəxtiyar İlyas oğlu, Zahidov Qənimət Səlim oğlu və Rüstəmov Həsərət Qurbanəli oğlu (“Qarabağ” seçki bloku) tərəfindən şikayətlər edilib;
- 33 sayılı Xətai birinci seçki dairəsi üzrə nəticələrin etibarsız hesab edilməsi üçün Qəhrəmanlı Fuad Əli oğlu (“AXCP-Müsavət” seçki bloku), Səfərov Namizəd Heydər oğlu (“Qarabağ” seçki bloku), Məmmədli Zəlimxan Adil oğlu (KXCP) tərəfindən şikayətlər edilib;
- 120 sayılı Cəbrayel-Qubadlı seçki dairəsi üzrə nəticələrin etibarsız hesab edilməsi üçün Mehdiyev Sərvər Abbasqulu oğlu və Şahverdiyeva Xalisə Nüsrət qızı tərəfindən şikayətlər edilib;
- 113 sayılı Şəki şəhər seçki dairəsi üzrə seçkilərin etibarsız hesab edilməsi üçün Kərimov Sahib Fərman oğlu (“AXCP-Müsavət” seçki bloku) tərəfindən şikayət edilib;
- 93 sayılı Bərdə şəhər seçki dairəsi üzrə seçkilərin etibarsız hesab edilməsi üçün Əliyev Nemət Faiz oğlu (“AXCP-Müsavət” seçki bloku) tərəfindən şikayət edilib;
- 40 sayılı Kəpəz ikinci (Gəncə) seçki dairəsi üzrə seçkilərin nəticələrinin etibarsız hesab edilməsi üçün Orucov Ramiz Məcid oğlu (DADP), Abbasov Rəşid Əsəd oğlu (AMİP) və Tağıyev Ağası Əmrah oğlu (KXCP) tərəfindən şikayətlər edilib;
- 19 sayılı Nərimanov birinci seçki dairəsi üzrə seçkilərin etibarsız hesab edilməsi üçün Bayramova Gözəl Oruc qızı (“AXCP-Müsavət” seçki bloku) tərəfindən şikayət edilib;

Şikayətlərin araşdırılması üzrə növbəti instansiyalar – Bakı Apellyasiya Məhkəməsi və Ali Məhkəməyə daxil olmuş işlərin heç biri təmin olunmayıb.

Məhkəmələrdə bir namizədin şikayətləri üzrə qərarında başqa namizədin şikayəti üzrə qərar haqqında məlumat verilib. Məsələn, 25 noyabr 2010-cu ildə Bakı Apellyasiya Məhkəməsində 17 sayılı Yasamal üçüncü seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Bəxtiyar Hacıyevin şikayəti üzrə işə baxılıb. Hakim Səriyyə Seyidovanın sədrliyi ilə araşdırılan iş üzrə qərarın təsvir hissəsində 21 sayılı Nəsimi birinci seçki dairəsindən deputatlığa namizəd Sərdar Cəlal oğlu Məmmədovun adı, məhkəmənin yekun hissəsində isə Hacıyev Bəxtiyar İlyas oğlunun adı qeyd edilib. Qərardan tam aydın olmur ki, qərar hansı namizədin işi üzrə verilib. Məhkəmə qərarının bu cür hazırlanmasından görünür ki, məhkəmə prosesləri formal xarakter daşıyıb.

Ali Məhkəmədə işlərə baxılarkən, Mülki Prosessual Məcəlləyə uyğun qaydada əlavə araşdırmalar aparılmadan işlərə baxılıb. Məhkəmə şikayətçilərin əlavə araşdırmalarla bağlı vəsatətlərini təmin etməyib. Məsələn, 25 noyabr 2010-cu ildə deputatlığa namizəd Pənah Hüseynin şikayəti üzrə işə Ali Məhkəmədə hakim Mirzə Tağızadənin sədrliyi ilə baxılıb. Məhkəmədə iş üzrə 2 vəsatət verilib. Bunlardan biri məntəqələrdə quraşdırılmış müşahidə kameralarının görüntülərinin sübut kimi məhkəməyə gətirilməsi ilə bağlı olub. İkinci vəsatət isə prosesin audio yazılması ilə bağlı olub, ancaq bu vəsatətlərin heç biri təmin edilməyib.

Milli Məclis seçkilərinin son nəticələri 26 noyabr 2010-cu ildə Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən yoxlanılıb və təsdiq edilib. Ancaq ondan sonrakı müddətdə də Ali Məhkəmədə bir neçə namizədin şikayətinin araşdırılması prosesi davam edib. Bu araşdırmanın hansı hüquqi nəticələrin doğuracağını isə müəyyən etmək çətindir. Çünki Seçki Məcəlləsinin 171.4-cü maddəsində qeyd edilib ki, **Konstitusiya Məhkəməsinin bu qərarı qətidir**. Qanunun bu maddəsindən də görünür ki, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı yekundur və heç cür mübahisə

oluna bilməz. Bu müddəyə əsaslanaraq demək olar ki, məhkəmə heç bir şikayəti təmin etməyəcək və ya təmin edildiyi halda məhkəmənin qərarı icra edilməyəcək. Seçki Məcəlləsi bunları qismən nəzərə alaraq, nəticələrin təsdiq edilməsi üçün MSK-ya 20 gün, Konstitusiya Məhkəməsinə isə 10 gün müddət verib. Yəni, yekun nəticələr təsdiq ediləndə məhkəmələrdə işlərin araşdırılması prosesi sona çatdırılmalıdır.

XI. SEÇKİDƏN SONRA SİYASİ ŞƏRAİT

A. Yerli və Beynəlxalq Müşahidəçilərin Rəyləri

7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərini SMDT ilə yanaşı bir neçə başqa QHT də müşahidə edərək, seçki günündən sonra bəyanatlarla çıxış edib. Məsələn, “Demokratiyanı Öyrənmə” İctimai Birliyi səsvermənin günü ilə bağlı Yekun rəyində³³ seçkilərin **azad, ədalətli və demokratik** keçirilmədiyini açıqlayıb. Eyni zamanda ölkədə fəaliyyət göstərən 11 müstəqil QHT son parlament seçkilərinin nəticələrinə dair birgə bəyanat yayaraq, ölkədəki siyasi və hüquqi mühitin azad və ədalətli seçkilər üçün zəmin yaratmadığını, 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərinin ədalətli qaydada keçirilmədiyini bildiriblər.

7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkilərini müşahidə etmək üçün MSK tərəfindən akkreditə olunmuş 1026 beynəlxalq müşahidəçi 19 beynəlxalq (xarici) qurumu təmsil edib. Bu qurumlara - Avropa Şurası Parlament Assambleyası, Avropa İttifaqı Şurası, Avropa İttifaqının Bakı üzrə nümayəndəliyi, Avropa Parlamenti, Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyası, ATƏT-in Parlament Assambleyası, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu, Müstəqil Dövlətlər Birliyi, GUAM, Avropa Seçki Müşahidə Akademiyası habelə ABŞ, Böyük Britaniya, Qazaxıstan, Norveç, Bolqarıstan, Polşa, Yaponiya və Belçika səfirlikləri daxildir.

8 noyabr 2010-cu ildə ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu, Avropa Şurası Parlament Assambleyası, ATƏT-in Parlament Assambleyası və Avropa Parlamentininin birgə Müşahidə Missiyası mətbuat konfransı keçirərək, Milli Məclisə seçkilərin nəticələrinə dair bəyanat verib. Bəyanatda bildirilir ki, parlament seçkiləri sülh şəraiti və bütün müxalifət partiyalarının siyasi prosesdə iştirakı ilə səciyyələnsə də, bu seçki ölkənin demokratik inkişafında əhəmiyyətli irəliləyişin əldə olunması üçün qənaətbəxş hesab edilməyib³⁴. Təəssüf ki, birgə missiyanın açıqladığı bəyanatla missiyanın bəzi rəhbərlərinin açıqlamaları arasında müəyyən uyğunsuzluq olub. Məsələn, ATƏT-in Parlament Assambleyası müşahidəçilərinin rəhbəri Volfqanq Qrosruk və AŞPA müşahidəçilərinin rəhbəri Paul Villenin verdiyi açıqlamalara bəzi müxalif partiyalar və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları etiraz ediblər.

Avropa Şurası Parlament Assambleyası və Müstəqil Dövlətlər Birliyi müşahidə missiyalarının ayrıca bəyanatlarında isə seçkinin sakit keçdiyi və heç bir qarşıdurmanın olmadığı bildirilib.

ABŞ Dövlət Departamenti seçkidən sonra açıqladığı bəyanatında bildirir ki, Azərbaycanda 7 noyabr parlament seçkiləri bütün müxalifət partiyaları, yerli qrupları və beynəlxalq icmanı təmsil edən müşahidəçilərin iştirakı ilə dinc keçirilib. Lakin seçkilər beynəlxalq standartlara cavab verməyib. Bəyanatda həmçinin qeyd edilir ki, seçki günü ABŞ səfirliyi, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Haqları Bürosunun həmkarları kimi seçki prosesində ciddi pozuntular, o cümlədən topa bülletenlərin seçki qutularına doldurulmasını qeydə alıb³⁵.

³³ <http://www.monitoring.az/index.php?lngs=aze&cats=1&ids=1784>

³⁴ http://www.osce.org/documents/odihr/2010/11/47506_en.pdf

³⁵ <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2010/November/20101109124147su0.3960491.html&distid=ucs>

B. Siyasi Partiyaların Rəyləri

8 noyabr 2010-cu ildə “AXCP-Müsavat” seçki bloku seçkilərin nəticələrinin ölkə üzrə saxtalaşdırıldığını əsas gətirərək, seçkilərin nəticələrini tanımadığını bəyan etdi. Bu blokun bəyanatında qanun pozuntularının əsasən müxalifətdən olan namizədlərin qeydə alındığı seçki dairələrində baş verdiyi, seçkilərin azad, ədalətli, demokratik və şəffaf keçirilmədiyini qeyd edilib³⁶.

Ümid Partiyası istisna olmaqla, parlamentdə təmsil olunan digər siyasi partiyalar birgə mətbuat konfransı keçirərək, 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərinin nəticələrinin tanıdıqlarını bəyan ediblər.

Azərbaycan Milli İstiqlal Partiyası “AXCP-Müsavat” seçki bloku ilə birlikdən səsvermə gündündən sonra seçkilərin nəticələrini tanımadıqlarını bəyan edib³⁷.

11 noyabr 2010-cu ildə Klassik Xalq Cəbhəsi Partiyasının seçki qərargahının sədri Bəybala Əbil KXCP və onun siyahısı ilə seçkiyə qatılmış Demokratiya Uğrunda İttifaqın digər üzvləri - Azərbaycan Xalq Partiyası, Böyük Azərbaycan Partiyası, Azadlıq Partiyası və Milliyyətçi Qurtuluş Partiyası Milli Məclisə keçirilən seçkiləri baş tutmamış saydıqlarını bildirib. Bəybala Əbil bu mövqenin KXCP-nin seçkilərin nəticələri ilə bağlı qəbul etdiyi bəyanatda da əksini tapdığını qeyd edib³⁸.

8 noyabr 2011-ci ildə Aydınlar partiyasının sədri Qulamhüseyn Əlibəyli 7 noyabr 2010-cu ildə keçirilən Milli Məclis seçkiləri günü kütləvi şəkildə bülletenlərin seçki qutularına salınması, xüsusi qrup şəklində insanların məntəqələrə təkrar səsverməyə gətirilməsi, qabaqcadan şəxsiyyət vəsiqəsi yığılmış adamların yerinə seçki komissiyası üzvlərinin səs verməsi kimi faktiki olaraq bütün qanunsuz üsullara əl atıldığını bildirib³⁹.

C. Seçkilərin Yaradığı İctimai-Siyasi Mühit

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərinin bütün mərhələlərində, xüsusən də namizədlərin qeydiyyatı və seçki günü baş verən pozuntular bu seçkilərin nəticəsində formalaşmış parlamentə etimadsızlıq yaradıb.

SMDT hesab edir ki, MSK-nın nəticələrini ləğv etdiyi 46 seçki məntəqəsində komissiya üzvlərinin məsuliyyətə cəlb edilməməsi, seçki pozuntuları ilə bağlı şikayətlərin araşdırılmaması, seçkiyə müdaxilə edən vəzifəli şəxslər barəsində tədbirlərin görülməməsi seçki iştirakçılarının siyasi hakimiyyətə olan inamını sarsıdıb.

SMDT-nin araşdırmaları göstərir ki, seçkilərin ədalətliyini şübhə altına alan ən mühüm göstərici seçkidə siyasi iştiraka dair MSK-nın açıqladığı rəsmi məlumatlar ola bilər. Məsələn, MSK-nın məlumatına görə, YAP parlamentdə ən çox deputat yerinə (71) malik partiya olaraq, digər siyasi partiya və bloklardan daha çox deputatlığa namizədlə (111 nəfər) seçkiyə qatılıb. Bu partiyanın topladığı etibarlı seçici səsləri (1, 243.437) də yüksək olub. Bu ardıcılıqla növbəti yerdə 3 göstəricidən⁴⁰ ikisi üzrə “AXCP-Müsavat” bloku gəlir. Belə ki, bu blok 39 nəfər deputatlığa namizəd təmsil etmiş və bütün namizədlərin topladığı etibarlı seçici səslərinin sayı 65, 792 səs olmuşdur. Ancaq bu blok parlamentdə təmsilçilik əldə edə bilməmişdir. Ancaq eyni göstəricilərlə “AXCP-Müsavat” blokundan az sayda namizəd və etibarlı seçici səslərinə malik blok və partiyalar parlamentdə təmsilçilik əldə etmişlər.

³⁶ <http://www.musavat.com>

³⁷ <http://www.mia.az/news/12826.html>

³⁸ <http://www.musavat.com>

³⁹ <http://tia.az/index.php?name=News&op=Article&sid=5008>

⁴⁰ SMDT siyasi iştirakla bağlı göstəricilər kimi siyasi blok və partiyaların (1) qeydə alınmış namizədlərinin sayını, (2) topladıqları seçici səslərinin sayını və (3) parlamentdə təmsil olunan deputatlarının sayını əsas götürüb

Göründüyü kimi, bu cür siyasi iştirak göstəriciləri ölkədə real siyasi qüvvələr nisbətində dair aydın mənzərə yaradır və hazırkı parlamentin qarşıduran siyasi qüvvələrin real təmsilçiliyinə uyğun formalaşmadığını göstərir.

Noyabrın 23-də seçkidən narazı qalan siyasi partiyalar və müstəqil namizədlərin iştirakı ilə Ümumrespublika Forumu keçirilib. Deputatlığa namizədlər 7 noyabr seçkisinin nəticələrini tanımadıqlarını, nəticələrin ləğv edilməsini, azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün zəruri demokratik islahatların aparılmasını, seçki qanunvericiliyinin demokratikləşdirilməsini və yeni parlament seçkisinin keçirilməsini tələb ediblər⁴¹. Bundan sonra dekabrın 28-də müxalif siyasi partiyalar, müstəqil namizədlər və ictimai təşkilatların iştirakı ilə İctimai Palata adlı qurum təsis edilib⁴².

D. Seçkidən Sonra Siyasi Təzyiqlər

7 noyabr 2010-cu il parlament seçkilərindən sonra SMDT bir sıra bölgələrdə, xüsusən də Naxçıvanda seçki iştirakçılarına qarşı təzyiqlər qeydə alıb. Bu cür hallarla bağlı məlumatlar:

- Parlament seçkilərindən sonra 2 sayılı Şərur Dairə Seçki Komissiyasının 6 sayılı məntəqəsində 7 noyabr 2010-cu il seçkiləri günü müşahidəçi olan Zakir Əsgərov işlədiyi rayon poçt idarəsindən kənarlaşdırılıb. İdarənin müdiri Ərəstun Hüseynov seçki günü ona zəng edib və ondan məntəqəni tərk etməyi tələb edib. Ancaq müşahidəçi bunu məhəl qoymadığı üçün 29 noyabr 2010-cu ildə işdən çıxarılıb.
- 10 noyabr 2010-cu ildə 5 sayılı Şahbuz-Babək seçki dairəsinin 16 saylı məntəqəsində müşahidəçi olan Ceyhun Əliyevin qardaşı Hafiz Əliyevi işlədiyi orta məktəbdən kənarlaşdırıblar.
- Noyabrın 12-də “AXCP-Müsavat” Blokunun 2 sayılı Şərur dairəsindən deputatlığa keçmiş namizəd, “Demokratik Müsavat” qəzetinin baş redaktoru Səxavət Əliyevin yaxınlarına təzyiqlər edilib. Onun qardaşı olan Sabit Əliyev sözügedən tarixdə həbs edilib. Sabit Əliyev Şərur rayon polis idarəsində rəis əvəzi Nəzmi Vəliyevin və müstəntiq Tofiq Hüseynovun qanuna zidd hərəkətləri nəticəsində 7 gün (12-20 noyabr) məhkəmənin hökmü olmadan polis təcridxanasında saxlanılıb. Bununla yanaşı dekabrın 10-da Şərur rayon polis idarəsinin rəisi Məmməd Hüseynov və bölmə rəisi Əhməd Təhməzov 30 nəfər polis əməkdaşı ilə birlikdə yuxarıda adı çəkilən namizədin digər qardaşı Çapay Əliyevin evinə gəliblər. Onlar Çapay Əliyevi və evdə olan digər qadın qohumlarını döymüş, ona məxsus magazanın əşyalarını dağıtmışlar.

⁴¹ <http://modern.az/articles/9220/1/>

⁴² <http://www.azadliq.org/content/article/2261602.html?page=2&x=1>

XII. SMDT-NİN MONİTORINQ ÜZRƏ NƏTİCƏLƏRİ VƏ TÖVSIYYƏLƏRİ

SMDT 7 noyabr 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə dördüncü çağırış seçkilərinin bütün mərhələləri, o cümlədən seçki günü ilə bağlı müşahidələrin təhlili üzrə aşağıdakı nəticələrə gəlir:

- Ölkədə seçkiabağı siyasi mühit azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsinə normal şəraiti təmin etməyib. Bütün siyasi qüvvələrin sərbəst fəaliyyəti üçün əsaslı tədbirlər həyata keçirilməyib, sərbəst toplaşmaq, birləşmək və ifadə azadlıqlarına təminat verən tədbirlər baş verməyib. Əksinə, 7 noyabr 2010-cu il parlament seçkiləri ərəfəsində siyasi fəaliyyət imkanları 2005-ci il parlament seçkiləri ilə müqayisədə daha da məhdudlaşmış.
- Yerli ictimai-siyasi təşkilatlar, ATƏT/DTİHB və Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının Seçki Məcəlləsinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tövsiyyələrinə əməl edilməyib. Əksinə 2 iyun 2008-ci ildə və 18 iyun 2010-cu ildə Seçki Məcəlləsinə edilən əlavə və dəyişikliklər ölkədə azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün hüquqi imkanları azaldıb, seçki prosesinin demokratikliyinə inam yaratmayıb.
- Seçkilər dövründə Mərkəzi Seçki Komissiyasının fəaliyyəti yalnız texniki baxımdan qanuna uyğun olub. Ancaq seçici siyahılarının hazırlanması, yerli müşahidəçilərin akkreditasiyası və seçki prosesində aşkarlığın təmin olunması çatışmazlıqlarla müşayiət olunub. Mərkəzi və Dairə seçki komissiyaları seçkinin bütün mərhələlərində baş vermiş qanun pozuntularına adekvat reaksiya verməyib. Məntəqə Seçki Komissiyaları seçki günü əsasən yerli icra hakimiyyəti orqanlarının birbaşa və ya dolayısı nəzarəti altında fəaliyyət göstərirlər. Seçici siyahılarının tərtib olunması əsasən köhnə məlumatlar əsasında aparılrsa da, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi ilə bağlı yaradılmış texniki imkanlar yetərli olub.
- Deputatlığa namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesində namizədlərə münasibətdə ayrı-seçkilik müşahidə edilib, xeyli sayda namizədin qeydiyyata alınmasından imtina edilib. Namizədlərin qeydiyyatı prosesində baş verən çatışmazlıqlar nəticəsində bəzi seçki dairələrində seçkilərin növbəti mərhələsinə mənfəətli təsir edən alternativsizlik mühiti yaranıb, seçicilərin alternativ seçim imkanları məhdudlaşmış.
- Seçkiabağı təşviqat kampaniyası ümumən sakit şəraitdə, milli səviyyəli seçki kampaniyaları və geniş ictimai görüşlər olmadan keçib. Bəzi seçki dairələrində hakimiyyətə yaxın namizədin xeyrinə yerli hakimiyyət nümayəndələrinin təşviqat kampaniyasında iştirakı və inzibati resurslardan istifadə halları qeydə alınıb.
- Seçkiabağı təşviqat kampaniyasında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin iştirakı əvvəlki seçkilərdə olduğu kimi daha çox iqtidar partiyasının xeyrinə olub və digər partiyaların mediadan bərabər istifadə imkanları məhdudlaşmış. Son parlament seçkilərində ötən illərlə müqayisədə ilk dəfə olaraq qarşıduran siyasi qüvvələr arasında siyasi müzakirələr baş verməyib. Ümumiyyətlə, bəzi seçki dairələrində yaranmış alternativsizlik mühiti həmin seçki dairələrində parlament seçkilərinin zəif rəqabət şəraitində, bütün seçicilərin iradəsinin ifadə olunmaması ilə nəticələnib.
- Seçki günü səsvermə, səsərin sayılması və seçki məntəqələri üzrə seçkilərin yekunlarının protokollaşdırılması prosesində seçkilərin nəticələrinə ciddi təsir göstərəcək kütləvi qanun pozuntuları baş verib. Belə ki, seçki məntəqələrində hakimiyyətə yaxın namizədlərin qələbəsinin təmin olunması məqsədilə yerli icra strukturlarının seçiciləri xüsusi qruplar halında səsverməyə gətirməsi, seçki qutularına saxta bülletenlərin atılması, bir şəxsə bir neçə dəfə səsverməsi və səsvermənin nəticələrinin dəyişdirilməsi hallarına rast gəlinib.

- Seçki günündən sonra bəzi seçki məntəqələrində səsvermənin yekunlarına dair protokollar dəyişdirilib. Ancaq bu prosesin Dairə Seçki Komissiyaları və ya MSK səviyyəsində baş verdiyini müəyyən etmək mümkün olmayıb.
- Seçki prosesində aşkarlığın təmin olunması əsasən məhdudiyyətlərlə müşayiət olunub. Dairə Seçki Komissiyalarında namizədlərin verdiyi imza vərəqələrinin yoxlanılması zamanı əksər hallarda aşkarlıq təmin edilməyib. Seçki gününün sonunda isə səsvermənin nəticələrinə dair protokolları Məntəqə Seçki Komissiyaları əsasən ictimaiyyətə açıqlamayıb. Seçki prosesi həmçinin müşahidəçilərə təzyiqlərlə müşayiət olunub.
- Seçki günündən sonrakı mərhələdə seçkilərin nəticələrinə dair MSK və məhkəmələrə daxil olan şikayətlər ətraflı araşdırılmayıb. Apellyasiya və Ali Məhkəmələrdə ümumiyyətlə hər hansı şikayət təmin edilməyib.

SMDT 7 noyabr 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə dördüncü çağırış seçkilərinin monitorinqinin nəticələrini ümumiləşdirilməsi üzrə aşağıdakı Yekun Rəyə gəlir:

- 7 noyabr 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə dördüncü çağırış seçkiləri azad, ədalətli və demokratik olmamışdır. Seçkilərin bütün mərhələlərində, əsasən də namizədlərin qeydiyyatı və səsvermə günü üzrə ümumiləşdirmə göstərir ki, bu seçkilər alternativsizlik və kütləvi qanun pozuntuları şəraitində baş verərək, Azərbaycan xalqının həqiqi iradəsini ifadə etmir.
- Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanları, xüsusən də siyasi hakimiyyət bu seçkinin azad, ədalətli və demokratik qaydada təşkili üçün siyasi iradə nümayiş etdirməyib.

SMDT 7 noyabr 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə dördüncü çağırış seçkilərinin nəticələri əsasında aşağıdakıların həyata keçirilməsini təklif edir:

- Parlament seçkilərində qeydə alınmış qanun pozuntularının aradan qaldırılması, habelə bu cür pozuntuların baş verməsində iştirak edən şəxslərin, o cümlədən yerli icra strukturları nümayəndələri məsuliyyətə cəlb edilməlidir.
- Mövcud siyasi hakimiyyət cəmiyyətdə siyasi qütbləşmənin dərinləşməsinin qarşısının alınması üçün qarşıduran əsas siyasi tərəflərlə etimad yaradan tədbirlər həyata keçirməli, ölkədəki siyasi institutların dövlətin idarə olunması prosesində iştirakına şərait yaratmalıdır;
- Seçki Məcəlləsinin (bu qanuna 2 iyun 2008-ci ildə və 18 iyun 2010-cu ildə edilmiş əlavə və dəyişikliklər də daxil olmaqla) təkmilləşdirilməsi istiqamətində yerli ictimai-siyasi təşkilatlar, o cümlədən Avropa Şurası Venesiya Komissiyası və ATƏT/DTİHB-nin təşəbbüsləri dəstəklənməlidir;
- Seçki komissiyalarının tərkibi əsas siyasi qüvvələrin təmsilçiliyi ilə paritet prinsipi əsasında təşkil edilməlidir;
- Seçki hüquqlarının pozulması üzrə məhkəmə və qeyri-məhkəmə institutlarına şikayətlərin verilməsi və baxılmasına dair demokratik və təkmil qaydalar müəyyən edilməlidir;
- Seçkilərdə iştirakla bağlı namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı qaydaları sadələşdirilməli, xüsusən də namizədlərin qeydiyyatının alternativ variantı kimi nəzərdə tutulan maliyyə depozitindən istifadə qaydası bərpa edilməlidir;

- Seçkiqabağı təşviqat müddəti uzadılmalı, seçkilərarası və seçkiqabağı təşviqat dövründə medianın əlçatanlığı bütün siyasi qüvvələr üçün təmin edilməlidir;
- Sərbəst toplaşmaq, birləşmək və ifadə azadlığının təmin olunması yönündə ciddi tədbirlər görülməli, hüquq müdafiə təşkilatlarının siyasi məhbus hesab etdiyi şəxslər, o cümlədən jurnalist Eynulla Fətullayev və gənc fəal Ruslan Bəşirli azad edilməlidir;

SMDT İdarə heyəti

Əlaqə:

Ünvan: Vaqif Prospekti 3, Bakı Azərbaycan, AZ 1007

Tel./Fax: (+99412) 5962294

www.smdt.az

emc.az2001@gmail.com

[Hesabatın ingilis dilində variantını buradan əldə edə bilərsiniz](#)

XIII. ƏLAVƏLƏR

1 saylı Əlavə

7 Noyabr 2010-cu ildə keçirilən Parlament seçkilərinin birinci mərhələsində alternativ seçim imkanlarının süni olaraq məhdudlaşdırıldığı bəzi seçki dairələrinin

SİYAHISI

S/S	Dairələrin adı	Namizədlərini irəli sürənlərin sayı	Namizədləri qeydə alınanların sayı
1	23 saylı Nəsimi-Səbayel SD	7 namizəd	3 namizəd
2	24 saylı Nizami birinci SD	12 nəfər	4 nəfər
3	29 saylı Səbail SD	14 nəfər	8 nəfər
4	36 saylı Xətai dördüncü SD	10 nəfər	6 nəfər
5	38 saylı Nizami ikinci SD	12 nəfər	6 nəfər
6	39 saylı Kəpəz birinci SD	8 nəfər	5 nəfər
7	43 saylı Sumqayıt üçüncü SD	13 nəfər	7 nəfər
8	47 saylı Mingəçevir SD	8 nəfər	4 nəfər
9	48 saylı Yevlax SD	5 nəfər	4 nəfər
10	50 saylı Qobustan-Xızı-Sumqayıt SD	6 nəfər	4 nəfər
11	54 saylı Şabran-Siyəzən SD	8 nəfər	4 nəfər
12	62 saylı Saatlı SD	7 nəfər	5 nəfər
13	66 saylı Biləsuvar SD	8 nəfər	4 nəfər
14	67 saylı Cəlilabad şəhər SD	7 nəfər	4 nəfər
15	71 saylı Masallı kənd SD	12 nəfər	9 nəfər
16	72 saylı Yardımlı-Masallı SD	10 nəfər	4 nəfər
17	73 saylı Lənkəran şəhər SD	9 nəfər	4 nəfər
18	78 saylı Lerik	6 nəfər	4 nəfər
19	79 saylı İmişli SD	15 nəfər	4 nəfər
20	84 saylı Füzuli SD	10 nəfər	4 nəfər
21	92 saylı Zərdab-Ucar SD	10 nəfər	5 nəfər
22	94 saylı Bərdə kənd SD	8 nəfər	4 nəfər
23	95 saylı Tərtər SD	10 nəfər	4 nəfər
24	100 saylı Şəmkir-Daşkəsən SD	6 nəfər	4 nəfər
25	122 Xankəndi SD	14 nəfər	4 nəfər

2 sayılı Əlavə

Qanun pozuntularının təsnifatı

Dairə seçki komissiyaları	Aşkarlıq prinsipinin pozulması	Təzyiqlər	İnzibati resurslarda istifadə	Seçici siyahılarında qüsurlar	İmza vərəqələrinin yoxlanılması zamanı çatışmazlıqlar
11 sayılı Qaradağ SD	X		X	X	X
13 sayılı Xəzər birinci SD	X	X	X		
14 sayılı Xəzər ikinci SD	X	X			
16 sayılı Yasamal ikinci SD				X	
18 sayılı Nərimanov-Nizami SD				X	X
19 sayılı Nərimanov birinci SD				X	
22 sayılı Nəsimi ikinci SD				X	
23 sayılı Nəsimi-Səbail SD	X				X
24 sayılı Nizami birinci SD	X		X		
26 sayılı Sabunçu birinci SD	X			X	
27 sayılı Sabunçu ikinci SD	X			X	
30 sayılı Suraxanı birinci SD				X	X
31 sayılı Suraxanı ikinci SD			X	X	
33 sayılı Xətai birinci SD	X		X	X	
34 sayılı Xətai ikinci SD	X			X	
35 sayılı Xətai üçüncü SD	X				
36 sayılı Xətai dördüncü SD	X				
37 sayılı Nizami birinci SD			X	X	
38 sayılı Nizami ikinci SD			X	X	X
39 sayılı Kəpəz birinci SD			X	X	X
40 sayılı Kəpəz ikinci SD			X		X
43 sayılı Sumqayıt üçüncü SD	X			X	X
46 sayılı Şirvan SD	X				
47 sayılı Mingəçevir SD				X	
48 sayılı Yevlax SD				X	
56 sayılı Xaçmaz kənd SD			X	X	
57 sayılı Kürdəmir SD	X			X	
60 sayılı Salyan-Neftçala SD				X	
61 sayılı Neftçala SD				X	
62 sayılı Saatlı SD	X		X	X	X
63 sayılı Sabirabad birinci SD	X		X	X	
64 sayılı Sabirabad ikinci SD	X			X	X
65 sayılı Saatlı-Sabirabad-Kürdəmir SD	X	X		X	
66 sayılı Biləsuvar SD				X	
67 sayılı Cəlilabad şəhər SD		X		X	
69 sayılı DSK Cəlilabad-Masallı-Biləsuvar SD	X	X		X	

77 saylı Astara SD	X			X	
78 saylı Lerik SD	X			X	X
79 saylı İmişli SD	X	X	X	X	X
80 saylı İmişli-Beyləqan SD	X		X	X	X
81 saylı Beyləqan SD	X			X	X
85 saylı Şamaxı SD			X	X	
87 saylı Ağsu-İsmayilli SD	X		X	X	
94 saylı Bərdə kənd SD	X	X		X	X
98 saylı Şəmkir şəhər SD	X		X		
99 saylı Şəmkir kənd SD			X	X	
100 saylı Şəmkir-Daşkəsən SD			X	X	
101 saylı Göygöl-Daşkəsən SD			X	X	
103 saylı Gədəbəy SD				X	
109 saylı Balakən SD	X				
110 saylı Zaqatala SD	X	X		X	
111 saylı Zaqatala-Balakən SD	X			X	
112 saylı Qax SD	X			X	
113 saylı Şəki şəhər SD	X	X		X	X
114 saylı Şəki kənd birinci SD	X			X	
115 saylı Şəki kənd ikinci SD	X			X	X
116 saylı Qəbələ SD	X			X	
117 saylı Oğuz-Qəbələ SD	X	X		X	

3 sayılı Əlavə

Seçki dairəsinin sıra sayı və adı		Səsvermənin nəticələri etibarsız hesab edilmiş məntəqələr	
		Məntəqələrin nömrəsi	Sayı
60	Salyan-Neftçala	9, 22, 27, 31, 34, 37	6
63	Sabirabad birinci	1, 21, 23, 27, 28, 29	6
9	Binəqədi ikinci	7, 8, 10, 21, 32	5
107	Qazax	10, 12, 16, 20, 21	5
113	Şəki şəhər	11, 12, 13, 14, 16	5
22	Nəsimi ikinci	3, 4, 27	3
57	Kürdəmir	26, 34, 36	3
10	Binəqədi üçüncü	18	1
15	Yasamal birinci	21	1
26	Sabunçu birinci	8	1
31	Suraxanı ikinci	2	1
40	Kəpəz ikinci (Gəncə)	23	1
47	Mingəçevir	2	1
51	<i>Qusar*</i>	33	1
64	Sabirabad ikinci	24	1
72	<i>Yardımlı-Masallı*</i>	80	1
78	<i>Lerik*</i>	80	1
84	Füzuli	55	1
85	Şamaxı	7	1
88	Göyçay	13	1

Cəmi: 46

* DSK tərəfindən etibarsız hesab edilmiş seçki məntəqələri